

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Alois Lexa

Život a dílo bratří Mannů: využití v ZSV (základy společenských věd)

Olomouc 2023

Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel KONEČNÝ, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů uvedených v závěrečném soupisu pramenů a literatury.

V Olomouci 18. dubna 2023

Alois Lexa

Obsah

Úvod.....	5
I. TEORETICKÁ ČÁST	15
1. Život.....	15
1.1 Původ rodiny Mannů.....	16
1.2 Heinrich Mann.....	20
1.3 Thomas Mann.....	27
1.4 Sestra Carla Mannová	33
1.5 Manželka Katja Mannová	35
1.6 Bratr Viktor Mann	42
1.7 Děti Erika a Klaus	44
1.8 Syn Golo.....	47
1.9 Dcera Monika	49
1.10 Syn Michael.....	51
2. Exil	52
2.1 Heinrich Mann.....	53
2.2 Thomas Mann.....	57
2.3 Americký a švýcarský exil	63
3. Dílo.....	68
3.1 Thomas Mann.....	69
3.1.1 Buddenbrookovi 1901	72
3.1.2 Královská výsost 1909	73
3.1.3 Vztah k Židům.....	74
3.1.4 Kouzelný vrch 1924	75
3.2 Heinrich Mann.....	82
3.3 Rivalita mezi bratry	86
II. PRAKTICKÁ ČÁST	91
4. Význam děl bratří Mannů a jejich využití v ZSV a OV	91
4.1 Pedagogická aplikace	92
4.2 Pracovní listy.....	93
4.3 Úryvky textů.....	103
4.4 Rodokmen rodů Mannů.....	110
Závěr.....	112
Seznam pramenů a literatury	128
Anotace.....	131

Úvod

Pro svou diplomovou práci jsem si záměrně vybral význačné bratrské duo německých spisovatelů 20. století, kteří měli úmorný život spojený s pobytem v exilu. Jedná se konkrétně o bratry Manny: Heinrich *1871 – †1950 & Thomas *1875 – †1955. Záměrem je ilustrace jejich života, děl a následného využití ve školní výuce pro žáky i studenty základních škol a gymnázií v různých předmětech (německý jazyk, zeměpis, český jazyk, hudební výchova) a zejména v občanské nauce i základech společenských věd.

Sourozenci Mannové proslavili rodné hanzovní přístavní město Lübeck, které je světoznámé jako město milovníků marcipánu. Ve slavném domu Buddenbrookhaus se dnes nachází Centrum Heinricha a Thomase Manna. Samotné středověké centrum severoněmeckého města Lübecku je dokonce zapsáno na Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. I když se jedná o poměrně významné město severního Německa, tak je žel pro řadu obyvatel ČR relativně neznámé.

V rámci dějin literatury lze zařadit mezi slavné sourozenecké literáty kromě již zmíněných bratří Mannů i slavné německé bratry Grimmy (Jacob a Wilhelm), dále ruské duo Strugackých (Arkadij Natanovič a Boris Natanovič) a v rámci české literatury bratry Thámovi (Václav a Karel Ignác), dále sestry (Karolina Světlá a Sofie Podlipská), bratry Mrštíky (Alois a Vilém) a také pochopitelně souvěrce Čapky (Josef a Karel).

Přestože ani jeden ze sourozenců Mannových nedokončil střední školu, tak se dokázali prosadit. Přes trpké začátky se postupně projevil jejich literární talent a ukázali se jako výborní spisovatelé a časem si vybudovali obrovské renomé nejen v německé literatuře, ale i v rámci světové literatury a jejich odkaz žije dodnes.

Thomas Mann patří k nejproduktivnějším, nejdůležitějším a nejvlivnějším německým píšícím autorům moderny. Jeho romány, vyprávění, eseje, dopisy a deníky reflektují a razí turbulentní roky první poloviny 20. století takovým způsobem, jak se to podařilo jen málokterému jinému spisovateli. Ani jeho starší bratr Heinrich nezůstává pozadu a svým dílem reflektuje komplikované 20. století. Je až k neuvěření, že v Německu nalezneme celkem 268

ulic nesoucí název slavného literáta Thomase Manna, ale i po starším bratru Heinrichu Mannovi je pojmenováno řada náměstí, ulic či dokonce parků po celé Spolkové republice Německo.¹

Důležitost života a díla Thomase Manna neupadá ani dnes, jelikož v roce 1995 bylo založeno německou menšinou v Praze soukromé gymnázium nesoucí název Gymnázium Thomase Manna. Cílem tohoto gymnázia je navázat na výuku a výchovu na Základní škole německo-českého porozumění a poskytnout tak vzdělání s němčinou a částečně v němčině. Škola má jednu třídu v každém ročníku a celkový počet žáků v osmi třídách je 200. Z celkového počtu 6 němčinářů jsou 3 němečtí rodilí mluvčí. Poskytuje kvalitní základní a střední vzdělání a považuje se za špičku ve výuce němčiny v ČR. Škola se každoročně zapojuje do mezinárodní soutěže v argumentaci s debatováním v němčině s názvem *Jugend debattiert international* a dosahuje vynikajících umístění nejen v rámci České republiky, ale i na mezinárodní úrovni.²

Oba bratři měli blízký vztah k československému prostředí. Heinrichova manželka Marie Kanová pocházela z ČSR, a proto několikrát zavítal do hlavního města Prahy. Když nacistický režim zbavil německé státní příslušnosti sourozence Thomase a Heinricha Manna, nabídla jim domovské právo obec Proseč na Chrudimsku, což jim umožnilo získat následně československé občanství. Oba bratři byli v kontaktu s československými prezidenty Tomášem Garrigueem Masarykem a Edvardem Benešem. Samotný Heinrich Mann zůstal občanem ČSR až do své smrti, kdežto jeho mladší bratr Thomas Mann se ho v roce 1944 vzdal, jelikož přijal občanství USA.³

Význam Thomase Manna, který bývá často označován za nejvýznamnějšího německého autora 20. století podtrhuje skutečnost, že v roce 2016 německá vláda koupila za neuvěřitelných 13,25 milionu dolarů (asi 336 milionů) na předměstí Los Angeles dům (ve čtvrti Pacific Palisades), v němž našel za druhé světové války azyl spisovatel Thomas Mann pronásledovaný nacisty. Vila laureáta Nobelovy ceny za literaturu hrozila demolicí, avšak Spolková republika Německo hodlá rezidenci naopak zrekonstruovat a přeměnit na kulturní a umělecké centrum.⁴

¹ Thomas Mann Strasse in Deutschland [online]. strassen-in-deutschland.de ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.strassen-in-deutschland.de/thomas-mann-strasse-in-deutschland-4701123.html?seite=6>

² Gymnázium Thomase Manna [online]. hodnoceni-skol.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://hodnoceni-skol.cz/gymnazium-thomase-manna/>

³ Archiválie měsíce 2021 [online]. prazskyhradarchiv.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/archivalie_mesice/2021/2103.pdf

⁴ Němci zachránili před demolicí americký dům Thomase Manna [online]. ct24.ceskatelevize.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1961586-nemci-zachranili-pred-demolici->

Kalifornská čtvrť Pacific Palisades se ve 30. a 40. letech minulého století stala útočištěm řady německých a rakouských intelektuálů prchajících před Hitlerem. Samotná rezidence na periferii kalifornského velkoměsta vyrostla v roce 1941, tři roky po Mannově příchodu do Spojených států, spisovatel se do vily na ulici San Remo Drive mezi L. A. a Santa Monicou nastěhoval o rok později. Tehdejší německý ministr zahraničí a současný prezident Frank-Walter Steinmeier uvedl: „Byla symbolem domova mnoha Němců, kteří se snažili o lepší budoucnost pro svou zemi“.⁵

Jako připomínka slavného spisovatele je po Heinrichu Mannovi také pojmenována esejistická Cena Heinricha Manna, která se každoročně uděluje od roku 1953 právě v březnu na jeho narozeniny. Laureáta vybírá nezávislá tříčlenná porota, která obvykle zahrnuje laureáta z předchozího roku.⁶

Oblíbenost děl Thomase a Heinricha Manna potvrzuje skutečnost, že již za první republiky v roce 1933 se dočteme v novinách *Obzor* v článku o půjčování knih z kroměřížské městské knihovny následující: „Z autorů cizích se největší oblibě těšil Galsworthy, jehož spisy měly za rok celkem 95 výpůjček. Potom následuje Maurois, Thomas a Heinrich Mann, Lewis Sinclair, Upton, Sinclair, Undsetová, Traven.“⁷

Město Lübeck si natolik vážilo svého čestného občana Thomase Manna (od roku 1955), že podle něj je pojmenována Cena Thomase Manna.⁸ S městem Lübeckem jsou úzce spojeni hned tři držitelé Nobelovy ceny. Kromě Thomase Manna (roku 1929) ji také obdržel významný poválečný německý politik Willy Brandt (roku 1971) a německý spisovatel Günther Grass narozený v Danzigu, po válce přejmenován na polský Gdaňsk, kde mělo majoritu německé obyvatelstvo, ovšem žil a pochován je v Lübecku (roku 1999).⁹

americky-dum-thomase-manna a https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/nemecko-koupilo-dum-ceskoslovenskeho-spisovatele_406230.html

⁵ Němci zachránili před demolicí americký dům Thomase Manna [online]. ct24.ceskatelevize.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1961586-nemci-zachranili-pred-demolici-americky-dum-thomase-manna> a https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/nemecko-koupilo-dum-ceskoslovenskeho-spisovatele_406230.html

⁶ Ve stínu slavnějšího bratra bojoval proti válce a nacistům. Heinrich Mann se narodil před 150 lety [online]. ct24.ceskatelevize.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/3287134-ve-stinu-slavnejsiho-bratra-bojoval-proti-valce-a-nacistum-heinrich-mann-se-narodil>

⁷ *Obzor*, 28. 2. 1933 (ročník 26)

⁸ Thomas-Mann-Preis [online]. de.wikipedia.org ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://de.wikipedia.org/wiki/Thomas-Mann-Preis>

⁹ Lübeck je spojen se třemi nobelisty. Říká vám něco jméno Herbert Frahm? [online]. radiozurnal.rozhlas.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/lubeck-je-spojen-se-tremi-nobelisty-rika-vam-neco-jmeno-herbert-frahm-8238279>

Co se týče použité metodologie, byla aplikována přímá metoda výzkumu, která odpovídá na základě studia pramenů a literatury na otázky: „Co to bylo?“ a „Jak se to stalo?“ v kombinaci s komparativní (srovnání literárních bratrů s jinými sourozeneckými dvojicemi), geografickou (pobyt obou bratrů v průběhu života) a progresivní metodou, která dává možnost sledovat uplynulé události v jejich přímé následnosti.

Cílem této práce je chronologicky vyložit významné životní úděly se všemi zvraty včetně díla slavného německého spisovatele 20. století Heinricha a Thomase Manna a následné pedagogické aplikace ve školství. Jednotlivé kapitoly se věnují určitým úsekům života bratrů Mannů. Z formálního hlediska je práce koncipována do 4. hlavních kapitol. Teoretická část zahrnuje první 3 kapitoly a poslední 4. kapitola je věnována praktické části. První kapitola pojednává o životě (původ rodiny, školní roky, rodina) včetně sestry Carly, dále o manželce Thomase Manna Katje, bratrovi Viktorovi a pak samotné děti Thomase Manna – Erika, Klaus, Golo, Monika, Michael. Druhá hlava se zabývá exilem, kde je vykreslena strastiplná cesta do švýcarského exilu a exilu v USA. Poté následuje 3. kapitola, která je věnována dílu Thomase Manna (*Buddenbrookovi*, pak *Královská výsost* včetně *Kouzelného vrchu* a vztah k Židům) a Heinricha Manna. Závěrečná 4. kapitola je věnována praktické části, kde nalezneme pedagogickou aplikaci života a díla Heinricha a Thomase Manna, dále pracovní listy, úryvky textů (*Buddenbrookovi*, *Smrt v Benátkách*, *Kouzelný vrch*, *Mario a Kouzelník*) a v neposlední řadě samotný rodokmen rodů Mannů.

K sepsání diplomové práce mi posloužila řada knih. Nejvíce mi posloužily tyto 3 publikace: od Marcela Reich-Ranického nesoucí název *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Reich-Ranický je v současné době jedním z nejvýznamnějších německých publicistů a literárních kritiků. Tato kniha dokumentuje více než půl století bohaté historie rodiny Mannů. Další byla od Manfreda Flüggeho *Století Mannových*, která má vskutku výstižné pojmenování. Tento autor se už 30 let zabývá německým literárním exilem a vydal biografie o Heinrichovi a Thomasovi Mannovi včetně jeho tajemníka Konráda Kellena a malířky Evy Hermannové, jež byla důvěrnou přítelkyní rodiny Mannových. Právě toto dílo zaznamenalo v Německu obrovský úspěch a stalo se v roce 2015 nejprodávanější na tamějším trhu. V neposlední řadě dílo ruského překladatele a doktora filologie Solomona Konstantinoviče Apta *Thomas Mann*,

jenž překládal díla nejen z němčiny, ale i z řečtiny a angličtiny. Sám konstatoval: „Překládám nejvýše 3 strany denně“.¹⁰

Velmi užitečná byla publikace *Traja majstri* od slovenského autora Albína Bagina, který se zabývá v tomto díle kromě Thomase Manna i dalšími dvěma velikány světové literatury, a to konkrétně francouzským literátem Gustavem Flaubertem a ruským spisovatelem Antonem Pavlovičem Čechovem.¹¹

V rámci práce byl okrajově využit dobový československý tisk, konkrétně deníky *Haná*, *Lidové Noviny*, *Venkov*, *Svobodné noviny* a *Obzor*.

Pak byla pro předložený text přínosná publikace *Moje Proseč a Thomas Mann* autorů Václava Tošovského a Marie Rút Křížkové, která se zabývá rolí města Proseč v získání československého občanství bratří Mannů.¹² Pro úryvky textů byla využita i primární díla Thomase Manna: *Buddenbrookovi*, *Smrt v Benátkách*, *Kouzelný vrch*, *Mario a Kouzelník*.¹³

Záměrem této diplomové práce je zodpovězení těchto základních otázek: Kdo a co bylo podnětem jejich literárních počínů (jakou roli hrál jejich severoněmecký původ)? Jaké bylo angažování bratrů Mannových v době první světové války a národního nacionalismu a pak názory Thomase Manna na židovskou otázku? Které osoby hrály důležitou roli v životě a díle Heinricha a Thomase Manna? Jakou úlohu hrála emigrace bratří Mannových? Jaký mají význam pro posouzení díla homosexualita Thomase Manna? Jaký mají vztah sourozenci Mannové k ČSR?

Thomas Mann se narodil v roce 1875 a je jedním z nejznámějších německých spisovatelů na světě. Nepochybně se zapsal do dějin německého jazyka. Spisovatel, který v roce 1929 obdržel Nobelovu cenu za literaturu, se při psaní svých příběhů inspiroval Goethem, Schopenhauerem a Nietzsche. Thomas Mann ve svých dílech podprahově kritizoval německý

¹⁰ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010. ISBN 978-80-7319-097-2. FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017. ISBN 978-80-7325-435-3. APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984.

KALAŠNIKOVA, Elena: *Übersetzer sind die Wechselpferde der Aufklärung": Im Gespräch: Russische Übersetzerinnen und Übersetzer deutscher Literatur*. Berlin 2014, s. 29.

¹¹ BAGIN, Albín: *Traja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982.

¹² TOŠOVSKÝ, Václav a Marie Rút KŘÍŽKOVÁ: *Moje Proseč a Thomas Mann*. Svitavy 2002.

¹³ MANN, Thomas: *Buddenbrookovi: úpadek jedné rodiny*. Praha 1971.

MANN, Thomas: *Smrt v Benátkách*. Praha 1973.

MANN, Thomas: *Kouzelný vrch*. Praha 1975.

MANN, Thomas: *Mario a kouzelník*. Praha 1956.

a evropský světonázor tím, že modernizoval biblické příběhy nebo klasiky německé literatury. Jeho díla mají vysokou symbolickou hodnotu a Mann doslova vytváří psychologický portrét svých hrdinů. Ačkoli byl Thomas Mann humanista, hluboce věřil v úpadek lidstva: v modernistické literatuře byl rychle považován za předchůdce dekadence.¹⁴

V roce 1871, kdy se narodil Heinrich Mann, začala pro Německo nová epocha. Bismarck a staříčkový císař Vilém I. přivedli v podobě sjednoceného Německa na evropský kontinent nového politického aktéra, a narušili tak evropskou rovnováhu. Také díky příjmům z francouzských náhrad válečných škod nastal v období nazývaném Gründerzeit (zakladatelská léta) nebyvalý rozmach a obrovská modernizace v oblasti infrastruktury, vzdělávání a techniky.¹⁵

Sjednocení se stalo důležitým podnětem mohutného ekonomického rozmachu, který byl sice načas zabrzděn krizí v roce 1873, ovšem již v 80. letech dochází ke zvýšení tempa rozvoje. Národní důchod vzrostl v letech 1873–1914 z 15,1 na neuvěřitelných 49,5 miliardy marek. Hrubý národní produkt rostl v každém desetiletí v přepočtu na hlavu průměrně o 21,6 %, ve Velké Británii pouze o 12,5 %. Německo se ve starších odvětvích (těžba uhlí, výroba surového železa a oceli, strojírenství) dotahovalo až nakonec překonalo Velkou Británii. Právě nová odvětví jako elektrotechnický a chemický průmysl zajistila německým společnostem největší prosperitu.¹⁶

Bilance sjednoceného Německa byla na první pohled velmi kladná. Pozitivem byl hospodářský rozmach a zvolna narůstající blahobyť, k tomu se přidaly reformy sociálního pojištění, které neměly ve světě obdoby. Vznik evropského sociálního pojištění lze datovat k 15. 6. 1883, kdy v Německu bylo zavedeno nemocenské pojištění, posléze o rok později roku 1884 doplněné úrazovým pojištěním. Pro sociální pojištění v českých zemích je mezníkem vytvoření nemocenského pojištění v Rakousku podle německého vzoru datované 30. 3. 1888 zákonem č. 33/1888 říšského zákoníku a úrazového pojištění z konce roku 1887 (tzv. Taafeho reforma).¹⁷

¹⁴ Die besten Literaten aus Deutschland zum Deutsch Lernen [online]. superproof.de ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.superprof.de/blog/deutschsprachige-autoren-poeten-die-man-kennen-sollte/#Kapitel_thomas-mann-fuer-die-deutsche-philosophie

¹⁵ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 14.

¹⁶ SKŘIVAN, Aleš: *Kapitoly z dějin 19. století: úvod do výuky moderních dějin I*. Plzeň 2013, s. 403.

¹⁷ Martin Holub: Historie vývoje sociálního a zdravotního pojištění na našem území. [online]. vupsv.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/03/Holub-Martin-Historie-vyvoje-socialniho-a-zdravotniho-pojisteni-na-nasem-uzemi.pdf>
SKŘIVAN, Aleš: *Kapitoly z dějin 19. století: úvod do výuky moderních dějin I*. Plzeň 2013, s. 403.

Již před rokem 1914 patřilo Německo ke třem vedoucím průmyslovým státům, po USA, VB, a před Francií. Došlo ke kolosálnímu nárůstu počtu obyvatel a k enormnímu pohybu uvnitř země, kdy se obyvatelé stěhovali do nových průmyslových středisek. Autoritativní vládní forma narážela na jevy a události, které byly pro moderní společnost nevyhnutelné: svobodné hospodářství, otevřenou společnost, univerzalizmus hodnot. Říšský sněm symbolizoval nesplněný slib, budoucí mocenskou protiváhu, jejíž význam v průběhu let neustále narůstal.¹⁸

Ekonomický růst sjednoceného Německa byl podmíněn i prudkým populačním vývojem. V roce 1888 mělo Německo pouze 48 mil. obyvatel, kdežto v roce 1913 už 66 milionů. Před první světovou válkou žily dvě třetiny Němců ve městech, průmysl zaměstnával 10 milionů osob, kdy zhruba 70 % obyvatelstva bylo dělnictvo. Projevem sociálního vývoje byla velká migrace uvnitř země. Lze konstatovat, že probíhal odliv obyvatelstva na severovýchodě do průmyslově vyspělých oblastí na západě země. Lidé směřovali zejména do Porýní, Porúří, středního Německa a průmyslového pásu kolem Berlína. Hospodářská váha nejdůležitějšího státu říše Pruska, se přesouvala postupně z východních oblastí na průmyslový západ.¹⁹

Oblast umění zaznamenala v průběhu 19. století pozoruhodný rozmach. Malíři, básníci, skladatelé měli sice víc kreativní svobody a technických možností, ale naproti tomu byli vystaveni politické kontrole a ekonomickému tlaku. Umělecká scéna byla rozmanitější a velmi internacionalizovaná; evropští hudebníci cestovali po všech zemích Evropy a příležitostně i do Ameriky; překládaly se romány, obrazy se prodávaly nejen doma, ale i v zahraničí; estetický vývoj v jedné zemi ovlivňoval i vývoj v jiných zemích. Muzea, galerie, salony, akademie a ministerstva kultury pomáhaly umění získávat větší respekt. Rychlý pokrok v oblasti techniky tisku a jiných postupů reprodukce vedl k zakládání nových tiskových orgánů a nakladatelství, a tak docházelo ke zvýšené poptávce po textech.²⁰

Všeobecná nervozita byla vnitřní příčinou politických sporů. Ta byla podpisem moderní doby, ale ve vilémovském Německu jako by se přímo zhmotnila. Právě život a dílo mladého Heinricha Manna by poskytly téměř ukázkový materiál o tomto „věku nervozity“. Za jeden

¹⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 14.

¹⁹ SKŘIVAN, Aleš: *Kapitoly z dějin 19. století: úvod do výuky moderních dějin I*. Plzeň 2013, s. 406.

²⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 16-17.

z kořenů katastrofy roku 1914 lze označit popudlivost v „říši neustálého neklidu“. Je nedůležité, zda se jednalo o přelud či reálný jev z oblasti lékařské vědy.²¹

Právě s novými technikami a jejich rozličnými možnostmi povstal pestrý umělecký svět: malíři, kreslíři, romanopisci, textaři, dramatici, kabaretisté, kritici, žurnalisté, fotografové. Postupně se rodila sociálně nezajištěná a nezávislá vrstva tzv. bohéma. Na opačném konci škály se nacházeli malířští a básniční bohové, kteří se stávali národními ikonami. Obchod s uměním a literaturou se obdobně jako z žurnalistiky vytvořila nová zisková odvětví a vznikaly nové společenské orgány.²²

Od roku 1887 platily pro knihy pevné prodejní ceny: knižní trh se výrazně rozšířil. V Německé říši vyšlo v roce 1909 celkem 31 000 titulů, ve Francii jen asi 11 000 titulů. Zahranční romány často přeložené špatně placenými amatérskými překladateli se v Německu prodávaly levněji. Mezinárodní právní dohody existovaly jen výjimečně a nebyly vždy zcela respektovány.²³

Hojnější zřizování nových nakladatelství vedlo k novým formám a rozměrům literárního života. Mezi nová nakladatelství patřila Samuel Fischer (Berlín, 1886), Eugen Diedrichs (Florencie, 1896), Albert Langen (1893, Paříž pak Mnichov), Georg Müller (Mnichov, 1903), Reinhard Piper (Mnichov, 1904). Knihy malého formátu hrály zvláštní roli jako četba na železniční cesty, například Langenova „Malá knihovna“ (od roku 1897) s jednotnou cenou 1 marka, zde vycházely i novely Heinricha Manna. Obdobně se pokoušel prorazit „Collection Fischer“, kde debutoval se svými povídkami mladý Thomas Mann.²⁴

Bratři Mannové se nestali pouze výjimečnými literárními mluvčími své doby, ale i kritiky nacistického Německa v éře Hitlera. Společně zažili éru císařství, výmarské republiky i třetí říši a dožili se rozdělení Německa na západ a východ.

Někdo věří zásadě: Nepíšeš-li den, poznáš to sám, nepíšeš-li týden, pozná to redaktor, nepíšeš-li měsíc, pozná to čtenář. A zase naopak: Jsou autoři, kteří tvoří v jistých časových obdobích a potřebují prodlevu pro čerpání materiálu ze života. Thomas Mann psal pomalu,

²¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 15.

²² Tamtéž, s. 17.

²³ Tamtéž.

²⁴ Tamtéž.

kdežto Jack London rychle. Práce spisovatelů se normovat nedá. Nezbyvá, než se ke svému pracovnímu řádu dobrat každý podle vlastních dispozic.²⁵

V odborné publikaci *Přehled dějin reflexe psychologie osobnosti v našich zemích* se dočteme, že Thomas Mann napsal dvousvazkový román: *der Zauberberg (Kouzelný vrch)*. V něm líčí způsobem nadmíru výstižným, jak jen Thomas Mann dovede, život ve švýcarském sanatoriu pro tuberkulózní pacienty. Román by měl číst každý ftizeolog (odvětví medicíny zabývající se plicní tuberkulózou).²⁶

Podle Christopa Charlieho na začátku 20. století z 1 823 spisovatelů a novinářů žijících v Berlíně a okolí jen 977, tedy asi polovina, bydlela přímo ve městě. Také umělci se stěhovali na předměstí. Přitažlivost Mnichova pro tehdejší avantgardu je možno vysvětlit blízkostí Alp a Itálie a také tím, že hlavní město Bavorska nebylo příliš velké (například se tam na počátku století usadil Thomas Mann pocházející z Lübecku).²⁷

Centrum vývoje umělecké praxe a teorie byla kolem roku 1900 bavorská metropole Mnichov. Toto město si užívá své proslulosti jako město umělců, krásy a svobodného života. Blízkost k Itálii, jižní atmosféra, barokní a klasicistní aura města na Isaru a klidná smysluplnost hornobavorské krajiny přitahují malíře a spisovatele, architekty a hudebníky. Právě zde vyšla roku 1890 vlivná kniha Julia Langbehna *Rembrandt jako vychovatel*. V této knize se umění přisuzovala výchovná funkce, ale omezená jen na vlastní národ. Umělec byl jakýmsi vůdce stavěným do protikladu ke specialistům vědeckotechnické epochy. Toto heroické pojetí umělectví se shodovalo s národoveckým obrazem světa a představou o němectví, které znovu nabude svoji sílu. Z umělecké ideologie se stal národní pedagogický projekt, vědomě nasazený proti moderně.²⁸

Z autobiografických spisů i z deníků Thomase Manna je známo, že dcera Erika byla vlastně prvním čtenářem-redaktorem jeho děl a že do nich značně – ale vždycky k jejich prospěchu – zasahovala krátkými škrty. O tom, jak otce znala jako člověka i umělce, jak si ho vážila a jak ho milovala, svědčí nad jiné její kniha *Poslední rok. Zpráva o mém otci (Das letzte*

²⁵ ŠULEŘ, Oldřich: *Třináctá komnata: povídaní o literatuře a tvůrčím psaní*. Praha 2007, s. 72.

²⁶ FÖRSTER, Josef: *Přehled dějin reflexe psychologie osobnosti v našich zemích*. Praha 2008, s. 196.

²⁷ CHARLE, Christophe: *Intelektuálové v Evropě 19. století: historickosrovnávací esej s novým původním doslovem autora*. Brno 2004, s. 226.

²⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 18.

STROHMEYR, Armin: *Dichterkinder: Liebe, Verrat und Drama - der Kreis um Klaus und Erika Mann: mit 18 Schwarz-Weiß-Abbildungen*. München 2020, s. 25.

Jahr. Bericht über meinen Vater), kterou vydala bezprostředně po jeho smrti. Záslužná je její činnost jako editorky dopisů Thomase Manna.²⁹

Způsobem práce a v pracovní etice při psaní se Thomas výrazně odlišoval od svého bratra Heinricha ve stylu tvorby, který se vyznačoval afektem. V jednom sdělení literárně historické společnosti v Bonnu z roku 1906 zdůvodnil Thomas jeho pomalý způsob produkce. „Nejedná se ani o úzkostlivost, ani o lenost, nýbrž o mimořádně silný pocit zodpovědnosti, který vyžaduje dokonalou svěžest a s nímž po dvou hodinách práce už raději nenapíšete ani jednu důležitou větu. [...] Tak se stává každé místo „místem“, každé adjektivum rozhodnutím a je jasné, že tímto způsobem se nedá produkovat jako na běžícím páse. K jeho způsobu práce patří „zarputilost, umíněnost, pěstování a vlastní podmanění vůle, o níž si lze stěžít učinit představu a která často, v tom se ani nemýlím, napíná nervy až k prasknutí.“³⁰

V dějinách světové literatury se také najdou, i když nanejvýš zřídka, romanopisci, kteří nepotřebovali virtuozitu a jejichž epika je odvrácenou stranou umělecké dokonalosti. Zde lze uvést dva příklady: Dostojevskij a Kafka. Thomas Mann je možná v mnoha ohledech překonal. Od obou ho však dělí to, co ti dva vůbec neznají ani nikdy neznali: Dokonce v i Mannových nejvýznamnějších dílech je patrná příměs koketerie, občas sice jen drobná, přesto však nepopíratelná.³¹

Jinými slovy: V próze Thomase Manna je neustále přítomen povýšený úsměv velkého mistra kouzelníka, který se tváří suverénně a chladnokrevně, a přece netrpělivě, ba lačně čeká na souhlas publika, který chce slyšet potlesk a potřebuje obdiv. Romány, povídky a eseje Thomase Manna jsou vždycky také bravurními kusy. A to je možná prvek, který ho spojoval s oním německým géniem, jehož určitě nijak zvláště neuctíval, ale který ho co nejsilněji dráždil – s Richardem Wagnerem.³²

„Spisovatel je někdo, pro kterého je psaní obtížnější než pro jiné lidi.“ — Thomas Mann

„Umění na tom nezáleží, co jest jeho předmětem.“ — Heinrich Mann

²⁹ *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1986/Ročník 31/Číslo 1, s. 197.

³⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 90.

³¹ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 25.

³² Tamtéž.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Život

Místo narození obou bratrů Mannových město Lübeck (česky Lubek nebo též Bukovec) bylo kdysi nejmocnějším hanzovním městem a po Kolíně nad Rýnem druhým největším městem ve staré „německé“ říši. Toto proslulé město bylo založeno ve 12. století mezi dvěma říčními rameny na podélném pahorku a roku 1226 se Lübeck stal svobodným říšským městem a privilegium si zachoval i do novověku. Samospráva města zůstala i po roce 1866, kdy bylo město Lübeck členem Severoněmeckého spolku a v roce 1871 přistoupilo město ke sjednocené říši jako nezávislá země. Až za národně socialistického režimu v roce 1937 Lübeck tento status ztratil. Tímto krokem zanikla dosud platná lübecká státní příslušnost, jenž byla zaznamenaná i v pasech rodiny Mannů. Po konci druhé světové války v roce 1945 bylo město následně přiděleno spolkové zemi Šlesvicko-Holštýnsko.³³

Lübeck už nehrál v námořním obchodě tu přední úlohu, na kterou si zvykl po několik století a na které se vlastně zakládala stavovská hrdost patricijů. Roku 1878 vláda Bismarcka zavedla vysoké celní poplatky, čím se značně omezil dovoz levného ruského obilí, z kterého plynuli kupcům z Lübecku podstatné příjmy. Kromě toho Lübeck jen těžko mohl koncem 19. století držet krok se svým východním soupeřem Štětínem, který se stal námořní bránou průmyslového Berlína, s Kielem, který po otevření splavného kanálu se jako by přiblížil k Severnímu moři, a už vůbec ne s Hamburkem, který jako přístav dosáhl světového významu.³⁴

Samotné město Lübeck tvořilo ucelené umělecké dílo díky své ostrovní poloze, svým městským branám, významným kostelům, radnici, dlouhým ulicím a úzkým uličkám, dvorům a chodbám. Politický život zde určovalo přibližně 100 velkých rodin. Jako látku a scénu pro literární dílo bylo třeba město teprve objevit. Ctižádostivé kupce však přitahovalo odjakživa.³⁵

Hanza je spolek kupců obchodujících v pobaltských státech, který se vytvořil již ve středověku. Staré německé slovo hanza znamená svaz, spolek, gildu. Hanzovní města včetně

³³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 11.

³⁴ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 10-11.

³⁵ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 11.

Lübecku byla považována téměř od konce 13. století za nejdůležitější, byli od nepaměti malými samostatnými státy.³⁶

V časech, o kterých tu hovoříme, patřil již Lübeck k německé říši, například místní posádka podléhala devátému pruskému armádnímu sboru, ale v statusu starobylého města se ještě zachovaly pozůstatky hanzovní suverenity. V Lübecku měl svrchovanou moc senát, kterému i měšťané skládali slib věrnosti. Senát jmenoval soudce i státní úředníky, měl právo omilostnit zločince, dále kontroloval pokladnici. Za nevlivnějšího se pokládal ten, který měl v kompetenci daně, tehdy to byl právě senátor otec budoucích spisovatelů Thomas Johann Heinrich Mann.³⁷

Heinrich Mann kdysi poznamenal k rodnému městu Lübeck v díle *Eine Liebesgeschichte* z roku 1936: „Toto je malé, staré kupecké město, mnozí ho nikdy neopustí“. Ovšem v případě životních osudů Heinricha a Thomase Manna tento výrok neplatí.³⁸

1.1 Původ rodiny Mannů

Předek bratří Mannů Johann Siegmund Mann přišel v roce 1775 do Lübecku, jednalo se o tehdy čtrnáctiletého kupeckého učně z Rostocku. Už o jeho meklenburských předcích se tradovalo, že „na tom byli velmi dobře“. V roce 1790 byla v Lübecku založena firma „Johann Siegmund Mann, komisní a spediční obchody“. Zakladatel firmy se oženil s rodilou Hamburčankou, byl jako obchodník úspěšný a zemřel v revolučním roce 1848 po mozkové mrtvici. Po sobě zanechal nejen váženou firmu, ale i tradici zapisování na posledních prázdných stránkách Bible stručná fakta ze života rodiny nebo je zaznamenávat v brožurách.³⁹

Jeho syn, který se rovněž jmenoval Johann Siegmund Mann, narozený v roce 1797, dovedl podnik k velkému rozmachu a rozšířil jmění na dvacetinásobek. Johann mladší měl ze svého prvního manželství s Emilií Wunderlichovou celkem 5 dětí. Manželka Emilie umírá roku 1832 a o 5 let později se oženil s Elisabeth Martyovou, která byla výrazně mladší ženou a její původ byl švýcarský. Z tohoto manželského svazku vzešlo 5 dětí. Johann mladší získal od

³⁶ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 7.

³⁷ Tamtéž, s. 7-8.

³⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 11.

³⁹ Tamtéž.

svého tchána Martyho titul a úřad „Královského nizozemského konzula“. Posléze v listopadu 1841 získal Johann mladší od příbuzných své ženy dům v Mengstraße 4, pozdější slavný dům „Buddenbrookových“. Tento dům se stal na jaře roku 1842 sídlem firmy i rodiny. Od roku 1848 Johann mladší zasedal v lübecké radnici, ovšem umírá roku 1863 na plicní tuberkulózu.⁴⁰

Thomas Johann Heinrich (nazývaný Heinrich) byl nejstarší syn z druhého manželství, jenž se narodil v roce 1840 a od roku 1855 nastoupil do učení ve firmě otce. Zahraniční zkušenosti získal Heinrich v Londýně a Amsterdamu. Jakmile se blížila smrt jeho otce, tak se vrátil Heinrich do Lübecku a v pouhých 23 letech převzal vedení firmy pod jejím novým jménem „Johann Siegmund Mann, obchod s obilím, komisní a zásilkové obchody“. K tomu navíc zdědil Heinrich i titul nizozemského konzula.⁴¹

V roce 1869 se nový šéf firmy oženil. Jeho choť Julia da Silva-Bruhns byla o 11 let mladší, a navíc byla výrazně vyšší. Otec Julie byl obchodník Johann Ludwig Hermann Bruhns, který pocházel z jedné lübecké rodiny, avšak se vystěhoval do Brazílie. Tam se oženil s dcerou domorodé kreolky a Portugalce, který žil v Brazílii už jako člen čtvrté generace. Julia narozená v roce 1851 jako čtvrté z pěti dětí obdržela rodinné jméno Dodo. Její matka zemřela ve věku 28 let při porodu šestého dítěte, tehdy osmiletou Julii převezl otec do Lübecku a svěřil ji do péče dívčího penzionátu Theressy Boussetové, jenž se nacházel před branami města. Otec se nejprve vrátil do Brazílie, ale později žil až do své smrti v roce 1893 se svojí novou družkou v Kasselu. Julia tehdy sedmnáctiletá dívka poznala na jednom plese svého budoucího manžela. Po svatbě se mladý pár nastěhoval do domu v Mengstraße 4, kde prozatím zůstalo sídlo firmy. Thomas Johann Heinrich Mann byl zvolen v únoru 1877 doživotním senátorem, což znamenalo vrchol rodinné historie Mannů. Byl jedním ze 14 členů městské vlády a již od roku 1855 měl na starost daňovou politiku a hospodářství.⁴²

Mladý novomanželský pár nejprve bydlel v podnájmu v poschod'ovém bytě v domě na ulici Breite Straße 54, v němž se narodil mimo jiné i prvorozený syn slavný z dvojice Mannů celým jménem Luiz Heinrich Mann dne 27. března 1871. O rok později získala rodina Mannů vlastní dům na stejné ulici Breite Straße 38. V tomto domě se narodili sourozenci nejstaršího

⁴⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 11.

⁴¹ Tamtéž, s. 12.

⁴² Tamtéž.

Heinricha: bratr Paul Thomas 6. března 1875 a sestra Julia Elisabeth Theresa (říkalo se jí Lula) 23. srpna 1877 a druhá sestra Carla Augusta Olga Maria, nazvaná Carla 23. září 1881.⁴³

V zařízení rodného hnízda Mannů, v jeho interiéru, se odráželi veselé časy jako ty, co zanechali pečet' v křivolakých ulicích kamenného Lübecku. Tento dům koupil a zaštitil starý otec Thomase Manna – Johann Siegmund mladší v přibližně v čase, když Johann Siegmund starší se sebejistou energií člověka, který v životě něčeho dosáhnul, obdivoval pamětihodnosti Londýna a Brabantu, aby viděl, jak tam lidé žijí a co se jim líbí, to přenesl na zpříjemnění života i do rodného místa. Na prvním poschodí přesně pod nápisem Dominus providebit⁴⁴ byl salon, který nazývali i gobelínový pokoj; byl ověšený gobelíny tlumených barev, na kterých byly vytkané idylické krajinky s laškujícími a líbajícími se pastýři a pastýřkami.⁴⁵

V roce 1890 se narodil další syn Carl Viktor (12. dubna 1890), v této době již obývali Mannovi reprezentativní budovu, kterou dal senátor Mann postavit na parcele Beckergrube 52. O stabilní situaci v otázce bydlení, jak je sugerována v imaginárním pevném bodě „domu Buddenbrookových“, tedy ve skutečnosti nemohla být vůbec řeč.⁴⁶

Na senátora jako nejstaršího syna na něho spolu s rodinou biblí přešla stará zežloutlá písanka, do které jeho děda i otec zapisovali nejdůležitější události ze života rodiny, aby se zachovali i pro potomky. Praděd začal datumem narození svého děda rokem 1644. Potom následovaly záznamy o sňatcích, křtinách, úmrtích, o prvních zoubkách, o chorobách dětí i dospělých, o nových příbuzných i nepokrevní rodině, o největších životních zážitcích. Senátorův otec přepsal poznámky svého otce, opravil pravopisné chyby a doplnil je údaji o sobě a svých dětech. Inkoust už dávno vybledl, ale jaká síla dýchala z těchto řádků, jaká pevnost ve víře, jaké přesvědčení, že žije správně a koná užitečnou práci.⁴⁷

Na sté výročí založení firmy Mannů dne 21. května 1890 připadla velkolepá oslava. Toto jubileum oslavoval doslova celý Lübeck. Město i přístav byly slavnostně vyzdobené, vlajky se třepotali na štítech domů i na lodních stěžních. O několik týdnů později zjistili lékaři, že má senátor Mann rakovinu močového měchýře. Operace se zdála nevyhnutelná, šéf firmy

⁴³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 12.

⁴⁴ „Pán se postará“, Abraham svému synu Izákovi na otázku, kde je zvíře k oběti (Bible, Gn 22,8)

⁴⁵ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 18.

⁴⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 13.

⁴⁷ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 9.

sepsal 30. června 1891 závět', následně došlo k prodeji domu jeho rodičů v Mengstraße. Senátor umírá ve věku 51 let dne 13. října 1891. Město Lübeck mu v dlouhém smutečním průvodu na hřbitov na severu města prokázalo poslední poctu. Brzy nato začaly kolovat zvěsti o tom, že vdova vede povážlivý způsob života, jelikož hlavní pastor mariánského kostela šířil hanlivá slova o „prohnilé rodině“. Co mohlo připadat jako zánik, je pro jiné východiskem na cestě za novým životem.⁴⁸

Senátor nevkládal naděje ani do svých dětí jako pokračovatelů obchodní činnosti předků. Měl jich celkem 5, z toho 3 syny a 2 dcery. Pokud šlo o vhodného nástupce, do úvahy přicházeli pouze synové. Nejmladší Viktor byl ještě batole, narodil se v roce, když senátor dovršil padesátku a firma oslavila výročí 100 let. Otec tehdy oprávněně pochyboval, že se dožije jeho dospělosti. U Henricha, bylo jasné, že z něho obchodník s obilím nebude. Již brzy projevil sklony k literatuře. Senátor nebyl tak omezený, aby neměl smysl pro synovu náklonnost k humanitním vědám.⁴⁹

V roce, který pro rodinu znamenal přelom, v roce 1891, když senátor v předtuše blízké smrti psal závět', měl střední syn Thomas jen 16 let. Když otec nařídil zlikvidovat firmu, dělal to jednak se zřetelem na její zhoršenou situaci a na svoji vyčerpanost, ale i se zřetelem na mladý věk a nezkušenost potenciálního následníka Thomase. Tento druhý syn byl zdrženlivější povahy, a tak otec před smrtí nevěděl o něm to, co chlapec o sobě věděl už na začátku dospívání. Při 100. jubileu firmy bylo Thomasovi těžko na duši. Uvědomoval si, že nebude pokračovat v práci předků tak, jako to od něj čekali, že nepozvedne starou firmu. Mimochodem, senátor nepoznal dokonale ani svého nejstaršího syna a dcery, soudíc podle toho, jak je charakterizoval v konceptu své závěti.⁵⁰

Společně se senátorem Mannem vyhasla dlouhá tradice podniku, a tak vdově s dětmi nastaly těžké časy. Bohužel dosazený vykonavatel testamentu se ukázal jako neschopný a nespolehlivý, poněvadž likvidace firmy vynesla pouhých 400 000 marek, jednalo se jen o pouhopouhou polovinu očekávané částky. Pro vdovu činily měsíční úroky 600 marek, pro oba nejstarší syny Heinricha a Thomase jen 180 marek, které budou nicméně splatné až po dosažení

⁴⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 13.

APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 8.

⁴⁹ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 12.

⁵⁰ Tamtéž, s. 13.

plnoletosti. Jméno příslušného poručenského soudce bylo Leverkuehn, ten se později stal důležitou postavou v jednom románu Thomase Manna (*Doktor Faustus*).⁵¹

Po smrti manžela se život vdovy Julie Mannové vyznačoval nutkavou potřebou stěhování, dokonce vlastní syn Viktor to označil za „chorobnou nestálost“. Nejdříve se s dětmi vystěhovala z velkého městského domu do vily před městskou bránou, která se nacházela na ulici Roekstraße 7. Samotné město Lübeck se jí nikdy nestalo domovem, a proto ho opustila v létě roku 1893 a vydala se od řeky Travy k řece Isar, ovšem ani v Bavorsku nenašla klid. Přesto dětem umělecké město Mnichov přineslo nové nadějně vyhlídky.⁵²

1.2 Heinrich Mann

Otec se marně namáhal získat svého nejstaršího syna Heinricha pro rodinnou firmu a kupecké povolání. Ani cesta k příbuzným do Petrohradu nemohla tehdy třináctiletého syna nadchnout pro dálkový obchod. Již jako školák posílal Heinrich do různých novin a časopisů básně a povídky. Jeho škola, gymnázium Katharineum v Königstraße, ho nedokázala inspirovat. Po absolvování sexty studia zanechal a v říjnu 1889 odešel do Drážďan, aby se vyučil knihkupcem. Pokud předběhneme události, tak zjistíme, že Heinrich přišel do rodného města Lübecku už jen jednou v životě, a to jen nakrátko – na otcův pohřeb.⁵³ Práci knihkupce považoval za jednotvárnou, avšak si užíval kulturního života saské metropole. Heinrich četl díla Heina, Fontana a brzy i Nietzscheho. Svou budoucnost viděl mlhavě v roli „vydavatele – redaktora – spisovatele“. Za své první veřejné vystoupení považoval na podzim roku 1890 otisknutí jeho básně v časopise *Gesellschaft*. Téhož podzimu vznikla autobiografická novela *Nepevný (Haltlos)*. Pojednává o mladém muži z dobré rodiny, jenž pracuje jako knihkupec a zaplete se s jednou prodavačkou.⁵⁴

Na začátku se zdá být vše jasné a prosté. Heinrich nezvládl maturitu a dalších pokusů o získání kvalifikace (nejprve v knihkupectví a poté v nakladatelství S. Fischera) brzy zanechal. Místo toho psal literární práce, které mu uveřejňovali: v letech 1894–1900 dva romány a dva

⁵¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 13.

⁵² Tamtéž.

⁵³ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 12.

⁵⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 19.

svazky povídek, jakož i četné črty, recenze a jiné články publikované v novinách a časopisech. Kromě toho vydával po dobu půldruhého roku měsíčník.⁵⁵

Thomas byl v nápadně podobné situaci, jelikož gymnázium v Lübecku musel předčasně opustit. Ani on nepomýšlel na to, aby se něčemu vyučil, také on chtěl být literárně činný. Jistě, Heinrichovy knihy neměly téměř žádný ohlas, a jeho časopis existoval jen krátce a neměl dobrou pověst. Avšak stal se tím, čím se o 4 roky mladší bratr stát teprve chtěl: spisovatelem, a navíc takovým, jehož jméno bylo přes všechny neúspěchy již známé v minimálně v intelektuálních kruzích. V roce 1895 napsal Thomas svému příteli Ottu Grautoffovi: „Ne můj hochu, Heinrich Mann je umělec, básník, jemuž my dva nesaháme ani po kolena“. Protože známe literární vkus také mladého Thomase Manna, máme všechny důvody k tomu, abychom o upřímnosti tohoto výroku pochybovali.⁵⁶

V srpnu 1891 nastupuje jako dobrovolník do nakladatelství Samuela Fischera v Berlíně. Otec Mann senior si promluvil s šéfem nakladatelstvím, aby mohl nově nastalou situaci posoudit. Z pohledu Heinricha byl neplacený voluntariát prostředkem k dosažení účelu, kterým byl Berlín. Ve svých pamětech Heinrich vzpomíná, že otec jeho literární plány na smrtelné loži schválil. Při úmrtí otce se ovšem Heinrich zdržoval v hlavním městě. Heinrich Mann neustále vynalézal malé příběhy, jimiž chtěl vyšperkovat obraz svého života.⁵⁷

Otec si ve svém testamentu z 30. června 1891 výslovně přál, aby jeho manželka působila „sklonům mého nejstaršího syna k takzvané literární činnosti“. Po smrti otce již Heinrich nemusel brát žádné ohledy a mluvil o svém „propuštění“ a vrhl se do života povaleče. Brzy se ukázalo, že krátká mezihra v podobě dobrovolných přednášek Friedricha Wilhelma na berlínské univerzitě byla pouze mondénním útekem z nudy. Navíc svému bývalému spolužákovi Ludwigu Ewersovi přiznal, že své vědomosti získává z fejetonů.⁵⁸

V lednu 1892 prodělal mladý Heinrich Mann chrlení krve, jeho plíce byly silně napadeny. Musel se odebrat do sanatoria ve Wiesbadenu a jeho berlínské období náhle skončilo. Nemoc vykazovala všechny příznaky krize, ba přímo zhroucení, v čemž je třeba spatřovat

⁵⁵ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 164.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 19.

⁵⁸ Tamtéž, s. 20.

reakci na úmrtí otce a nevyřešený konflikt s ním. Nemoci, nervové choroby a zkušenosti ze sanatorií ovlivňovaly život Heinricha i v dalších letech.⁵⁹

Ovdovělá Julia Manová nepomýšlela na to, že by bránila literární činnosti svého nejstaršího syna, a dokonce začala sama sepisovat vzpomínky na svá léta v Brazílii. Dokázala nádherně vyprávět o svém životě v podivném domě mezi oceánem a deštným pralesem, mezi pitoreskními lidmi a zvířaty. Matka hrála dobře na klavír a znamenitě zpívala. Umělecké ambice obou svých nejstarších synů trvale podporovala.⁶⁰

Vedle literárních sklonů se u Heinricha projevovalo silné nutkání vyjadřovat veřejně své mínění. Poprvé publicisticky vystoupil jako spolupracovník a vydavatel časopisu *Das Zwanzigste Jahrhundert. Deutschnationale Monatshefte für soziales Leben, Politik, Wissenschaft und Literatur*. Tento list existoval od října 1890 do října 1896 v nakladatelství německé sociální antisemitské strany, zastoupené tehdy v říšském sněmu. Poté bylo jeho vydávání kvůli nízkému odbytu zastaveno. Heinrich Mann napsal pro tento vlastenecký kulturní časopis asi 50 příspěvků. K práci na časopise přizval jako recenzenta i svého mladšího bratra Thomase. Proklamované obsahy byly v rozporu se vším, co později Heinrich Mann zastával a co vytvářelo jeho společenský obraz. Zde propagoval silného monarchu, stavovskou ústavu, německé kolonie a zdravou rodinu jako základ společnosti.⁶¹

Ze všech reakčních vyjádření této fáze jsou nejnejpřijatelnější antisemitské postoje. Heinrich neznal židovské náboženství, židovský život nebo reálnou situaci v Německé říši. V jednom ostrém článku ze září 1895 s názvem *Židovské víry (Jüdischen Glaubens)* napsal, že Židé by neměli být považováni za Němce. Proto je třeba se zasadit o „potlačování židovství“. Židovský velký kapitál by se měl jako zlověstná bestie strčit do klece nebo přímo vyhladit. Je s podivem, že se Heinrich Mann zasazoval o porozumění mezi Německem a Francií, ovšem s odůvodněním, že i ve francouzských žilách proudí germánská krev. S tímto postojem byl uvnitř šovinistické národovecké pravice osamocen, neboť Francie znamenala pro Německo úhlavního nepřítele.⁶²

Mezi roky 1894 až 1910 žil Heinrich Mann hlavně v Itálii. Nezískal však kontakt s místní kulturní nebo sociální elitou, o níž přesto ve svých textech píše. Jeho obraz Itálie vznikl

⁵⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 21.

⁶⁰ Tamtéž, s. 20.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž, s. 21.

na základě četby cestopisů francouzských autorů, jako byli Chateaubriand, Stendhal, Balzac, Flaubert, Bourget nebo bratři Goncourtovi. Do jižní části Itálie odjel Heinrich ze zdravotních důvodů. Když hledal nějaké lázeňské město, objevil v severním cípu Gardského jezera osadu Riva, která tehdy ještě patřila rakousko-uherské monarchii. Vídeňský homeopat Christoph Hartung von Hartungen tam vedl „fyziatrické sanatorium“ (přírodní ozdravovnu). „Lázeňský lékař“ von Hartungen praktikoval styl psychoterapie, který představoval jak celostní metodu zahrnující jak tělo, tak životosprávu od stravy až po sexualitu. Léčebná kúra musela Heinrichu vyhovovat, neboť se do Rivy až do roku 1908 neustále vracel. Navštívil ho tam i bratr Thomas a sestra Carla. Poté, co objevil Francouzskou riviéru (Côte d'Azur), už žádnou z Hartungových kúr nepotřeboval.⁶³

Bylo to způsobeno všeobecnou změnou, jež se s Heinrichem Mannem udála nebo vzorem, kterým se stal bratr Thomas, když se počátkem roku 1905 oženil? Náhle začal o svatbě mluvit i Heinrich – se ženou připomínající svým životem a svou osobností Heinrichovu matku. Na jaře roku 1905 se ve Florencii seznámil se ženou německo-argentinského původu, Inés Schmiedovou, která chodila na hodiny zpěvu k jedné operní pěvkyni. Pokus dát tomuto vztahu nějakou formu trval celkem 4 roky. Po krátké euforii se v červenci 1905 objevily první náznaky krize vyvolané kritickou poznámkou Iny o některých pasážích románu *Mezi rasami* (byl to literární dokument o této lásce).⁶⁴

V květnu 1908 odjeli Heinrich a Inés k bratrovi Thomasovi a jeho ženě Katje do Benátek, ale zde a krátce poté i na návštěvě letním sídle v Bad Tölz se Inés cítila být nevídaným a přehlíženým hostem. Následovala fáze pomalé agonie, která vyústila v roce 1908 Heinrichovým útekem do Nizy. Jeho představa o manželství byla sugestivním snem stejně jako Inésina naděje na kariéru herečky. Heinrich Mann se vrhl do víru afér v Nizze, Mnichově a Vídni ještě dříve, než se mohl realizovat jeho překvapivý obrat ve vztahu k manželství.⁶⁵

Časopis *Die Aktion* uspořádal 4. února 1913 „Velký revoluční bál“. Členem organizačního výboru byl také malíř Max Oppenheimer, přítel Heinricha Manna, který navrhl červenočerný plakát s expresionistickým portrétem Bonaparta. Kostýmový ples se konal ve slavnostním sálech Johanna Georga v Halensee (Berlín) a měl tak velký úspěch, že se 12. února

⁶³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 21.

⁶⁴ Tamtéž, s. 31-32.

⁶⁵ Tamtéž, s. 32.

konal další bál. Na tomto druhém plese se Heinrich Mann seznámil se ženou, která již zasáhla jeho srdce intenzivněji.⁶⁶

Následujícího dne obdržel Heinrich od své nové známosti první dopis. Jméno této dámy bylo Mary Kaanova; v jejím československém domovském listu je uvedeno jméno Marie Kahnová, narozena 28. ledna 1886, která pocházela z česko-židovské rodiny. V úředních dokumentech byla vedena jako „dramatická herečka“, ale v Německu pravděpodobně nikdy na žádném jevišti nestála. Ani Heinrich Mann, jehož hra *Velká láska* (jedná se o zpracování jedné vídeňské aféry) se právě uváděla, jí nemohl dopomoci k angažmá. Svoji budoucí manželku nazýval něžně Mimi, podle ženské hlavní postavy v Pucciniho opeře *La bohème*. V červnu 1913 oba odcestovali do Benátek. Tam tehdy neřádila cholera, avšak epidemie průjmy, jíž se později v rodinném kruhu neřeklo jinak než „benátská nemoc“. Trvalým tématem hovorů se staly nemoci, kúry, lékaři, ale především diety a zeštíhlovací programy, jelikož Mimi trpěla nadváhou.⁶⁷

Před samotnou svatbou bylo nutné překonat pár byrokratických překážek. Mimi měla rakouskou státní příslušnost a byla židovského vyznání, Heinrich byl občan městského státu Lübeck a protestant. Heinrich vystoupil z evangelické církve a teprve poté mohlo dojít k svatbě, která se konala až po vypuknutí války dne 27. srpna 1914. Svatebními svědky byli advokát Maximilian Brantl a bratr Thomas Mann. „Heinrich Mann očekává narození dítěte. Jestli bude po matce, tak potěš pánbůh!“. Otcí se pak podobalo opravdu velmi. Mimi přivedla na svět dceru 10. září 1916, jež dostala jméno Carla Marie Henriette Leonie Mannová, krátce Leonie. V rodině se jí říkalo jen „Goschi“.⁶⁸

V roce 1914 bylo Heinrichu Mannovi 43 let. Byl ženatý a poprvé se nastěhoval do velkoryse pojatého bytu na luxusní Leopoldstrasse v Mnichově. Zcela v tichosti sepsal text, který si zaslouží být označen za velký dokument německých duchovních dějin a vejít do galerie předků demokracie v Německu. Heinrich Mann napsal dlouhou esej *Zola*, jež pojednává o spisovateli Émile Zolovi (1840–1902). Takový článek již dlouho plánoval a shromáždil k němu mnoho materiálů. Nyní získal text zcela nový smysl a stal se skrytým zúčtováním s německým císařstvím a věštbou jeho konce. Toto zveřejnění bylo a natrvalo je velkým a odvážným činem

⁶⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 32.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž, s. 33.

Heinricha Manna, který zde stál téměř sám proti všem, i proti svému bratru, kterému uštědřil několik ostrých vět.⁶⁹

Mimi doprovázela svého muže na mnoha cestách po válce. V roce 1925 byli oba jedinkrát společně v Nizze. Jinak byly cestovní cíle Biarritz (1927, 1928), Royan (1928), Usedom (1929). Občas cestoval Heinrich Mann sám, například stále častěji do rakouského lázeňského městečka Bad Gasteinu, kam jezdila berlínská kulturní smetánka. Právě tam se seznámil s herečkou Trudou Hesterbergovou.⁷⁰

Vztah Heinricha s Trudou Hesterbergovou trval od roku 1926 až do roku 1929. V této době se autor zdržoval ponejvíce v Berlíně. Aféra pronikla na veřejnost, když se k „rudé Trudě“ vloupali zloději a přitom zmizelo několik věcí patřících Heinrichu Mannovi. Tisku se tak dostalo malé senzace. Rozzlobená manželka Mimi přijela z Mnichova a údajně si se svojí sokyní promluvila dokonce i ručně.⁷¹

Samotná Truda Hesterbergová později dokonce tvrdila, že myšlenka zfilmovat román *Professor Neřád* pochází od ní; její naděje na hlavní roli, Heinrichem statečně podporovaná, však zůstala nevyslyšena. Hlavní roli v tomto trháku dostala světoznámá herečka a zpěvačka Marlene Dietrich. Hudební fraška *Bibi*, kterou pro Trudu Heinrich Mann napsal, propadla a zanechala u jeho známých spíše pocity trapnosti. Světově proslulý film *Modrý anděl* podle jeho románu *Professor Neřád*, jehož premiéra se konala v březnu 1930, prospěl slávě Heinricha Manna jen nepřímo, zato však jeho kontu značně. Nicméně na scénář a obsazení neměl Heinrich žádný vliv.⁷²

Sňatek Heinricha Manna s Mimi byl rozveden již v roce 1930 z důvodu společné viny, jelikož i ona musela doznat manželskou nevěru. Bylo jí přiznáno právo pečovat o Leonii; v jejím mnichovském bytě zůstaly autorovy knihy a dopisy. Když Mimi a Leonie uprchly v roce 1933 do Prahy, tak se podařilo československému zastupitelství tyto cenné dokumenty dostat ze země. Je nesmírným štěstím pro životopisce, že přečkaly válku ve sklepě na uhlí jednoho sousedního domu na pražském Smíchově.⁷³

⁶⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 94.

⁷⁰ Tamtéž, s. 33.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž, s. 33-34.

⁷³ Tamtéž, s. 34.

V roce 1930 již v životě Heinricha Manna figurovala jiná žena. Označíme-li novou přítelkyni jako „bardámu“, bude to jen zastírání skutečnosti, že v době, kdy ji romanopisec poznal, žila z prodejné lásky. Toto nemilé zjištění rozčiluje mnohé obránce „moralisty“ Heinricha Manna. Přitom on sám tento vztah zveřejnil svým nesmírně diskretním způsobem. Následujícího roku 1931 napsal esej, v němž zeširoka zdůvodňoval, proč si zvolil za družku prostitutku. Mohlo se zdát, že o velmi osobních věcech dokáže mluvit jen v zahalení do literárního hávu. Svůj text o dějinách prostituce, který vyšel v říjnu 1931 v časopise *Literarische Welt*, nazval *Cesty pohlaví*. Životopisná pointa těchto vývodů byla: prezident akademie básníků a spisovatelů (1926-1933), mezinárodně uznávaný autor, se nepřímou vyznával ke své milce z *Bajadéry*.⁷⁴

Postava, jejíž život Heinrich Mann vylíčil v románu *Vážný život* (1932) má nadání pro neštěstí, pro to vlastní, kterému nemůže zabránit, a stejně tak i pro neštěstí druhých, které předem dokáže vytušit. Popisuje se zde dětství jedné lehké ženy. Z tohoto románu se stal jakýsi regionální román, neboť mnoho scén se odehrává na pobřeží Baltského moře, některé dokonce přímo v rodném městě v Lübecku. Avšak se neví, kdo dal osobě sloužící jako předloha důvěrné jméno Nelly. V křestním listě církevní obce Ahrensböck je uvedena jako Emmy Johanna, narozená 15. února 1898, pokřtěná 11. dubna téhož roku. Otcem je uveden Nikolaus Wilhelm Heinrich Kröger, matka se jmenuje Bertha Margareta Fließová, rozená Westphalová. Nellina matka se později provdala za onoho rybáře Krögera, který Nelly uznal jako svoji dceru. Tato vyučená šička pocházela z nejchudších poměrů, přišla svého času do Berlína, kde začala vést noční život.⁷⁵

Margot Vossová, tehdejší Nellina profesní kolegyně, s níž vedl Heinrich Mann po roce 1945 dlouhodobější korespondenci, dodala některé další detaily týkající se jejich společné „práce“. Nelly bydlela v Marburské ulici 5. Lokál *Bajadéra*, v němž Heinrich Mann Nelly poznal, se nacházel v Kleistově ulici, nedaleko náměstí Wittenbergplatz. V únoru 1930 ji s sebou vzal poprvé do Nizy. Tam navštívili filmového producenta Ericha Pommera z ateliérů UFA. Společně shlédli *kopii Modrého anděla* v jednom kině na promenádě des Anglais. Na jedné fotografii je vidět Heinricha a Nelly na terase kavárny v Nizze. Nelly se vystrojila á la Marlene Dietrichová. Premiéry filmu v Berlíně v březnu se Heinrich Mann neúčastnil.⁷⁶

⁷⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 34.

⁷⁵ Tamtéž, s. 35.

⁷⁶ Tamtéž, s. 34.

1.3 Thomas Mann

Thomas přišel na svět v domě se zahradou za lübeckou městskou bránou, kam se senátor přestěhoval na letní měsíce se ženou v pozeňnaném stavu a čtyřletým Heinrichem. Porod skončil v červnovou neděli v poledne 6. června 1875 a byl lehký. Jeden z přátel rodiny (Oskar Schmitz), velký milovník astrologie, sestavil pro novorozence horoskop a deklaroval, že příznivá konstelace planet mu slibuje šťastný život a lehkou smrt. V našich časech je směšné připisovat význam takovýmto proroctvím a Thomas Mann se i sám smál této předpovědi, přece si však zapamatoval jeho jméno. Thomas vzpomínal i ironicky na jiné horoskopy, které se shodovali se Schmitzovým a samotné narozeniny hlavního hrdiny svých románů o Josefovi situoval do stejného letního poledne. Ostatně vždy Thomas připisoval význam různým číslům a datům, které nějak souvisely s jeho životem, to byla už jeho slabost. Když se dočetl, že Goethe si roku 1799 obstaral vlastní kočár a koně, hned si připsal na okraj knihy: „V padesátce!“ Zřejmě si vzpomenu, že i on se stal majitelem prvního auta až v padesáti letech. Je nezbytné konstatovat, že horoskop neklamal: Thomas se dožil 80 let a měl lehkou smrt. A pokud jde o štěstí, čím ho můžeme měřit? Jestli úspěchem v práci, radostí z ní a dokončením naplánovaných knih, tak můžeme směle prohlásit, že Thomas Mann měl šťastný život.⁷⁷

„Dětství jsem měl šťastné, bezstarostné“, pověděl Thomas Mann. Dodejme, že nejšťastnějším obdobím jeho dětství byly předškolní roky, neboť školu doslova „nenáviděl“ a když se prázdniny chýlily ke konci, „div mu srdce nepuklo, co mu bylo líto sebe samého“. Na svoje první hry a hračky vzpomínal už ve zralém věku. Při takovýchto pozdních vzpomínkách vždy působí zákon mimovolného výběru: paměť si nejlépe uchová ty podobnosti, které nějak souvisí s dalším utvářením charakteru a vykrystalizovanému člověku se jeví jak daleká předzvěst jeho ustálených zálib neboli jak nevyhnutný článek v řetězu jeho vývoje. Proto jsou podrobnosti, zachycené v takovýchto vzpomínkách, sice zdánlivě náhodné a útržkovité, nicméně ve skutečnosti mají velkou biografickou hodnotu.⁷⁸

Chlapec Thomas měl nádherné hračky: obchod s pultem, váhami a skladem – navlas stejné, jak opravdové sklady při Travě; rytířské brnění z lepenky; husarskou uniformu a výzbroj; cínové vojáky; houpacího koně zvaného Achilles. Kromě toho měli doma všechny rekvizity pro loutkové divadlo. Chlapec kreslil, vystříhoval a připevňoval na dřevěné podstavce

⁷⁷ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 17.

⁷⁸ Tamtéž, s. 19.

„herců“, představoval dirigenta i obecnstvo, napodoboval hudební nástroje, tak se oddával této hře na divadlo, že hodiny, které při ní strávil, se mu zdáli nejhezčí v životě. Zato z rytířského brnění, husarské uniformy a vojáků neměl žádné potěšení. „Všechna ta vojenská maškaráda,“ citujeme vzpomínky, „se nedá ani porovnat s radostí, kterou jsem měl, když jsem se převtělil v herce anebo dirigenta“. Ani koně Achilla neměl rád, jak má rád rytíř svého koně. „Byl mi jednoduše blízký jako živá bytost, měl jsem na něm rád všechno: jeho srst, jeho podkovy a nozdry, měl jsem ho rád stejně jako porcelánové lepenkové a piškotové psy, kterými v dětství hojně obdarovali“.⁷⁹

Rok 1891 byl pro rodinu Mannů rokem přelomu. Hned po otcově smrti – umřel na podzim – následovala likvidace firmy a prodej rodinného domu. „Prostorný příbytek,“ vzpomínal Thomas Mann, „kde se na parketách v parádním saloně otočili důstojníci z místní posádky a strouhali komplimenty patricijským dcerkám, vyměnili Mannovi rodinný dům za skromnější vilu v zahradě za městskou bránou“. Thomas se chystal rozloučit se zmenšenou rodinou. Rozhodli se, že v tomto novém bytě vyčká matka s mladými dětmi do jara – Heinrich po pohřbu odcestoval do Drážďan a že se na Velkou noc přestěhují do Mnichova, Thomas měl zůstat v Lübecku a pokračovat ve studiu na gymnáziu.⁸⁰

Když matka se sestrami a nejmladším bratrem odcestovala, získal Thomas určitou nezávislost. Dva roky býval v Lübecku u gymnaziálních profesorů, kteří si brávali žáky na byt a stravu. „Na toto období mám příjemné vzpomínky. Ústav ode mě už nic neočekával, ponechával mě vlastnímu osudu, který byl i pro mě ještě úplně nejasný, jelikož jsem věděl, že mám rozum a jsem zdravý, nic jsem si z té nejistoty nedělal. Odseděl jsem si vyučovací hodiny a jinak jsem žil tak řečeno na volné noze, velmi dobře jsem si rozuměl se spolubydlícími a ... občas jsem se zúčastnil na jich prostopášných zábavách, předčasných studentských pitkách.“⁸¹

Julia Mannová se s dětmi uprostřed roku 1893 odstěhovala do Mnichova. Thomas zůstal ještě do Velikonoc 1894 v Lübecku. Chtěl absolvovat školu jen do té míry, aby jeho pozdější vojenská služba zůstala omezena na jeden rok (nakonec z toho bylo pouze několik týdnů). Nařízená disciplína školy nebo studia, to nebylo nic pro něj. Obsah a formu svého vzdělávání

⁷⁹ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 19.

⁸⁰ Tamtéž, s. 26.

⁸¹ Tamtéž, s. 27.

si určoval sám, svými pobyty v Itálii, velmi krátkým studiem na univerzitě v Mnichově a intenzivní četbou.⁸²

Když vychodil Thomas Mann šest tříd ve škola doktora Bussenia, pokračoval ve studiu na lübeckém reálném gymnáziu v Katharineum. Ani tato škola mu nepřiřostla k srdci. Dvakrát opakoval třídu a do maturity to ani nedotáhl, natož kdy mu změněné rodinné okolnosti dali impuls urychlit svůj rozchod s gymnáziem.⁸³

Paula Thomase – to je jeho úplné jméno – křtili, tak jako všechny senátorovy děti, v Marienkirche a tu byl v patnácti letech i konfirmovaný, čímž se stal plnoprávným členem církve.⁸⁴ Již v prvním ročníku studia na Katharineu si tehdy čtrnáctiroční nováček Thomas Mann velmi pokazil pověst u vedení gymnázia. Z chlapecké marnomyslnosti se pochválil před nějakým žákem, že píše básně, a ten to následně oznámil třídnímu profesorovi. Literární činnost byla u profesorů brána jako „podvratná činnost“, i když je tento termín příliš silný, rozhodně to bylo cosi podezřivé, nepochopitelné a nedůstojné syna takového váženého otce. Na mladého poetu hleděli s nedůvěrou a na senátora jedni soucitně, druzí škodolibě.⁸⁵

Povinnost den, co den podřizovat svůj život požadavkům „ústavu“ bral mladý chlapec s neutěšeným humorem. Jak vidíme, měl tolik ctižádosti, že se přítelovi pochválil se svými verši. Doma hrával se sestrami rodičů a příbuznými hry, které sám psal. Ale aby na základě takovýchto prvních příznaků antipatie k „praktické činnosti“ skoncoval s gymnáziem, aby energicky pověděl nejprve sobě a potom i otcovi, že už má dost toho drcení, toho drilu, té nudy – to nemohl, na to se necítil oprávněný.⁸⁶

Mimoходом je nemožné konstatovat, že život ve škole neměl nějaké světlé stránky. Od bezduchých puntičkářů se velmi sympaticky lišila postava třídního profesora Baethckeho, který vyučoval němčinu a latinu. Baethcke se pokládal za bojovníka za pokrok a možná i za politického opozičníka. Rád si zařekl na magistrátě a využil každou maličkost, aby mohl vniknout do vysoké administrativní instance – do senátu. Tyto projevy se končili francouzskými výroky, které řečník ze starého učitelského zvyku hned i překládal. Qui s'excuse, s' accuse – řečnil Baethcke, - to znamená, že trefená husa zapáchala, pan senátor.⁸⁷

⁸² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 143.

⁸³ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 21.

⁸⁴ Tamtéž, s. 18.

⁸⁵ Tamtéž, s. 22.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž.

Thomas po krátkých milostných pletkách s jistou Angličankou jménem Mary Smithová (mimořádně ji věnoval novelu *Gladius Dei* (Meč boží) a po 30 letech si vzpomenu na tento román v knize *Náčrt mého života*)⁸⁸ ve Florencii v roce 1901, při nichž se dokonce mluvilo o zásnubách, několika poblouzněných přátelství s mladíky.⁸⁹ Jedním z nich byl i malíř Paul Ehrenberg, ovšem ta nepředstavovala žádnou životní perspektivu. Po různých přátelstvích s mladými ženami se mladý Thomas Mann cítil již zralý k tomu, aby svatbou stabilizoval buržoazní status, jež na sebe hodlal vzít. Umělecké stvoření, kterým musela Katja v jeho očích být, vhodně zapadalo do jeho životního plánu. V jednom z dopisů, v nichž se Thomas Mann o budoucí manželku Katju ucházel, se hovoří o obrazech a fantazijních postavách a samostatném životě, který vystupuje z obrazových vizí. Popisuje koncertní sál a v něm rodinu Prinsgheimových, kterou se zaujetím a u vytržení sledoval lorňonem. Na vědu byl však poněkud žárlivý, což dal své „budoucí choti“ na srozuměnou.⁹⁰

O literárních začátcích Thomase Manna jsme informováni z dopisů jeho bratru Heinrichovi a jeho lübeckému příteli Ottu Grautoffovi, který se po vyučení knihkupcem přestěhoval do Bavorska jako redaktor-fejetonista *Münchner Neuste Nachrichten* a od roku 1905 žil jako svobodný autor v Paříži. Thomas hovoří v dopisech Grautoffovi o lenivém životě s probdělými nocemi, ospalými dopoledny a prvními pokusy psát. Jeho voluntariát, zprostředkovaný matčiny známým u jedné pojišťovny v Mnichově, trval jen pár měsíců. V roce 1897 zahájil v Římě skutečnou literární činnost, provázenou sebedisciplinou, kterou doporučoval i svému příteli. Do roku 1900 vznikly pozoruhodné povídky, jichž si povšimla literární veřejnost, a hlavně začal psát svůj první román, který se měl stát geniálním dílem tehdy pětadvacetiletého autora. Mezitím se z něj stal soustředěný literární pracovník a zůstal jím po celý život.⁹¹

A konečně jeho řádky se poprvé dostali do tiskařského stroje. Nováček v literatuře vystupuje ještě pod pseudonymem Paul Thomas, ale tento pseudonym, ve kterém se druhá část jeho křestního jména vydává jednoduše za přízvisko, je také přehledný, že z něho lze vidět: autor se nechce celkem zřeknout vlastní tvorby a má vážný vztah k svému vytlačenému slovu.

⁸⁸ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 100.

⁹⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 70.

⁹¹ Tamtéž, s. 43.

Pseudonym potřeboval pravděpodobně proto, aby se vyhnul zbytečným řečem, které by v Lübecku vyvolalo známé jméno Mann.⁹²

Když se Thomas Mann vrátil z Itálie (1895-1898) do Mnichova, bývali jeho sestry a 8letý mladší bratr s matkou, která byla hlavou rodiny ne v symbolickém smyslu slova jako později, ale ve skutečnosti v praktickém životě. Rodinné svazky byly ještě dost pevné. V bytě paní senátorové na Herzogstrasse v sousedství mohutných mahagonových skříní a těžké lübecké truhlice stál vycpaný medvěd, který tak dlouho symbolizoval domácí krb Mannů. Matka, pověstná velkosvětská krasavice, měla své mouchy. Z času na čas vzala štětec a korigovala svůj portrét od Baptista Scherera, zavěšený v saloně, aby ně něm vypadala starší, až ho nakonec celkem pokazila. Ráda uspořádávala i večerní recepce pro hrdiny dnů mnichovského uměleckého světa a jednou pořádně vyčistila žaludek majiteli jistého knihkupectví, že nemá ve výloze knihy jejich synů. Thomas byl k takovýmto slabým stránkám marnomyslné matky shovívavý. Na Herzogstrasse býval častějším hostem jako bratr Heinrich, a v tom, že se medvěd později přetahoval právě do Thomasova domu, vidíme určitou zákonitost: ze všech bratrů a sester si nejvíc uvědomoval „povinnosti“ vůči rodině. Mimochodem, když matka zemřela (bylo to roku 1923), o její hrob se staral zase jen on.⁹³

Základní problém mladého Thomase Manna bylo přání stát se spisovatelem, a přitom být respektovaným občanem. Literární existence se nesměla jevit jako pokračování úpadku jeho rodiny.⁹⁴

Zároveň si byl vědom toho, že kreativita pochází z velmi neburžoazních, ba přímo pohoršlivých pramenů. Psaní pro něj bylo ospravedlnitelné, jen pokud přinášelo pravé umění. Řešení spočívalo v taktice hovořit o sobě nepřímou a své vnitřní problémy, podněty a rozpory přenést na své postavy. K tomu se musel naučit rozlišovat mezi bezprostředním projevem v deníku a formou přijatelnou pro společnost. Grautoffovi napsal: „Od jisté doby se cítím, jako bys uvolnil, naše prostředky a cesty [...] k uměleckému vyžití, a zatímco jsem dříve potřeboval deník, abych si ulevil jen ve své komůrce, nacházím teď novelistické, pro veřejnost přijatelné formy a masky, abych se zbavil své lásky, své nenávisti, svého soucitu, svého pohrdání, své pýchy, svého výsměchu a svých obvinění.“ (21.7.1897)⁹⁵

⁹² APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 27.

⁹³ Tamtéž, s. 78-79.

⁹⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 43.

⁹⁵ Tamtéž, s. 43-44.

Avšak jaký speciální problém bylo třeba maskovat? Co nemohl nazvat přímo pravým jménem? Že miloval hochy. A možná byl jeho vzor, bratr Heinrich, od nějž se později výrazně distancoval, první z řady obdivovaných chlapců. Co se ho nejniterněji dotýkalo, o tom nemohl mluvit, neboť by ho uvrhlo do společenského ústraní; chtěl však být uznávaným umělcem. Musel tedy najít cesty, jak o svých problémech mluvit v šifrách. Nejdůležitější prostředek tohoto úsilí byla ironie, jedna z forem literární přetvářky.⁹⁶

Rok 1925, rok padesátých narozenin našeho hrdinu, kterému krátce před tímto významným datem vyšel *Kouzelný vrch*, začal se poctami tak řečeno lidsky příjemnými, uplynul v jejich znamení a otevřel rád projevy čtenářské vděčnosti, oslav, vyznamenání a ovacích. Třebaže se tu žádá připomenout, že filozofická fakulta bonnské univerzity už roku 1919 udělila Thomasovi Mannovi čestný doktorát, teda na prvním místě v dlouhé řadě akademických diplomů, které náš hrdina dostal za svého dlouhého života.⁹⁷

Roku 1926, který následoval po jubilejním roce, požádali Thomase Manna o účast v organizačním výboru nově založené sekci slovesného umění při Pruské akademii umění. Žádosti vyhověl a v projevu, který později přednesl na plenárním zasedání akademie, vysvětlil, proč to udělal: podle něho vláda utvořením nové sekce ukázala, že literární tvorbu pokládá za organickou složku národního života, a on si myslí, že každý umělec dřív či později dospěje k takovému náhledu na svou tvorbu. Tento krátký projev, plný hluboko osobních motivů, může být příkladem spojení autobiografického a pedagogického prvku na malé ploše.⁹⁸

Když dostal Thomas Mann ze Stockholmu telegram o udělení Nobelové ceny roku 1929, jen podivně vytáhl obočí a zeptal se: „Že by to tentokrát byla pravda?“ Tato otázka i tento výraz tváře v nesporně vrcholném momentě období „světských poct“ jsou zachycené v Klausových vzpomínkách a když se je porovnáme s vlastními výroky Thomase Manna i s předhistorií tohoto vyznamenání, vidíme, že přesně odpovídají emocím, které v něm vyvolala senzační zpráva. Poprvé vzpomínali jeho jméno v souvislosti s touto základnou již roku 1913, když vyšla *Smrt v Benátkách*, hned po tom, jak Nobelovou cenou poctili jeho staršího kolegu a krajana Gerharta Hauptmana (1912). Potom vypukla válka a podobné řeči na dlouhý čas utichli. Ozvali se znovu po vydání *Kouzelného vrchu*. Tisk, odvolávající se na „dobře informované kruhy“, rok co rok oznamoval, že příště cenu za literaturu dostane právě Thomas Mann. Třebaže

⁹⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 44.

⁹⁷ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 215.

⁹⁸ Tamtéž, s. 218.

se našli i takoví, co se nevěděli zdržet předčasných gratulací. Ale tyto předpovědi se splnili až na podzim roku 1929. Mimochodem, cenu mu neudělili za *Kouzelný vrch*, ani za *Smrt v Benátkách*, ani za souborné literární dílo, ale – jak stálo v diplomu, převzatým z rukou švédského krále v jednom z těch prosincových dní, které tak jako kdysi pařížské dny přežil náš hrdina ve znamení zvýšené spotřeby naškrobených košil v Berlíně, v Stockholmu a Kodani – „zejména za román *Buddenbrookovi*, který v posledních letech získal uznání jako jedno z klasických děl současné literatury“. „Jestli mi cenu přiznali jen za *Buddenbrookovi* a už za ně,“ komentoval zanedlouho tuto formulaci, „tak proč jsem ji nedostal už před 25 lety...? Výbor se zřejmě rozhoduje svobodně, přece však ne celkem z vlastní vůle. Cítí, že se nemůže obejít bez souhlasu celého světa, a mám dojem, že po *Buddenbrokových* jsem ještě musel něčeho dosáhnout, než si výbor mohl zabezpečit tento souhlas aspoň v takové míře, v jaké se mu ho dostalo“.⁹⁹

1.4 Sestra Carla Mannová

V poměrně krátkém a tragickém životě herečky Carly Mannové hrály otázky umění a soukromého života zcela jinou roli než u jejích bratrů. Carla byla mírně excentrická bytost s romantickými sklony, s velkým temperamentem, a ještě větší otevřeností ve vztahu k ostatním lidem než její sourozenci. Symbolem jejího postoje k životu byla hamletovská rekvizita, lebka, kterou měla neustále ve svých zavazadlech. Heinrich Mann použil tuto maličkost ve svém románu *Honba za láskou*, Thomas Mann v *Doktoru Faustovi*. Portrét Carly zdobil v roce 1898 první sbírku novel Thomase Manna. Carla byla po roce 1900 obzvlášť blízká svému bratru Heinrichovi.¹⁰⁰

Carla Augusta Olga Maria Mannová se narodila 23. září 1881 jako čtvrté dítě lübeckého senátora a jeho ženy Julie. Ještě v roce 1896 byla podle svědectví svého bratra Viktora dcerou z lepší společnosti, která četla dívčí romány. Bylo to často omdlévající chudokrevné děvče se sklony k bulimii. Ženy neměly na přelomu 19. a 20. století příliš na výběr: mohli se stát učitelkou, žít jako umělkyně, vdát se, nebo jít do kláštera. Přípravě na manželství sloužil jako v případě matky pobyt v penzionátě. Její sestra Julia strávila rok 1896 v jednom institutu v Karlsruhe. V roce 1898 byla sedmnáctiletá Carla poslána do Lausanne do penzionátu

⁹⁹ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 219-220.

¹⁰⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 36.

Villamont, odkud si často dopisovala s Heinrichem, které ho oslovovala jako „Liebster Hinz!“.¹⁰¹

Z dopisů bratrovi Heinrichovi nevyplývají okolnosti ukončení vztahu k Flechtheimovi; všechny podrobnosti si museli sourozenci sdělit ústně. Díky své sestře poznal Heinrich židovskou osobnost, z jejíhož podnětu vytvořil literární postavu prostou antisemitských klišé, jimž ještě před několika lety podléhal, totiž v novele *Herečka*, kterou napsal krátce po návštěvě Düsseldorfu. Problematický nesnoubenec Carly se později vedle Paula Cassierera stal nejvýznamnějším obchodníkem s uměním v Berlíně 20. let 20. století.¹⁰²

Honorář za novelu *Herečka* (1500 marek z Vídně) Heinrich věnoval Carle jako peněžitý dar. Jeho velkorysost byla oprávněná, neboť tato publikace byla, jak napsal svému příteli Eversovi v prosinci 1904, nejlepší obchod jeho života. Novela vyšla v jednom vídeňském časopise jako zvláštní tisk a prodalo se jí 10 000 exemplářů.¹⁰³

Carla se otráвила vysokou dávkou cyankáli, které u sebe měla zřejmě již dlouhou dobu. Zemřela v silných bolestech a 2. srpna 1910 byla pochována na Lesním hřbitově v Mnichově. Matka chtěla, aby se syn Heinrich pomstil za její dceru. Dokonce je označila za „hyeny a padouchy“, jelikož ji tak týrali. Heinrich smrt své sestry Carly okamžitě literárně zpracoval. Ve velmi krátkém čase napsal drama *Herečka*, v němž ztvárnil osud své sestry ve světle svých témat a postav. Součástí textu se stalo mimo jiné i řada jejích dopisů.¹⁰⁴

Již podruhé, po předčasné smrti otce, postihlo rodinu Mannových velké neštěstí. Thomas Mann trpěl zcela egoisticky, ale také s vědomím rodinné sounáležitosti. „To je to nejhorší, co se mi mohlo stát. Díky svému sourozeneckému pocitu solidarity vidím, že s Carliným činem je současně zpochybněna i naše existence, naše ukotvení se rozvolnilo“. Sestra Carla se objevila jako dráždivá a prostořeká Clarissa v Thomasově hudebním románu *o Doktoru Faustovi*.¹⁰⁵

¹⁰¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 36.

¹⁰² Tamtéž, s. 37.

¹⁰³ Tamtéž, s. 38.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 40.

¹⁰⁵ Tamtéž.

1.5 Manželka Katja Mannová

Thomas Mann si své budoucí chotě všiml, když jela bez jízdenky v mnichovské tramvaji a vehementně se bránila kontrole. Svatbou se spisovatelem získala Katja Mannová rozená Pringsheimová lístek na mimořádný osud, který ona sama, zdá se, příliš ovlivnit nemohla. Ve století ženské emancipace se dobrovolně podrobila závislosti, která v této podobě existovala zřejmě jen „ve své době“. Přijala postavení manželky velkého spisovatele. Katja Mannová byla zřejmě nejdokonalejším ztělesněním této zvláštní role, v níž dala své ctnosti a schopnosti do služeb svého muže, svých šesti dětí, svých vnoučat a věhlasu „Mannových“. Přesto se stala nezaměnitelnou osobností.¹⁰⁶

Jako významný příklad židovské rodinné historie v Německu lze vylíčit osud rodiny Pringsheimových. Tvořili rozvětvenou dynastii průmyslníků a vědců, která pocházela z Horního Slezska, avšak se brzy rozšířila po celém Německu. Původně podnikali v pivovarnictví, avšak v 19. století přestoupili na perspektivnější průmyslová odvětví a po hospodářské stránce byli velmi úspěšní. Řada členů rodiny se blýskla v přírodních vědách včetně otce Katji. V průběhu úspěšného tažení se pozvolna vytrácela židovská tradice a způsob života a mnozí Pringsheimové se nechali pokřtít jako protestanté.¹⁰⁷

Samotná Katja vzpomíná na své mladí takto: „Můj otec byl profesorem matematiky na univerzitě v Mnichově a moje matka byla velice krásná paní. Já jsem byla vlastně docela nečekaný přídavek. Rodiče bývali s mými třemi staršími bratry přes léto u Starnberského jezera. Najali si tam malý domek ve Feldafingu. Tatínek odjížděl dvakrát až třikrát týdně do Mnichova přednášet, kde byl soukromým docentem a zase se vracel.“¹⁰⁸

„Maminka čekala čtvrté dítě, a když se potom narodilo, ještě ke všemu předčasně, byly to děti dvě, můj bratr Klaus – dvojče (po něm byl později pojmenován i Katjin první syn) a docela neočekávaně já. Nikdo tam nebyl než žena hospodáře a nebyl ani telefon. Tu řekla: Jezuskote! Vždyť jde ještě jedno “ To jsem byla pak já! Když tatínek přišel ten den domů, uvítala ho hospodyně celá rozčilená. Pane doktore! Tatínka div neranila mrtvice.“¹⁰⁹

¹⁰⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 68.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 63.

¹⁰⁸ *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1986/Ročník 31/Číslo 1, s. 199.

¹⁰⁹ Tamtéž.

STROHMEYR, Armin: *Dichterkinder: Liebe, Verrat und Drama - der Kreis um Klaus und Erika Mann: mit 18 Schwarz-Weiß-Abbildungen*. München 2020, s. 22.

„To byl začátek a potom jsem vyrůstala. Zpočátku mi byl můj bratr Klaus přirozeně blízký, protože jsme všechno dělali společně. První tři roky jsme měli soukromé vyučování doma. Nevím proč. Snad jsem byla moc slaboučká, a proto jsme neměli chodit do školy. Jinak se ovšem chodilo do obecné školy. K nám chodil každý den na hodinu učitel, pan Schülein. U něho jsme absolvovali bratr a já celé základní vyučování až do devíti let. Potom udělal Klaus přijímací zkoušku do gymnázia a já jsem osaměla. Maminka nebo i babička, maminčina matka, která byla jak známo bojovnice za ženská práva, dostaly nápad, že i já mám studovat na gymnáziu.“¹¹⁰

Tehdy v Mnichově nebylo dívčí gymnázium a samozřejmě ani koedukační školy jako dnes; proto měla Katja soukromé vyučování u různých gymnaziálních profesorů, kteří se střídali. První tři roky až do tercie ji ještě učil student, který k nim chodil, aby dohlížel na její 4 bratry při psaní úloh předmětům, které se probírají až do kvarty nebo kvinty; to byla pro ni maličkost. Poté měla gymnaziální profesory. Každý přicházel asi na dvě hodiny v týdnu; jeden pro klasické jazyky, jeden pro matematiku a jeden pro němčinu a dějepis. To všechno bylo pro mladou studentku snadné a nemívala potíže s učením. Šlo to velmi rychle. Když je člověk sám, učí se velmi rychle. Ve škole je zapotřebí řídit se vždycky průměrem nebo podprůměrem a já jsem patřila k hornímu průměru.¹¹¹

Tak to pokračovalo až Katja měla 17 let. Poté Katja maturovala společně se svým bratrem jako externistka na Vilémově gymnáziu. Zkouška dopadla skvěle a měla pokračovat ve studiu. Vstoupila na univerzitu a poslouchala zejména přírodní vědy. U Roentgena chodila na experimentální fyziku a u otce na matematiku: infinitezimální, integrál a diferenciální počty a teorii funkcí. Osobně se velmi podceňovala, jelikož konstatovala, že neměla pro tyto obory žádné zvláštní nadání.¹¹²

Katja Mannová zapadá do rodinné galerie Mannových tak dokonale, že si ji bez ní ani nedokážeme představit. Přesto se vynoří otázky, zda si ale pro Katharinu Hedwig Pringsheimovou představit i jiný život. Její babička Hedwig Dohmová byla jednou z prvních představitelk ženské emancipace, její vlastní matka byla ve společnosti uznávanou dámou,

¹¹⁰ *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1986/Ročník 31/Číslo 1, s. 199.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž.

z jejichž dopisů bylo patrné literární nadání. Sama Katja patřila k prvním mnichovským studentkám, které dosáhly maturity.¹¹³

Po výborných začátcích (soukromá výuka na nejvyšší úrovni, maturita s excelentními známkami, a to i v řečtině a latině, studium u svého otce a u Wilhelma Conrada Röntgena, (prvního nositele Nobelovy ceny za fyziku) se stala v manželství s Thomasem Mannem přímo neviditelnou).¹¹⁴

Jak vzpomíná: „Snad bych byla dostudovala a složila také zkoušky. Ale byla jsem teprve ve čtvrtém nebo šestém semestru a vdala jsem se, a když jsem byla vdaná, narodilo se mi brzy první dítě a potom vzápětí druhé a velmi brzy přišlo pak i třetí a čtvrté. Se studiem byl konec.“¹¹⁵

O rozhodnutí Katje vdát se a vzdát studium je toho známo jen málo, dochované dopisy a poznámky vydávají svědectví pouze o jeho pohledu na věc. Katja později řekla, že nebyla přesvědčena, ale Thomas byl „přímo posedlý“ myšlenkou na manželství. Syn Golo Mann citoval její výrok, že se vdala jen proto, že chtěla mít děti. Pringsheimovi si upjaté způsoby bledého, hubeného, stále bezchybně ustrojeného zete lehce dobírali, říkali mu „rytmistr s pošramocenými játry“.¹¹⁶

Po „princezně Katje“ se nežádaly žádné maličkosti: celkově 6 dětí během 14 let, rodičích se vždy „v párech“: Erika, Klaus; Golo, Monika; Elisabeth, Michael; k tomu ještě k tomu 2 nešťastné potraty. Musela mít velkou disciplínu, i když měla po ruce služky, kuchařky, pečovatelky o děti a kdykoli se mohla spolehnout na pomoc své matky. Od roku 1914 bylo kvůli válce stále obtížnější přiměřeně zásobovat rodinu. Syn Golo Mann později napsal o své matce: Matka se tehdy stala „svým způsobem hrdinkou“.¹¹⁷

Thomas Mann se oženil do vyšší roviny, vylepšil sňatkem se svojí ženou svůj status (tím se lišil od bratra Heinricha Manna s jeho ženami). Úspěšný autor na vzestupu se domníval, že je v rodině tchána skutečně vítán. „Jsem křesťan z dobré rodiny, mám zásluhy, které dokážou ocenit právě tito lidé...“ (dopis Heinrichovi 1904).¹¹⁸

¹¹³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 69.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 69.

¹¹⁵ *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1986/Ročník 31/Číslo 1, s. 199.

¹¹⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 72.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 73.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 72.

Malá Katja prohlásila prý jednou: „Jsem si zcela jistá, že nejsem žádná Židovka“. Katja byla pokřtěna a nebyla vychována v židovské víře. Její bratři zaslechli na ulici antisemitské nadávky a používali je proti jiným, až je musela matka pokárat. Ale také Hedwig Pringsheimová byla schopná pronést věty stylu: „Dole v Meranu je to samý Žid, hotový Izrael v podobě lékařů a přírodovědců. Ach, jak hnusní jsou Židé *en masse*“. (dopis Maximilianu Hardenovi).¹¹⁹

Thomas Mann se musel po sňatku ujistit, že jeho nový status nebude na úkor umění. Již v době zasnoubení si postěžoval svému bratrovi Heinrichovi: „[...] k práci teď chybí jakýkoli klid a ona egoistická uzavřenost, která je k ní nezbytně nutná“, je prý „dokonale vykořeněný“. Po uzavření sňatku popsal svoji situaci prazvláštní metaforou, že na „každé noze vleče zlatou kouli“.¹²⁰

Tento problém vyřešil Thomas po svém: to, co ho trápilo, proměnil v literární text. Díky tomu vznikla tak skandální novela *Krev Wälsungů*. Byl to příběh incestu dvojčat v prostředí, které připomínalo Pringsheimovy. Příběh byl i pro liberální Katjiny rodiče pohoršlivý tím spíše, že se lidé ve městě nechali slyšet, že se jedná o antisemitskou povídku. Ještě nestačil zcela opadnout rozruch kolem románu *Sibilla Dalmar*. Hedwig Dohmová starší v něm ani ne před 10 lety načrtla nepříznivý obraz mnichovské společnosti, ve které byla mladá nadaná žena připravena o své emancipační naděje a osobní štěstí. Tento realistický obraz situace žen před rokem 1900 byl vnímán především jako klíčový román o určitých osobnostech města, což vedlo k výtkám vůči Pringsheimovým, neboť lidé se domnívali, že součástí románu berlínské autorky se staly indiskrétnosti jejich dcery. Pod nátlakem svého pobouřeného tchána, který si nepřál žádný další skandál, stáhl Thomas Mann povolení k tisku své povídky. Jeden výtisk se přesto dostal do oběhu.

Na velmi speciální souvislost umění a života si v rodině Pringsheimových/Mannových budeme muset zvyknout. Katja nezasobovala svého chotě jen anekdotami a líčením osob, jak to kdysi dělala její matka pro svoji matku. Dodáváním literárního materiálu, čtením a korekturami se z ní stala literární spolupracovnice, na jejíž úsudek a kritiku romanopisec občas dal. Občas souhlasil i s jejími návrhy na vyškrtnutí některých míst v textu, například když jí jedna pasáž v *Dětském zpěvu*, otcovské hymně na oblíbenou dceru Elisabeth, připadala příliš intimní.¹²¹

¹¹⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 72.

¹²⁰ Tamtéž, s. 74.

¹²¹ Tamtéž, s. 75.

Brzy po fázi pochybností následovala kolem roku 1920 další životní etapa Katji Mannové – hněvu na příliš nespoutané děti. Zvláště Erika a Klaus se vyhýbali jakýmkoli pokusům o výchovu. Ostatní děti nebyly tak vzdorovité, ale bylo s nimi neméně starostí. Brzy následovala epocha exilu, a nakonec návrat do Evropy a pokaždé musela Katja Mannová nacházet svoji novou roli a stávat se architektkou rodinného osudu.¹²²

Katja Mannová zasvětila svůj život výhradně rodině a dílu svého muže. Její přísnost se nedala přehlédnout, často ji projevovala; ale jak jinak tomu za daných okolností, které ji občas přetěžovaly, mohlo být? Pracovala jako sekretářka, která převzala většinu nesmírně rozsáhlé korespondence, ať již diktované, nebo volně koncipované (podle heslovitého návodu manžela). Často byla jeho manažerkou, když šlo o termíny rozhovorů nebo o honoráře za přednášky. Když byly děti větší, musela navíc tu a tam zasahovat, utěšovat, radit. Všichni věděli, že je na ni spoleh. Žádné z dětí Thomase a Katji Mannových bohužel však nenapodobilo životní model svých rodičů.¹²³

Společenský život se tomu, na jaký byla paní Katja zvyklá z domu rodičů, přinejmenším vyrovná. Na čaj občas přichází Hauptmann nebo Wedekind, Hofmannsthal nebo Hesse, André Gide, Bruno Frank nebo Ernst Bertram, Gustav Mahler nebo Wilhelm Furtwängler a nezřídka také švagr, bratr po levici, Heinrich Mann. Na koncert se jezdí společně se sousedem, generálním ředitelem Brunem Walterem ve dvorní ekvipáži s kočím v modré livreji a se stejně olivrejovaným sluhou.¹²⁴

Když si chce mladý pár v roce 1908 postavit venkovský dům v lázních Bad Tölz je vydavatel Samuel Fischer požádán o zálohu 3 000 marek; tu okamžitě poskytne, a to s dodatkem, že jde nejspíš o přepsání, neboť jistě bylo míněno 30 000 marek. Až do roku 1917, kdy rodiče prodali Tölzhaus za válečné dluhopisy, tak zde Mannovi trávili každé léto, někdy i zasněženou zimu.¹²⁵

Život Katji Mannové je celkově vzato smířlivým příběhem. Jejím oblíbeným pamlskem byly ostatně jemně hořké kočičí jazýčky. Na její komodě byla vždy jedna krabička v pohotovosti. Suchý humor a sebeironii prokazovala téměř v každé životní situaci, i ve

¹²² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 75.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 232.

¹²⁵ Tamtéž, s. 231-232.

LÜHE, Irmela von der: *Erika Mann: eine Lebensgeschichte*. Reinbek bei Hamburg 2009, s. 21.

vysokém věku. V polovině 70. let potkala Katja v jednom velkém curyšském obchodním domě vdovu lékaře, který ji na klinice Hirslanden operoval. Když byl tázaná na svůj věk, Katja, které již bylo přes 90 let, jej sdělila a dodala: „Jestli se dožiju stovky, tak umřu smíchy“. Ovšem zemřela v 97 letech. S ohledem na to, jak velké nároky na ni život kladl, to bylo opravdu k smíchu, ale bylo to také obdivuhodné.¹²⁶

Všechny děti Mannových chodily zpočátku do privátních škol. Katja by byla raději chlapec než děvče, prohlásila později. Katja a Thomas Mannovi žádné výchovné zásady neměli (pečovatelky o děti však byly v domě neustále). Otec se domníval, že výchova dělá atmosféru. Se svojí ženou se prý před dětmi nikdy nehádal. Svoji špatnou náladu přesto dávala rodině znát, zvláště v letech nepohodlí po roce 1914.¹²⁷

V říjnu 1905 byly zasnuby a po 4 měsících, v únoru 1905 se oženil s Katjou Pringsheimovou. Lékaři Katji doporučili, aby zatím neměla děti. Věci se však vyvinuly jinak. V listopadu 1905 se narodila Erika, o rok později Klaus, Golo a Monika v letech 1909 a 1910 a nakonec Elisabeth a Michael roku 1918 a 1919. Od roku 1905 do roku 1919 se jim narodilo 6 dětí a Thomas Mann zemřel po završení 50 roků v tomto manželství.¹²⁸

Díky dětem vznikl zcela zvláštní rodinný žargon s vlastními slovními kreacemi, zbytky jazyka malých dětí; „üsis“ znamenalo nešikovný, dojemný, roztomilý, sympatický; „wuffig“ bylo slovo pro chladný, blazovaný, agresivní, náročný. Občas o sobě mluvili jako o „amazing family“.¹²⁹

Thomas Mann napsal své dceři Erice k 20. narozeninám, že přišla na svět v důsledku bezbřehé lehkomyšlnosti, ale něco takového že už se nebude opakovat. A Erika začínala dopisy pro něj slovy: „Prosím tě, řekni své ženě, že...“ Svoji matku oslovovala: „Milá paní Pokladová“ nebo „Má pokladko“. Mannovi si utahovali ze známých a návštěvníků, napodobovali jejich mánie a manýry, vysmívali se málo ceněným autorům, otcovým kolegům. Mnohé fráze hostů přešly do rodinného žargonu. Děti sousední rodiny Hallgartenovy říkaly svým rodičům Mulo a Pilo. Podle tohoto vzoru se u Mannových zavedla žertovná jména Mielein i Pielein. S oběma syny Hallgarteových navštěvovali Erika a Klaus nejdříve soukromou školu u Maxvorstadtu. Se školou si však starosti nedělali, byli považováni za „nebezpečí pro vzdělávací ústav“.

¹²⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 69.

¹²⁷ Tamtéž, s. 106. a 227.

¹²⁸ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 118.

LÜHE, Irmela von der: *Erika Mann: eine Lebensgeschichte*. Reinbek bei Hamburg 2009, s. 19.

¹²⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 106.

Reformní pedagogikou v Hochwaldhausen se brzy cítili nedostatečně motivováni. Erika složila maturitu v Mnichově v roce 1924, její mizerné vysvědčení viselo později zarámované v jejím pokoji jako známka triumfu nad nepřátelskými mocnostmi. Klaus navštěvoval ještě jeden rok Odenwaldschule, kde mimo jiné prožil milostné vzplanutí k jiným chlapcům.¹³⁰

Katja Mannová napsala v roce 1974 knihu s názvem *Mé nenapsané memoáry*. Publikaci vydala totiž na naléhání svých dětí a přátel v roce svých 90. narozenin jako dárek blízkým i vzdáleným příznivcům své „Nenapsané memoáry“. Autorkou knihy je Katharina Mannová, v rodině, v kruhu přátel i v literárním světě známá pod jménem Katja, vdova po spisovateli Thomasu Mannovi, která zemřela v Kilchbergu na Curyšském jezeru ve věku 97 let (1883-1980).¹³¹

Katja pocházela z mnichovské profesorské rodiny Pringsheimových a byla ve své době první ženou-maturantkou v Mnichově a vysokoškolskou studentkou matematiky a fyziky. V roce 1905 se provdala za tehdy třicetiletého Thomase Manna, který již byl proslulý svým románem *Buddenbrookovi*. Celkově s ním měla 6 dětí, které se vesměs vyznačovaly literární, uměleckým a vědeckým nadáním a také je ve svém pozdějším životě uplatnily.¹³²

Před hrozbou nacismu odešla se svými mužem a dětmi přes Švýcarsko a Francii do USA. Skoro všichni členové Mannovy rodiny, včetně neméně slavného bratra Heinricha, měli na počátku emigrace československé státní občanství. Po válce se rodina usadila natrvalo ve Švýcarsku, kde je také v curyšském Archivu Thomase Manna uchována spisovatelova literární pozůstalost.¹³³

V roce 1974 vyšla v NSR knížka tehdy devadesátileté Katje Mannové pod titulem *Meine umgeschriebenen Memorien*. Autorka, jež hájila zásadu, že v její rodině musí zůstat aspoň jeden člen, který „nepíše“, svou memoárovou knížkou tuto zásadu vlastně neporušila, protože knihu původně „nenapsala“, ale vypravovala. Její vypravování bylo vysíláno v televizi i v rozhlase. Nakonec podlehla a s perem v ruce zredigovala a doplnila tyto natočené záznamy.¹³⁴

¹³⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 106.

¹³¹ *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1986/Ročník 31/Číslo 1, s. 195.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Tamtéž.

Ohlas, který tyto paměti celoživotní družky Thomase Manna vyvolaly, byl po zásluze veliký a zasáhl všechny země, kde je známo spisovatelovo dílo. Po zásluze proto, že zde nejde jen o zajímavé vzpomínky, ale i o zasvěcený, věcný a kritický pohled ženy, která prožila život nejen neobyčejně dlouhý, ale také neobyčejně bohatý, naplněný radostmi i starostmi manželskými a mateřskými, život zahrnující události z konce 19. století a ze čtyř pětina 20. století, otevřený stovkám osudů příbuzných přátel a známých a poznamenaný dvěma světovými válkami.¹³⁵

1.6 Bratr Viktor Mann

V prvních poválečných letech se museli Němci spokojit s Mannem – náhradníkem, jehož existenci vzala veřejnost s úžasem na vědomí. Viktor Mann, který zůstal v roce 1933 v Mnichově, nejmladší z lübeckých sourozenců, svoji rodinu na krátkou dobu ve staré vlasti zastupoval.¹³⁶ Viktor nazýval bratra Thomase Ommo a Heinricha Heini.¹³⁷

Od počátku exilu mezi třemi bratry neexistoval žádný kontakt. Viktor vedl v Mnichově v době třetí říše nerušený, klidný, „normální“ život, i když ne tak předvídatelný jako postava Zeitbloma v románu Thomase Manna *Doktor Faustus*. Viktor získal solidní vzdělání jako diplomovaný agronom a pracoval jako zemědělský expert (kreditní bankovníctví atd.) u Zemského úřadu pro mlékárenství a později v Bavorské obchodní bance. V obou světových válkách byl voják, za národně socialistického režimu byl dokonce členem strany, příslušník národně socialistického motorizovaného sboru (Kraftwagenkorps) a gruppenführer pracovní fronty. Po válce ho ze všech funkcí propustili, zřejmě i na krátký čas zatkli, jelikož údajně týral Francouze na nucených pracích. Erika Mannová strýce v rozbombardovaném Mnichově navštívila a poněkud zlomyslně o tom rodinu zpravila. Korespondence mezi Los Angeles a Mnichovem započala v říjnu 1945. Rodina zasílala Viktorovi balíčky CARE Package (balíčky péče) a na jeho chování v nacionálně socialistické éře se ho nikdo neptal. Patřil k osobám, které se pokoušely působit na Heinrichovo rozhodnutí pro přesídlení do sovětské zóny, a v této záležitosti mu radil.¹³⁸

¹³⁵ *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1986/Ročník 31/Číslo 1, s. 195.

¹³⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 197.

¹³⁷ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 79 a 191.

¹³⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 197.

V jižním Německu objevili Viktoro umění přednášet. Hlavně ve francouzské okupační zóně byl oficiálními místy velmi často zván na přednášky a o své rodině směl mluvit i v rozhlase. Měl velký úspěch, poněvadž byl pravděpodobně skvělý řečník. Viktor po částech zpracovával svůj pohled na rodinný příběh. V roce 1949 vyšel jeho manuskript s exklamativním titulem *Bylo nás pět!* Na to se tehdy málem zapomnělo. Na svoji příslušnost k rodině nejspíš zapomněl i on sám, a možná ji i zapíral.¹³⁹

Jeho kniha je cenným příspěvkem k dějinám rodiny Mannových, obzvlášť co se týče raného období a matčina života. Viktor se přitom ukázal jako talentovaný vypravěč vyznačující se zcela jinou životní zkušeností a realističtější pohledem na běžný život než ostatní Mannové, ať už jako pouliční rváč ve Schwabingu, jako student a člen buršáckého sdružení, který se účastnil studentských soubojů, jako odborník v zemědělství a úvěrnictví nebo právě jako voják.¹⁴⁰

Samotná kniha obsahuje bohužel mnoho chyb a nepřesností. V mnohém ohledu jsou jeho zprávy velmi vágní; jména uvádí jen zřídka, mnohé životní situace jsou jen naznačeny. O období nacionálního socialismu pojednává jen krajně stručně, což mohlo být zapříčiněno nedostatkem času pro rozpracování.¹⁴¹

Mezi Viktorem a bratry byl velký věkový odstup (narozen byl až v roce 1890). Pro něj byli téměř z jiné generace, chápal je spíše jako vzdálené strýce. Byl bezdětný a Thomas Mann byl přesvědčen, že Viktor měl mnoho milostných afér. Politicky smýšlel Viktor zcela jinak než bratři, byl dokonce mnohem silněji nacionalisticky zaměřen než v té době Thomas. Trval na tom, že jsou Němci nepolitičtí a na válečných polích bojovali hrdinsky. Porážku z první světové podle něj způsobil hlad a nepřátelské ideje. Samotný Viktor pomáhal zásobovat v roce 1919 Mnichov mlékem, a pohyboval se se kvůli tomu mezi frontovými liniemi občanské války. Také Viktor měl literární ambice, jelikož spolu s bratrem Thomase pracoval na projektu němého filmu *Tristan a Isolda*, ale práce se nedostala dál než po první návrhy.¹⁴²

Viktor se z nové slávy dlouho netěšil, neboť na jaře roku 1949 zemřel na srdeční chorobu. Manuskript v té době nebyl ještě připraven na tisk. Nakladatelství Südverlag se dotázalo Heinricha Manna, zda nechce dokončit kapitolu o matce, ale ten ji ponechal beze

¹³⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 197.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 198.

¹⁴² Tamtéž, s. 197-198.

změny. Thomas Mann ostatně nechtěl, aby v USA Viktorova kniha vyšla (dopis 14.8.1948). Viktorova náhlá smrt dala v rodině podnět k domněnkám, že svůj život ukončil sám. Možná proto, že bylo možné obávat trapných odhalení o jeho minulosti; Viktor činil neustálé vágní poznámky o nějaké chorobě. Jen se ví, že se od první světové války se potýkal s revmatismem.¹⁴³

Měsíc po jeho brzkém úmrtí 9. dubna 1949 si vzal život Klaus Mann (syn Thomase Manna) a ani ne do roka zemřel Heinrich Mann. Viktor zmizel z jeviště veřejnosti stejně rychle, jak se na něm objevil, byl zvláštní okrajovou existencí rodinné ságy.¹⁴⁴

1.7 Děti Erika a Klaus

Obraz o „dětech Mannových“ utvářeli obzvláštním způsobem Erika a Klaus a přitom se v mnohém od svých 4 sourozenců odlišovali. Patřili k sobě, byli neodlučitelní, ale nikoli identičtí – vystupovat jako dvojčata byla jen jedna z dalších her. Oba skončili tragicky, každý svým způsobem, a přece bychom si o nich chtěli uchovat ten rozpustilý obraz z dětských let. Člověku se přičí sledovat jejich život z hlediska bludné cesty a ztroskotání.¹⁴⁵

Erika se narodila 9. listopadu 1905, pokřtěná byla Erika Julia Hedwig a Klaus se narodil 18. listopadu 1906, pokřtěn byl Klaus Heinrich Thomas. Kvůli rytmu se obvykle uvádějí v pořadí Klaus a Erika. Přednost se nedá dojednat. Klaus byl nadaný spisovatel a esejista, průměrný herec a angažovaný redaktor; Erika byla nadaná herečka, umělkyně přednesu, dandyovsky se předváděla, ale byla také okouzující fejetonistka, bojovná esejistka, a nadto pozoruhodná autorka knih pro děti.¹⁴⁶

Teprve v důsledku jejich veřejných aktivit se „Mannovi“ stali společenskou a politickou veličinou, onou „podivuhodnou rodinou“, která byla obdivována v cizině, a všichni pohromadě se měli stát předmětem knih, což Klaus již brzy začal uskutečňovat (deník, 3.7. 1936).¹⁴⁷

Jestliže „děti Mannových“ vztáhneme pouze na lübeckou linii, vytratí se přitom, že Erika, Klaus, Golo, Monika, Elisabeth a Michael byli též vnuky a pravnuky Pringsheimových

¹⁴³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 197.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 198.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 104.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž.

a Dohmových. Tím se nepoukazuje na „židovský původ“, nýbrž na společenský a kulturní status, nemateriální a psychologické dědictví. V jejich sebepoznání nehraje židovský prvek žádnou roli, není to klíč k osobnostem, k jejich označení za židovské, ať už by to bylo myšleno jako odhalení (v případě národoveckých kritiků), nebo dobromyslnost (u pozdějších filosemitů).¹⁴⁸

S Erikou a Klausem započalo v rodinné historii nové období, a to tím spíše že rozšířili internacionální rádius rodiny již dlouho před exilem. Klaus odešel do ciziny již ve svých 19 letech. Navštěvoval autory, kteří ho zajímali. O Francii nemusel fantazírovat jako jeho otec nebo strýc, prostě se rozjel do Paříže a seznámil se s Andrém Gidem, Jeanem Cocteauem a René Crevelem. Kontaktu se slavnými lidmi si přivykl již v otcově rodině. Francouzští známí posílili a potvrdili jeho homosexuální sklony a dodali mu odvahy, aby o nich psal otevřeně. Rodiče jeho vývoji nebránili, a když psal, nemusel proto hledat žádné masky, nýbrž mohl nové pravdy popisovat bez obalu, ale nevtíravě. Otevřeně žitá homosexualita ovšem ani Klausův život, ani jeho literární práci nestabilizovala. Pro otce byl „problémový oblíbenec“, abychom použili Jákobova slova pro Josefa.¹⁴⁹

Charakterově se Erika od svého bratra Klause výrazně odlišovala. Byla aktivnější, energičtější, starostlivější. Byla člověkem činu, zatímco Klaus byl snílek zamilovaný sám do sebe. Potřeboval sestru, aby se mohl cítit kompletní. Její život byl také rozmanitější. Ze všech svých existencí (spisovatelky, herečky, závodní jezdkyň, řečnice) ve své nedokončené autobiografii nejraději vzpomínala na *Pfeffermühle*, boj kabaretu. To byla zřejmě umělecká forma, která s k ní nejlépe hodila. Zde mohla předvést troufalý vtip, šarm a kritiku, hlas a auru. Ulpívala na ní něco klaunovského, parodistického, posměšného, a to v epoše neustálých hrůz. V *Pfeffermühle* zažila intenzivní momenty spolupráce s autorem textů Klausem Mannem a s herečkou Therese Giehseovou, která byla o 10 let starší. V oněch letech bojovala na správné straně investovala svůj nespoutaný temperament do velké, dobré věci, s tím větší noblesou, čím byla situace beznadějnější.¹⁵⁰

Eriku spasila otcova nabídka, aby se stala jeho spolupracovnicí (on tomu říkal dcera-adjutantka). Než začneme o tomto rozhodnutí pochybovat, musíme si uvědomit pozitivní úmysl otce, který jí ostatně platil honorář. Činnost ve prospěch jeho díla ji zachránila před pádem, ale

¹⁴⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 105.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 107-108.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 120-121.

současně posílila její závislost. Tuto perspektivu Klaus neměl. Od roku 1948 byla Erika výkonnou ředitelkou firmy Mann.¹⁵¹

Oba charaktery, Klaus i Erika Mannovi, jsou lidské hádanky, úzce propojené, a přesto tak rozdílné. Skutečnou paralelní existenci jim život neumožnil. Ale jako nepravá dvojčata odrazili podstatný citový moment rodiny Mannových. Po Klausovi zbylo alespoň jeho dílo; u Eriky chybí symbol, obraz, dílo, které vše shrne, usmíří a výstižně obsáhne. Zůstává především její jméno a její výrazný obličej. Dalo by se skoro mluvit o její tragédii. Její osud měl tragické rysy. Ale to zní příliš odevzdaně a nehodí se to k její aktivitě, její energii a jejímu temperamentu. Samotná biografie, portrét v čas, poskládá dílčí úseky a ukáže, jak nezbytná pro „Mannovy“ byla.¹⁵²

Zajímavý je případ díla Klause Manna *Mefisto*. Román jedné kariéry, který vyšel v roce 1936 v amsterodamském exilovém nakladatelství Querido. Tento román zaměstnával soudy Spolkové republiky Německo ještě 20 let po smrti Klause Manna a skončil zákazem publikace jednoho z nejvýznamnějších svědectví literární emigrace. Bývalý milenec a pozdější Gründgensův adoptivní syn vznesl proti románu *Mefisto* stížnost. V NDR mohl být román vydáván bez problémů. Jak dalece znázorňuje oportunistu Hendrik Höfgen, jehož kariéra v době třetí říše je zde vylíčena, reálnou osobu herce a režiséra Gustafa Gründgense, to je otázka vymykající se právnickým kritériím. V každém případě však nebylo toto dílo zločinnou novelou, nýbrž dobovou kritikou za bojových okolností, a to na základě postavy znázorněné diferencovaně. Bylo třeba úspěchu divadelní verze *Mefista* v provedení pařížského souboru Théâtre du Soleil (1979), aby se román opět zpřístupnil a urychlilo se znovuobjevení díla Klause Manna.¹⁵³

¹⁵¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 122.

¹⁵² Tamtéž, s. 124.

¹⁵³ Tamtéž, s. 288.

1.8 Syn Golo

Narodil se 27. března 1909 – toho dne slavil jeho strýc Heinrich 38. narozeniny – a byl pokřtěn jako Angelus Gottfried Thomas. „Historik, to ještě ujde“, řekla Katja Mannová o volbě povolání svého třetího dítěte, čímž zřejmě myslela, že je tento obor dostatečně vzdálen od literární činnosti otce.¹⁵⁴

V rodině Mannových (ne však v pringsheimovské linii) byl Golo Mann první, kdo přes obtížné podmínky absolvoval akademickou dráhu. Teprve když začal publikovat, získal si otcovu přízeň. Golo Mann si uvědomil své homosexuální založení, co neušlo řediteli, který byl také homosexuálně orientován.¹⁵⁵

V poslední kapitole své knihy *Vzpomínky a myšlenky: Mládí v Německu* (Errinerungen und Gedanken. Eine Jugend in Deutschland) píše, že „byl v podstatě k povolání spisovatele předurčen“, aniž si toho byl ovšem vědom. „Protože jsem bratru Klausovi nechtěl lézt do zelí, a protože jsem chtěl počkat na otcovu smrt“. Když Klaus Mann v roce 1949 skoncoval se životem, měl Golo na krku čtyřicítka, a když mu zemřel otec, dosáhl již 46 let. Do té doby publikoval jen málo – kromě článků v časopisech jedinou (ovšem velmi pozoruhodnou) monografií *Friedrich von Gentz*, příběh jednoho evropského státníka (Friedrich von Gentz, *Geschichte eines europäischen Staatmannes*, 1947). Knihy, které ho učinily v krátké době známým i mimo odborné kruhy a prokázaly ho jako nejúspěšnějšího německého historika a nejoriginálnějšího esejistu, nyní vycházely v poměrně rychlém sledu: v roce 1958 *Německé dějiny 19. a 20. století* (Deutsche Geschichte des 19. und des 20. Jahrhunderts) a v roce 1961 sborník *Dějiny a příběhy* (Geschichte und Geschichten), v roce 1971 monumentální *Valdštejnova biografie* a v roce 1973 *Dvanáct pokusů* (Zwölf Versuche).¹⁵⁶

Skutečně se zdá, že Golovo spisovatelské dílo umožnila teprve smrt Thomase Manna. Přitom je třeba si položit otázku, zda to nebyl právě desetiletí trvající strastiplný odpor proti přemocnému otci, jenž synovi dopomohl k opožděnému sice, avšak přesto imponujícímu vítězství. O Thomasovi Mannovi a o vztahu mezi těmi dvěma se najde ve *Vzpomínkách a myšlenkách* málo. Začínají vypravěčovým dětstvím, „jako by to byla autobiografie, což není a ani být nemá; má být tím, co říká titul. Který autor si však je jist svou knihou, dokud není

¹⁵⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 249.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 250-251.

¹⁵⁶ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 213.

hotová?“ Právě. Nakonec z toho vznikla přece jen autobiografie, i když nezvyklá, totiž taková, která se nestará o hranice lidského druhu a neustále je suverénně překračuje.¹⁵⁷

Ve *Vzpomínkách a myšlenkách* není otci věnován naproti tomu ani jediný odstavec: Zmiňuje se o něm pouze několika zdůrazněně chladnými slovy, avšak chybí zde jakákoli vlídná nebo dokonce srdečná zmínka. „TM nosil černý cylindr“, stojí hned v první kapitole. A tak se v této knize jeví celý jeho obraz: strnulý a přísný, konvenční a obřadný. V letech první světové války prý z něho „ještě mohla vyzařovat dobrota“ (je třeba si povšimnout výmluvného „ještě“), „převážně však mlčení, přísnost, nervozita nebo hněv. Až příliš podrobně si vzpomínám na scény při jídle, výbuchy prudkého hněvu a brutality...“¹⁵⁸

Dětem v domě Mannových nebylo co závidět: „Museli jsme se chovat téměř stále tiše; dopoledne, protože otec pracoval, odpoledne, protože četl a potom spal, večer, protože se opět zabýval něčím důležitým. A jak strašně láteřil, pokud jsme ho vyrušili... Také u jídla jsme většinou mlčeli“. Do otcovy pracovny směly děti vstoupit jediné tehdy, když jim chtěl předčítat, což se ovšem stávalo jen „zřídka, velice zřídka“. Bývaly to „vážné, ba slavnostní chvíle“.¹⁵⁹

Golo Mann rád vyprávěl o otci anekdoty, většinou takové, které Thomasi Mannovi nijak nelichotily. Také jsem mu pověděl jednu anekdotu, kterou neznal, jak se hned ukázalo. Na podzim 1924 vyšel *Kouzelný vrch* a za pár týdnů poté se objevily různé potíže – mezi jiným s Gerhartem Hauptmannem, který se urazil a rozzlobil, protože byl v románě zparodován a zkarikován v postavě Mynheera Peeperkorna.¹⁶⁰

A Peeperkorn? „Margarete, Hauptmanova žena, jednou později řekla Katje, že tahle postava je určitě ten nejkrásnější Gerhartův pomník“. Hauptmann ovšem nebyl ani trochu spokojen. Také občané Lübecku byli pobouřeni ze svých portrétů v Buddenbrookových. Občané Davosu zase protestovali proti *Kouzelnému vrchu*. Spisovatel Arthur Holitscher se rozčiloval kvůli postavě Detleva Spinella v *Tristanovi* (jejímž byl prototypem). Annette Kolbová se zase poznala v Jeannete Scheuerlové (z *Doktora Fausta*), o níž se tam však praví, že měla „elegantní ovčí tvář“, a tak tu byl rozchod jednou provždy.¹⁶¹

¹⁵⁷ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 213.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 214.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 241.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 232.

Proč tohle věcné zlobení kvůli předobrazům mnoha postav? „Protože se všichni s básnickým zobrazením identifikovali příliš naivně“, domnívá se Katja Mannová. Velmi správně. Avšak i ona sama příležitostně stála modelem – literární věda o tom ví už dávno – pro Immu Spoelmannovou v *Královské výsosti*. A je paní Katja spokojená? „Imma je poněkud příliš vyzývavá, taková jsem já vlastně nebyla... Imma je podle mého názoru příliš přepjatá...“ Krátce: „Zcela zkreslený portrét.“ Takový je člověk.¹⁶²

Skutečnost, že daleko překonal politické názory Thomase i Heinricha Mannových, příliš mnoho neznamená, neboť oběma byla tato látka spíše cizí. Není pochyb o tom, že prohlášení těch dvou ke každodenním událostem měla kdysi silný ohlas, bylo to však především proto, že jeden byl autorem *Buddenbrookových*, druhý pak *Poddaného*. Nekonvenční a občas umíněná varování a návrhy Gola Manna bávala respektována sama o sobě, nikoli proto, že je napsal autor *Valdštejna* (Wallenstein).¹⁶³

Hans Martin Gauger v jednom důkladném rozboru slohu Gola Manna výstižně hovoří o „vědomě nevědomém psaní proti Thomasi Mannovi“ a poukazuje na to, že historikovy krátké věty a jejich segmentace jsou k próze jeho otce v naprostém protikladu. Svým příjemně přirozeným parlandem dosahuje Golo Mann maximální zřetelnosti a názornosti. Je to právě jeho styl, který ho uchránil před nebezpečím, jemuž se vždy nedokázali ubránit ani velikáni – autobiografii ve *Vzpomínkách a myšlenkách* nelze vinit ani z ješitnosti, ani z koketerie.¹⁶⁴

1.9 Dcera Monika

Již samotné datum narození Moniky bylo ožehavé. Málem to byl 6. červen, tedy čestný den otce Thomase Manna, tentokrát také neděle jako při jeho narození. Nekomplikovaný domácí porod však vyšel na 7. června 1910. Pondělníčko zpočátku nebylo pro zkušenou matku žádným problémem. Později se však měla stát druhá dcera dynastie „nejzavrženější ze všech sourozenců“ dle Frida Manna.¹⁶⁵

Z ošklivých vyjádření o Monice (dostala jen toto jedno křestní jméno) od Katji, Eriky, Gola nebo Elisabethy by se dala sestavit malá kniha perliček: otec ji obdařoval, pokud se o ní

¹⁶² REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 232.

¹⁶³ Tamtéž, s. 220.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 221.

¹⁶⁵ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 226.

vůbec zmínil, obzvláště drsnými výroky, přisuzoval jí „jistou méněcennost“. „Chudák Monynka“, to „ubohé dítě Moni“, ta „podivná Monynka“ byla považována za zklamání, za outsiderku. Shovívavější postoj jí nevynesla ani ztráta novomanžela v roce 1940 při jedné námořní katastrofě; toto neštěstí jen vyostřilo dávno existující opozici. Když pak „ještě také“ začala psát a publikovat a projevila svůj pohled na rodinu, nabralo její zavržení rodinou extrémních rozměrů. Kdybychom vycházeli ze soudů členů rodiny o Monice Mannové, jistě bychom v ní přehlédli spisovatelku. Její bratr Klaus pro ni měl slabost a byl asi jediný v rodině, kdo ji viděl pozitivně.¹⁶⁶

Teprve v roce 2010 došlo k pokusu o její biografii, což bylo vzhledem k nevelkému množství pramenů obtížný počín. Krátce předtím vyšel výběr jejich fejetonů a dopisů. Napsala 5 útlých knížek a asi 500 „malých esejů, impresí veršů a krátkých povídek“. Čteme-li její práce nezaujatě, objevíme překvapivý poetický talent. Autorka nám ovšem snahu o vykreslení přiměřeného obrazu své osobnosti příliš neusnadňuje.¹⁶⁷

Němka, které bylo odebráno občanství a která se stala Češkou, když jí bylo přiděleno občanství české, se v Anglii provdala za Maďara, se kterým se seznámila v Itálii (díky tomu obdržela maďarské doklady), a stala se po jeho smrti Američankou až do doby; než opět přijala německý pas. Po dlouhém životě na jednom italském ostrově byla pohřbena v rodinné hrobce ve Švýcarsku. Takový je zkrácený životopis emigrantky Moniky Mannové, k němuž patří i fáze bez jakékoli státní příslušnosti. „Byli jsme určeni k tomu, abychom byli světoobčany,“ znělo její shrnutí života.¹⁶⁸

Psaní bylo pro Moniku především prostředkem sebeterapie. Rok po smrti otce vyšla její kniha *Minulé a přítomné*, téměř současně s Ericinou zprávou o otci *Poslední rok*.¹⁶⁹

V domě, z nějž pocházela, panovalo nežití poetů. Smýšlení otce Thomase bylo egocentrické, a přesto propojené se světem. „Tak jsem od počátku žila v rozpolcenosti mondénní samoty“. – „Silná a rozvážná osobnost mého otce a dynamický protipól mé matky tvořily atmosférickou moc a jednotu, proti níž jiný život ztrácel barvu.“ Bytost otce se vyznačovala „jemně fanatickým smyslem pro pravidelnost a schopnost zůstat sám sebou“.

¹⁶⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 226. a 231.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 226.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 227-228.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 228. a 234.

Nacházela u něj souběh askeze a pompéznosti a přesně totéž nacházel on u Richarda Wagnera.¹⁷⁰

Nezmiňuje se o žádném ze svých sourozenců, neprovádí žádné účtování. Uvádí pár zážitků z dětství s Golem (aniž by padlo jeho jméno) – strašidelné příběhy, napoleonské vize. Neustále se vrací k líčení otcova „krásného, téměř nemilosrdného životního rytmu“, k jeho liberalismu, jeho přísnosti bez pevných pravidel; bylo třeba dodržovat pouze „určité základní zákony“. Život „ve světle otce“ byl prokletím a zároveň i požehnáním. „Náš otec byl pasivně dominantní – jeho existence na nás působila víc než jeho činy. Byl jako dirigent, který svoji taktovku vůbec nepotřeboval a ovládal orchestr pouze tím, že před ním stál“. Velké prázdniny u moře, to pak byl ten skutečný život.¹⁷¹

Otec dokázal slavit, tančit, oblékat si různé kostýmy a stejná byla i matka. „Máma jako indická princezna a táta oděný v pestře se lesknoucím taláru – s černými lokýnkami až po ramena, obrovským obočím a stříbrnými špičatými pantoflemi, [...] s kouzelnickou hůlkou v ruce poseté třpytivými prsteny“ – a od té doby mu nadšené děti říkaly Kouzelník. V tomto převlečení splývala maska, určitý obraz sebe sama a dětská vize mocného, tajuplného otce v jeden celek.¹⁷²

Po smrti otce Thomase Manna zdělila Monika Mannová úctyhodnou sumu; navíc obdržela 15 % příjmů z tantiém.¹⁷³

1.10 Syn Michael

Když Katja Mannová na podzim 1918 otěhotněla, byl otec překvapen a vyděšen: lékaři měli velké pochybnosti a navrhli potrat. Když to Katja rozhodně odmítla, otec se uklidnil a těšil se na nové dítě. Michael Thomas přišel na svět 21. dubna 1919. Dalo by se to také považovat za úžasnou věc: neplánované dítě, výsledek radostného návalu nadšení! Otec projevil v deníku potěšení z „mužského pohlaví dítěte, protože to, jak píše, pro Katju znamená psychickou posilu. Tím je párování dětí kompletní, 6 celkem po 3 dívkách a 3 chlapcích.¹⁷⁴

¹⁷⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 235.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž, s. 238.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 240.

Michaelovi se do paměti vrylo jiné trauma. Když mu bylo 6 let, parkovalo nové rodinné auto před domem. Chlapec si hrál, povolil ruční brzdu a auto se rozjelo pozpátku proti zdi. Otec, který jinak k podobným trestům nesahal, považoval za vhodné zbít ho špacírkou.¹⁷⁵

Brzy pochopil, že je otec slavný spisovatel. V 7 letech začal také on sám psát povídky. V 9 letech dostal jako dárek otcovy housle. Hudba byla jeho vášeň. Když mu bylo 13 let, četl Michael *Tonia Krögera* a byl dojat k slzám. Otec mu zavadával málo příčin k revoltě, řekl Michael pozdě: Michaelovi se říkalo Bibi a sestře Elisabeth Medi. Údajně svého otce viděli většinou jen při stolování. Z důvěryhodných zpráv vyplývá, že Michael podléhal návalům vzteku a nezvládal své reakce.¹⁷⁶

O soudržnost rodiny se starala jako obvykle matka. Oba synové a také obě Mediny dcery byly pokřtěny v Los Angeles v unitářské církvi, které byl Thomas Mann obzvlášť nakloněn.¹⁷⁷

Michael byl jedním z důležitých poradců při sepisování hudebně teoretických pasáží v románu *Doktor Faustus*. V červenci 1943 vysvětlil svému otci v dlouhém dopise základní pravidla kánonu a nauky o harmonii, v roce 1945 ho informoval o literatuře k viole d'amore.¹⁷⁸

2. Exil

Zvláštnost Thomase a Heinricha Mannových nespočívala v jejich v původu nebo jménu, nýbrž jejich zkušenost v exilu. Ve chvíli, kdy jim bylo odebráno občanství se naskytla otázka, zda a do jaké míry rodina Mannových „patřila k Německu“ nebo byla pro Německo reprezentativní. Mannovi, kteří byli tak hluboce zakořeněni v německých tradicích, se museli zachránit útekem ze své země – také proto, aby z této země zachránili něco podstatného. Byla to jejich historická mise a jejich kříž. Museli se postavit proti vlastní zemi, přát si její porážku a poté se vypořádávat s pocitem viny a špatným svědomím dodatečnými nenávisťnými reakcemi.¹⁷⁹

Pochopitelně bratři Mannové nebyli jedinými význačnými emigranty, mezi známá literární jména lze zařadit například autory jako: Bertolt Brecht (1898–1956), Kurt Tucholsky (1890–1935), Anna Seghers (1900–1983) Lion Feuchtwanger (1884–1958).

¹⁷⁵ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017. s. 240.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 241.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 241-242.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 243.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 126.

Tématy exilové literatury se staly touha po domově, odpor vůči nacistickému Německu, objasnění (osvěta) o národním socialismu v Německu. Exilová literatura vznikla v cizině na základě politického a duchovního pronásledování od nacistického režimu, dále exilová literatura povstala jako vzdor vůči národnímu socialismu a je zde ražen antifašistický obsah. Tématy jsou obvykle stesk po domově, ztráta vlastní kultury, existenciální problémy, jakož i objasnění života uvnitř národně sociálního Německa.

2.1 Heinrich Mann

Heinrich Mann odcestoval koncem února 1932 na svoji každoroční zimní dovolenou do Nizy (Nice). O rok později přišel do města znovu, ale tentokrát jako uprchlík. Asi 10 let předtím jeho platonická láska k Francii proměnila v reálnou zkušenost; nyní se bývalá vysněná země stala jeho útočištěm. Pobyt zde měl trvat 7 let, než za dramatických okolností uprchl do svého druhého exilu, do USA, v doprovodu své nové družky, která ho na Francouzskou riviéru (Côte d'Azur) následovala. Žádný z nich už se neměl do Německa vrátit.¹⁸⁰

Exil ve Francii mohl Heinrichu Mannovi málem připadat jako báječná doba, kdyby nebylo znepokojivého pohledu na poměry ve staré vlasti. V Nizze se jako vždy cítil dobře. Německo nikdy nepohřešoval, napsal později. Domy, v nichž bydlel, jsou dodnes zachovány; v čísle 11 ulici du Congrès se dnes pyšní pamětní tabulí; také 121 Promenades des Anglais, ještě stojí stejně jako dům 18 na rue Rossini. Pouze dům číslo 2 v rue Alphonse Karr, kde si s Nelly najal v roce 1938 prostorný byt a zařídil jej vlastním nábytkem, byl po válce nahrazen novostavbou.¹⁸¹

Nelly Krögerová prožívala těžké období, byla závislá na alkoholu a prodělala několik odvykacích kúr. Důsledkem toho byly krize ve vztahu a pokusy o sebevraždu. Brzy po vypuknutí války v září 1939 se Heinrich Mann se svojí družkou na radnici v Nizze oženil, a ona tím získala československý pas. Heinrich Mann složil v roce 1936 na konzulátu v Marseille přísahu jako státní občan Československé republiky a zůstal jim až do své smrti.¹⁸²

Jeho finanční situace byla ve francouzském exilu velmi dobrá – díky čilé publicistické činnosti. Z Nizy poukázal větší sumy do Prahy své ženě Mimi, s níž se rozvedl, a své dceři Leonii. V létě 1935 ho Leonie navštívila. Byla šťastná pouze tehdy, když mohla veřejně

¹⁸⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 127.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 141.

¹⁸² Tamtéž, s. 142.

vystupovat jako tanečnice, jednou i během návštěvy Heinricha Manna v Praze. Umělecká kariéra jí byla zapovězena stejně jako její matce. Ke všemu se ještě Leonie zapletla s jedním sňatkovým podvodníkem, který s částí jejího věna zmizel do USA, a tam se dokonce gaunersky pokoušel o štěstí u „strýce“ Thomase Manna.¹⁸³

V roce 1938 odjely Mimi a Leonie do Ruska na léčebnou kúru, kterou jim zprostředkoval Heinrich. Bylo to vlastně míněno jako šance dostat se mimo nebezpečné evropské zóny. Ale ženám se tam nelíbilo, což nedokázal Heinrich pochopit, neboť již dávno se stal bezvýhradně příznivcem Sovětského svazu. Tak se tedy vrátily do Prahy; když Němci v březnu 1939 obsadili Československo, ocitly se v pasti a měly před sebou dlouhou strastiplnou cestu, která skončila teprve osvobozením jejich země.¹⁸⁴

Roky francouzského exilu byly politicky nejaktivnějším obdobím Heinricha Manna. Nespokojil se s projevy a články, angažoval se v ýborech a fórech, byl vůdčí silou v literárním odboji. Na podzim 1934 se dal přesvědčit Johannes R. Becherem k úzké spolupráci s komunisty, kteří mu před rokem 1933 ošklivě nadávali, nejvíce právě Becher.¹⁸⁵

Když šlo o vytvoření lidové fronty v exilu, aby bylo možno shromáždit německé politické exilové síly, angažoval se Heinrich Mann v přední linii. Přitom se jevil jako stranický spřízněnc komunistů, aniž by ke straně náležel. Současně obdržel od Sovětského svazu vysoké tantiémy za své knihy, ovšem mnohé z nich ještě vůbec nebyly vydány v ruštině. Na pozvání do Moskvy Heinrich Mann nikdy nepřítakal. Zato se překonával v pochvalných tirádách na politické poměry v Sovětském svazu.¹⁸⁶

Heinrich našel novou vysněnou zemi podobně jako v dřívějších letech Francii; o tamějším režimu věděl jen to, co mu sdělili propagandisté nebo příznivci strany. Také o německém lidovém odporu mu předstírali věci, kterým ochotně věřil. Jeho osobní odvaha byla ve zvláštním poměru k naivitě jeho posuzování situace. Teror a politické procesy, kterým padlo za oběť i mnoho německých emigrantů, ze své mysli neustále vytěsňoval. Nedokázal rozlišovat mezi strategickým partnerstvím s určitým státem a uznáním systému etablovaného v tomto státě. Politické sňatky kvůli pasu povznášel na úroveň sňatků z lásky.¹⁸⁷

¹⁸³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 142.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 142-143.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 143.

Výbor, který měl připravovat budoucí lidovou frontu, zasedal v noblesním pařížském hotelu Lutetia; Heinrich Mann byl jeho mluvčím. Všechny kongresy a publikace však vyšly naprázdno, protože komunisté chtěli získat všechny síly jen pro sebe a ovládat je. V roce 1939 když se Stalin spojil s Hitlerem, byl antifašistický boj zastaven. Po začátku války se komunisté v souladu s povely z Moskvy tvářili pacifisticky. Platná byla vždy jen vytyčená linie; sympatizanti byli považováni za blázny; kritikové a odpadlíci z vlastních řad nebo nevítaní svědkové a zastánci již překonané linie byli likvidováni, s oblibou také pomocí zrady, kvůli níž padli do rukou gestapa, aby pak ještě posloužili jako mučedníci. Zrádné charakterové rysy svých nových spojenců Heinrich Mann stejně jako Lion Feuchtwanger nikdy nepochopil nebo je nechtěl pochopit.¹⁸⁸

Byla to jedna z dalších temných kapitol v rovině politického smýšlení Heinricha Manna. Přesto byly roky strávené ve Francii ze subjektivního hlediska dobré; bojoval proti národně socialistické diktatuře, jeho obživa byla zajištěna, jeho knihy vycházely v exilovém nakladatelství Emanuela Querida v Amsterdamu. Praktikoval tak podobně jako již kolem roku 1914 znovu jednotu ducha a činu. Jeho literární tvůrčí síly se navzdory politickému působení v Paříži, Bruselu nebo Ženevě vzeplaly novým k výkonům.¹⁸⁹

Není vyloučeno, že léta prožitá ve francouzské emigraci byla v životě Heinricha Manna těmi nejšťastnějšími. Do politického boje, jehož se účastnil čím dál intenzivněji, si přinesl mnohé přednosti: Ať už v minulosti napsal cokoli, vždy byl statečným a nekompromisním odpůrcem nacionálního socialismu, měl autoritu, levice ve Francii si ho vážila, a navíc nebyl spojován s žádnou politickou stranou. Není tedy divu, že všechny organizace a instituce exilu se chtěly zdobit jeho jménem a všechny noviny i časopisy se snažily publikovat jeho příspěvky.¹⁹⁰

Zveřejnil v té době kolem 300 článků, projevů a svolání. Až na několik výjimek v nich nelze zaznamenat žádnou ctižádost – stylistickou nebo myšlenkovou. Jenže na tom tehdy zřejmě nezáleželo. Pro Ludwiga Marcuseho spočívala hlavní zásluha Heinricha Manna v oné době v tom, že světu demonstroval: „Tady je někdo, kdo se nevzdává“.¹⁹¹

¹⁸⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 143.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 158.

¹⁹¹ Tamtéž.

Přes svoji silnou vazbu na Francii neobdržel Heinrich Mann nikdy francouzskou státní příslušnost. Možná by se s francouzským pasem cítil v době počátku války příliš jistě a neuprchl by. Policejní úřady však kontrolovaly jeho aktivity a založily na něj svazek.¹⁹²

Když byli němečtí emigranti při vypuknutí války internováni bez ohledu na svůj status jako „nepřátelští cizinci“, byl již nad stanovenou hranicí. Pronájem bytu v Nizze jim byl vypovězen. Heinrich a Nelly Mannovi se vydali do Marseille, kde se mezitím tísnily tisíce uprchlíků z mnoha zemí. V roce 1933 nebyl problém dostat se do Francie, ale od počátku války již bylo třeba získat vízum k vycestování. Lodě francouzských přístavů již do zámoří téměř nevyjížděly. Zůstávala tedy pouze cesta po souši přes Španělsko do Lisabonu.¹⁹³

V USA byl v červnu 1940 založen pomocný výbor, který se měl starat o vycestování umělců a intelektuálů z obsazené Francie. Jako zástupce byl vyslán mladý novinář Varian Fary, který z Marseille zbudoval soukromou organizaci pro pomoc uprchlíkům. Pravé nebo zfalšované dokumenty pomohly stovkám ohrožených k útěku. Kdo neměl žádné dokumenty; musel se dostat přes zelenou hranici do Španělska. Španělští pohraničníci se i v novém Francově režimu projeví překvapivě velkoryse. V případě nouze pomohlo podplácení penězi nebo cigaretami.¹⁹⁴

Touto cestou byli ze země vyvedeni Heinrich a Nelly Mannovi a společně s nimi i manželé Werfelovi; také syn bratra Thomase Golo Mann, který byl na krátkou dobu ve Francii internován, patřil k malé skupině, která 13. září 1940 unikla z pasti. Po krátkém čekání v Lisabonu byla přistavena loď, s níž uprchlíci v polovině října přípluli do New Yorku. Thomas a Katja Mannovi je přijeli přivítat z Princetonu. Americké noviny a rozhlasové stanice podávaly zprávy o přijíždějících prominentech nebo s nimi dělaly interview. Heinrich Mann tesknil po ztracené Francii a své milované Nizze.¹⁹⁵

¹⁹² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 144.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 144-145.

2.2 Thomas Mann

Když Katja a Thomas Mannovi 11. února 1933, v den 28. výročí své svatby opouštěli Mnichov s „lehkými zavazadly“, netušili, že to byl počátek jejich exilu. Den předtím měl Thomas Mann v aule univerzity slavnostní projev k 50. výročí úmrtí Richarda Wagnera. Přednáška měla být ještě přednesena v Amsterdamu, Bruselu a Paříži, k čemuž také došlo.¹⁹⁶

Do exilu odešla Katja Mannová jako partnerka spisovatele kritizujícího režim, nikoli jako Židovka. Její rodiče se dlouho zdráhali emigrovat. Považovali se za německé občany, hluboce zakořeněné v německé kultuře a reprezentující mnichovskou společnost – to vše byla pravda. Nacionální socialisté zařadili Hedwig Pringsheimovou, její děti, Katju Mannovou, a tím také děti Mannových, do kategorie „míšenci první třídy“, nebrali je jako Židy – možná proto, že prababičku, již dávnou pokřtěnou Hedwig Dohmovou, nepovažovali za Židovku.¹⁹⁷

Mannův řidič, který byl, jak se později ukázalo, špiclem „hnědého domu“ – tak se nazývalo sídlo fašistické strany – a pravidelně informoval své představené o všem, co se dělo ve vile na Poschingerstrasse, dobromyslně upozornil spisovatele starší děti, že jim – zejména Erika, která jako herečka založila protinacistický kabaret Pfeffermühle – hrozí osud hlavních nepřátel nových mocipánů – vězení. Dříve než Erika a Klaus odešli z města, objednali si telefonický hovor se švýcarským hotelem a dali si zavolat otce. Klaus to popisuje takto: „Museli jsme hovořit opatrně: bylo možné, dokonce i pravděpodobné, že naše hovory jsou odposlouchávány. Proto jsme se vyhnuli přímým narážkám na politickou situaci a hovořili jsme o počasí. Vyhlásili jsme, že v Mnichově i na okolí je hrozné počasí; rodiče by dobře udělali, kdyby se nějaký čas ještě zdrželi ve Švýcarsku. Bohužel, takovéto argumenty na otce nepůsobili... Odvolávali jsme se na situaci v našem domě („Dělá se velký úklid! Je tu všechno vzhůru nohama!“), ale zdá se, že ani to nespravilo na něho dojem. Nechápal a trval na svém: „Nepořádek mi nepřekáží. Chci jít domů. Pozítřku odcházíme“. Ostatně jsme v zoufalství pověděli už rovnou: „Zůstaň ve Švýcarsku! Tu ti hrozí nebezpečí.“ „Tehdy pochopil“.¹⁹⁸

Thomas konstatoval s upokojením 17. června 1933, že mu ve Švýcarsku zůstalo jmění ve výši 200 000 švýcarských franků, což odpovídalo 1 000 000 francouzských franků. Naštěstí poslechl v roce 1929 dobrou radu, aby polovinu Nobelovy ceny, která tehdy obnášela 200 000

¹⁹⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 129.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 72.

¹⁹⁸ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 230.

říšských marek, uložil ve Švýcarsku. V Německu naproti tomu Mannovi přišli o majetek ve výši 100 000 marek. Zaplatil také velmi vysokou „daň za útěk z říše“.¹⁹⁹

Posléze se 28. srpna 1933 dozvěděli, že SA zabavila vilu v Poschingerstraße včetně 3 aut. Thomas a Katja tam bydleli dlouhých 18 let. V roce 1937 byl dům předán Aktion Lebensborn. V roce 1944 byl tento objekt z poloviny poničen bombou. Teprve až v roce 1957 obdržela odškodnění Katja Mannová jako majitelka domu.²⁰⁰

Několik měsíců se Thomas s ženou Katjou a mladšími dětmi ustavičně stěhovali z městečka do městečka, z jednoho hotelu či penzionu do druhého, z Arosy do Lenzerheide, z Lenzerheide do Lugana, odtud na francouzskou Riviéru, nejprve do Bandolu, potom do Sanary-sur-Mer, až na podzim se usadí na předměstí v Curychu v Küsnachtě. V létě roku 1933 se v Sanary-sur-Mer sešel výkvět německé antifašistické emigrace. Vzpomeňme alespoň nejznámější jména: Feuchtwanger, Brecht, Arnold Zweig...Mimochodem, „usadí se“ není celkem přesný výraz. Když si pronajal v Küsnachtě byt, ještě nevěděl, jestli se dlouho zdrží jednak v tomto bytě a jednak ve Švýcarsku, kde byl život dražší jak v Rakousku – taktéž v německé řečové oblasti; a nyní, když odchodem z Mnichova ztratil $\frac{3}{4}$ svého majetku, dolehnou na něj materiální starosti rovněž jak v letech inflace. Až když přežije v Küsnachtě na Schiedhaldenstrasse 5 let, vysvitne, že se tam přece jen „usadil“. Pokud jde o jeho majetkové záležitosti, ty jsou nyní rovněž zamotané a pochybné jako jeho občanský status.²⁰¹

Na jedné straně ho nezbavili německého občanství, jeho články a knihy v Německu ještě vycházely. Úřady mají zřejmě zájem, aby se vrátil, možná doufají, že se jim ho podaří získat a využít autoritu jeho jména na upevnění vlastní prestiže – vždyť Gerhart Hauptmann nositel Nobelovy ceny z roku 1912 vyvěsil na svém domu zástavu s hákovým křížem – anebo proto, aby zneškodnili světoznámého spisovatele, aby se zbavili v zahraničí mocného spisovatele, aby se s ním zúčtovali třeba i fyzicky. Na mnichovské gestapo předvolají Viktora Manna a žádají ho, aby bratra přesvědčil, že se má vrátit. Viktor odmítl toto posláním s tím, že starší bratr by na jeho radu nedal. Neodvážíme si tvrdit, že výzvy k návratu, které se zjevily v Bertramových listech z roku 1933, když se jeho přátelství s Thomasem Mannem vlastně už skončilo, pocházejí ze stejného zlověstného pramene – tento bývalý přítel mohl být ve své nacionalistické

¹⁹⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 136.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 136.

²⁰¹ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 240.

zaslepenosti celkem upřímný a konat z vlastní iniciativy a z jeho úst opětovně svědčí o tom, že „nový pořádek“ si sliboval od návratu Thomase Manna nějaké výhody.²⁰²

Na druhé straně celý jeho mnichovský majetek – dům, knihy, nábytek – byl zkonfiskovaný. Přátelům se nějakým figlem povedlo poslat do Švýcarska na fingoanou adresu jen malou část knihnice, psací stůl a několik nepostradatelných drobností z pracovny. Figlem se zachránili i rukopisy, mezi nimi i rukopis Josefa: v květnu roku 1933 se Erika tajně vrátila do Mnichova, tajně se dostala do fakticky už zkonfiskovaného domu a odeslala spisy otcovi do jižní Francie. Běžný účet v bance a německé honoráře mu obstavili. Mimochodem, o několik měsíců po jeho odchodě úřady z nějaké příčiny obstavku honorářů dočasně zrušili, a když v říjnu 1933 vyšel v Berlíně první svazek *Josefa – Příběhy Jakubovi*, Fischerovo vydavatelství mu poukázalo příslušný honorář do Švýcarska. Mnichovská finanční správa ho vyzve, aby zaplatil daň, která je pro „utečence z Reichu“ – zaplatí ji, konfiskaci majetku mu i tak nezruší. Vyskytnou se ještě větší kuriozity. Úderníci Hitlera se vozí v autě, které mu ukradli, dopustí se nějakého dopravního přestupku a policie pošle pokutu majitelovi vozidla v Curychu. „Není v tom žádné logiky a smyslu“ vyjádří se v listě z 1. ledna 1934 o takovém konání německých úřadů. „Je to iracionální anebo irracionální, jak bylo nedávno chybně vytlačené v jistých německých novinách. Už si to pletou, už to neumí ani vyslovit.“²⁰³

Velké léto v Sanary se chýlilo ke konci. Nakrátko Mannovi zvažovali, že na pobřeží zůstanou, možná v Nizze, ale nakonec se přece jen rozhodli pro Švýcarsko. Tam si slibovali stabilní poměry a možnost pobytu v zemi, kde se mluvilo německy. Návrat do Německa byl by „nemožný, absurdní, nesmyslný a plný obrovského nebezpečí ztráty svobody a života“. 30. července odjela Erika Mannová do Curychu, kde chtěla najít dům pro rodiče a znovu oživit svůj kabaret *Die Pfeffermühle*.²⁰⁴

2. září obdržel Thomas Mann první číslo časopisu *Die Sammlung* vydávaného v Amsterdamu nakladatelstvím Querido. Klaus Mann opustil Německo 13. března, jeho hlavními opěrnými body byly od nynějška Amsterdam a Paříž, avšak často též zajížděl na Francouzskou Riviéru. V roce 1934 mu bylo odebráno občanství, nejprve obdržel holandský

²⁰² APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 240-241.

²⁰³ Tamtéž, s. 241.

²⁰⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 137.

cizinecký pas a roku 1937 československé státní občanství. V létě 1936 odjel na přednáškové turné do USA, v září 1937 již definitivně přesídlil do Nového světa.²⁰⁵

Přes veškerou snahu nebyl pas Thomase Manna prodloužen; Katji se naproti tomu podařilo dát prodloužit pasy svých dětí na německém konzulátě v Marseille. Thomas Mann obdržel 9. září 1933 zprávu, že je jeho pas neplatný. Erika byla zmocněna pronajmout dům nabízený v Küsnachtu u Curyšského jezera. Mannovi navázali důležité kontakty s tiskem a kulturními institucemi, jako byla činohra, opera a koncertní síň, našli dobré lékaře a v manželském páru nakladatelů Emmie a Emila Oprechtových přívětivé a zdatné pomocníky.²⁰⁶

Rodina Mannů figurovala ve 4 seznamech osob – které hitlerovská vláda zbavila občanství. V prvním, který vyšel už v srpnu 1933, bylo jméno Heinricha, v druhém a třetím jména Klause a Eriky. Thomas Mann se dostala mezi formálně vypovězené až téměř 4 roky po odchodu z vlasti, když mu německý pas ztratil platnost.²⁰⁷

Odebrání občanství Thomasi Mannovi bylo státní záležitostí. O této otázce existovala delší výměna korespondence mezi úřady: bylo do ní zapojeno ministerstvo propagandy, ministerstvo vnitra, ministerstvo zahraničí a Reinhard Heydrich, a navíc velvyslanectví a konzuláty v Paříži, Praze a Curychu. Německý vyslanec v Bernu Ernst von Weizsäcker napsal, že Thomas Mann odpověděl na dosavadní shovívavost německých úřadů posměšnými výroky, provozoval nepřátelskou propagandu a spadá pod paragraf 2 zákona o odebrání občanství ze 14. července 1933. Prohlásil, že nemá pochyb o oprávněnosti zahájení procesu odebrání občanství. Vzhledem k mezinárodnímu věhlasu autora bylo rozhodnuto vyčkat na skončení olympijských her v Berlíně roku 1936. Počátkem prosince však byli Mannovi německého občanství zbaveni.²⁰⁸

Thomas Mann opustil rodné, nevděčné Německo v únoru 1933, pouhých 10 dnů po nástupu Adolfa Hitlera. Později byl zbaven Hitlerem německého občanství. Bezbranný bezdomovec, vydaný napospas nacistickému Německu, bezpodmínečně potřebuje státní občanství. Zatím se však všude setkal s odmítavým postojem. A najednou přichází pomoc z místa, odkud by ji nikdo nečekal.²⁰⁹

²⁰⁵ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 137.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 239.

²⁰⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 139-140.

²⁰⁹ TOŠOVSKÝ, Václav a Marie Rút KRÍŽKOVÁ: *Moje Proseč a Thomas Mann*. Svitavy 2002, s. 51.

Jak se to všechno ve zdánlivě zcela nepříznivé situaci zběhlo? Hlavní roli zde sehrála bez jakýchkoliv pochybností město Proseč se svými moudrými a velkorysími představiteli. Zejména to byl starosta Jan Herynek a spolumajitel dílny na jemné ženské prádlo Rudolf Fleischmann. Nelze však pominout ani řadu známých i neznámých lidí, kteří se snažili – bez rozdílu náboženského či politického přesvědčení – pomoci bližnímu, který je v nouzi. I když je to příslušník národa, který vůči ČSR vystupuje se zcela neskrývaným nepřátelstvím a nepochybně se chystá pokořit nás vojensky.²¹⁰

O udělení domovského práva Mannovi a jeho rodině nemusel být starosta Jan Herynek dlouho přesvědčován. Horší to bylo s přesvědčováním obecní rady. Sám o tom řekl: „Jednoduché to tenkrát nebylo.“ Mnozí z nás nebyli nadšeni. „Žádost doporučoval ještě náměstek starosty pošt mistr Kamil Fritz. Někteří radní však měli námitky: Za hranicemi naší země stojí německá armáda.“ A my máme přijmout do naší obce hned dvě německé rodiny? „A což když nám tu zůstanou?“ děsil se jeden z radních. Starosta debatu ukončil: „Mezi lidmi přece platí humánní důvody, ne? Aby se nedostali nacistům do rukou. Svět by měl o ostudu víc“. Nakonec obecní zastupitelstvo starostův návrh schválilo 12 hlasy ze 16 přítomných.²¹¹

Tak se stal Thomas Mann občanem Proseče. Ve svých vzpomínkách o tom píše: „Jednoho odpoledne seděl u nás člověk z drobného českého města – a nabízel mně jménem tohoto městečka chudých domkářů a výrobců dýmek, městečka vyšivaček prádla a drobných řemeslníků příslib domovského práva, tak nezbytný pro udělení státního občanství. Domovské právo městečka Proseče, pohorské obce na Vysočině mezi Čechami a Moravou. Domovské právo pro mne i Katju, pro Klause, Gola i pro mé nezletilé děti“.²¹²

Domovské právo udělilo obecní zastupitelstvo v Proseči Thomasu Mannovi, jeho ženě a třem z jeho dětí v srpnu roku 1936, dceři Monice v březnu 1937, jak bylo zapsáno nejenom v obecní, ale i farní kronice. Jeho bratru Heinrichu Mannovi už v srpnu 1935. A československé občanství Thomas Mann obdržel 9. listopadu téhož roku. O deset dní později složil nositel Nobelovy ceny státní občanskou přísahu ČSR. Již 2. prosince 1936 se jméno Thomase Manna objevilo na seznamu osob, které německá říše zbavila německého státního občanství. A Filozofická fakulta Německé univerzity mu oznámila, že cítí po jeho vyobcování nutnost vyškrtnout jej ze seznamu čestných doktorů: „Vaše právo užívat tohoto titulu zaniklo podle čl.

²¹⁰ TOŠOVSKÝ, Václav a Marie Rút KŘÍŽKOVÁ: *Moje Proseč a Thomas Mann*. Svitavy 2002, s. 51.

²¹¹ Tamtéž, s. 55.

²¹² Tamtéž.

VIII. našeho promočního řádu“ – Zde se nabízí srovnání stanoviska vysokých akademických hodnostářů se stanoviskem prostých prosečských občanů. – Své stanovisko k třetí říši a k nacistické kultuře vůbec vyjádřil Thomas Mann v útlé knížce *Odpověď*, která vzbudila pozornost celého kulturního světa. V Praze ji připravil k vydání básník a dramatik Otokar Fischer, překladatel Goethova díla.²¹³

Za války Gestapo hledalo v obecních zápisech doklady o občanství Mannových. Nenašli je – jednou z prvních starostí po okupaci bylo: všechno spálit. Starosta Jan Herynek byl osmkrát tvrdě vyšetřován na gestapu v Pardubicích, opakovaně byl vyšetřován i Kamil Fritz. Ale nic neprozradili.²¹⁴

Ještě větší senzaci, pokud je to vhodný výraz, když jde o jeho vystoupení spisovatelů v období fašistického teroru, ozbrojených intervencí, koncentračních táborů, vzbudil projev Thomase Manna na zasedání Coopération v Budapešti roku 1936 jednak proto, neboť to byl neohlášený projev a nepřčetala ho jiná osoba podle textu, který autor dopředu poslal, ale přednesl ho on sám, jednak proto, že ani on sám neměl žádný připravený text, znenadání se přihlásil o slovo po anglickém delegátovi, ale především proto, že tón jeho projevu se nápadně lišil od tónu ostatních řečníků ze Západu. Navíc náš hrdina byl na tomto zasedání jediný Němec, zasedání se tentokrát konalo v polofašistické krajině a německý vyslanec v Budapešti byl znepokojený už tím, že místní tisk věnuje příchodu Thomase Manna velkou pozornost. „V maďarské metropoli“, zaznamenal toto svoje vystoupení v pozdějších vzpomínkách“, „jsem se donutil přednést na veřejnosti zásadní improvizovaný projev... který téměř netaktně porušil vcelku akademický a vzhledem na přítomnost fašistických delegátů dost opatrný charakter diskuze, za které jsem však byl odměněný několikaminutovými ovacemi maďarského publika a nadšeným objetím českého spisovatele Karla Čapka, kterého srdce dotlouklo, když demokracie opustila jeho vlast.“²¹⁵

A vůbec, jeho tehdejší cesty, na kterých vystupuje s přednáškami a čte ukázky ze svého díla, jsou jen zdánlivě pokračováním pracovního režimu, jednoduchým opakováním, zotročovaného, roky vypěstovaného rytmu. Evropské státy, které nyní navštěvuje – Československo, Švýcarsko, Rakousko – to jsou jednak státy, kde se soustředila většina německé emigrace, a tyto cesty mu pomáhají udržet si vnitřní kontakt se čtenáři a jednak jsou

²¹³ TOŠOVSKÝ, Václav a Marie Rút KŘÍŽKOVÁ: *Moje Proseč a Thomas Mann*. Svitavy 2002, s. 61.

²¹⁴ Tamtéž, s. 56.

²¹⁵ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 258.

to státy, kde by případně mohl získat nové občanství – i tato starost na něho doléhá, dokud v listopadu 1936 nedostane československý pas. Kromě toho od roku 1934, když se poprvé přeplavil přes Atlantický oceán, rozšířila se zeměpisná oblast jeho cest tak podstatně, že už samo překonávání podobných vzdáleností se neshoduje s pojmy stabilita a návyk.²¹⁶

2.3 Americký a švýcarský exil

Evropský příběh Heinricha Manna tím skončil: 10 let v Americe (1940-1950), které pak následovaly, pro něj nebyly šťastným obdobím. Pro Thomase a Katju Mannovy byla naproti tomu léta v americkém exilu dobrými časy. Byli velmi netypičtí emigranti, byli očekáváni, s poctami přijati a bylo o ně dobře postaráno. Mohli usednout do připraveného hnízda, byli povýšeni a v žádném případě nebyli zavlečeni do ciziny jako „Josef.“²¹⁷

Sérií cest do Ameriky se Thomas a Katja Mannovi připravovali na změnu kontinentu. V letech 1934, 1935 a 1937 absolvovali po celých Státech amerických úspěšná přednášková turné a totéž se pak opakovalo na jaře 1938. Koncem září 1938 opustili dům v Küssnachtu a přesídlili nadobro do USA, ale i nadále udržovali úzký kontakt s Curychem. Agnes Meyerová se postarala o to, aby Thomas Mann dostal místo hostujícího docenta na princetonké univerzitě. Na tamějším kampusu si pronajali dům 65 ve Stockton street (v rodinném žargonu mu brzy začali říkat „štoki“). Domácí knihovna, a především starý psací stůl z mnichovské „poši“ (Poschingerstraße) následovaly za nimi do nového světa. Jejich sousedem v Princetonu byl světoznámý Albert Einstein.²¹⁸

Roku 1938 odchod Thomase Manna z Evropy po dvouměsíčních přípravách na stěhování padl přesně na den, když do Hitlerovo sídla v Berchtesgadenu zavítal britský ministerský předseda Chamberlain, a do New Yorku přicestoval Thomas Mann právě den před podepsáním Mnichovské dohody. A 29. září vystoupil v Madison Square Garden na mítinku solidarity s Československem, které Západ vydal napospas Hitlerovi, a za ovací 20 000 publika pověděl: „Pro anglickou vládu je už pozdě, aby zachránila mír. Zmeškala jednu

²¹⁶ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 259.

²¹⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 145.

²¹⁸ Tamtéž, s. 145.

příležitost za druhou. Záchrana míru je nyní v rukách národů. Hitler musí padnout – jediné v tom a v ničem jiném je záchrana míru.“²¹⁹

V létě 1939 podnikli Thomas a Katja Mannovi cestu po Evropě se zastávkami v Londýně, Noordwijku, Paříži a Stockholmu. V hlavním městě Švédska, kde se měli zúčastnit konference Mezinárodního PEN-klubu, byli překvapeni vypuknutím 2. světové války. V této ne zcela bezpečné situaci odcestovali předčasně přes Londýn zpět do New Yorku.²²⁰

Zostřená mezinárodní situace učinila z Thomase Manna ještě angažovanějšího spisovatele; samotný Thomas se nazýval „putujícím kazatelem demokracie“. V následujících letech napsal více než 300 článků a politických projevů, a kromě toho poskytl řadu rozhovorů. Dále je k tomu potřeba přičíst téměř každoměsíční projevy, které byly prostřednictvím BBC mezi podzimem 1940 a podzimem 1945 vysílány „Německým posluchačům“. Něco takového bratr Heinrich ve francouzském exilu nedokázal. Dříve tuto činnost kritizoval Thomas jako aktivismus, ovšem nyní mohl díky své striktní pracovní morálce a disciplíně nerušeně pokračovat. Vrcholem jeho politické přítomnosti bylo v lednu 1941 pozvání pro celou rodinu do Bílého domu k prezidentu Rooseveltovi a prezidentově ženě Eleanor.²²¹

Katja Mannová se v Princetonu cítila velmi dobře; tamní atmosféra jí zřejmě připomínala dům jejích rodičů, ale její literární choť se poněkud nudil. Táhlo ho to spíše k „filmové chásce“ do Los Angeles (toto často citované slovo nebylo myšleno pohrdavě). V létě 1940 odešli Mannovi na tři měsíce na zkušenou do Kalifornie a najali si na tři měsíce dům v Brentwoodu (North Rockingham Avenue 441). Na jaře 1941 se definitivně nastěhovali na pobřeží Pacifiku. Nejprve si najali dům na Amalfi Drive nad Canyonem Santa Monica v bezprostředním sousedství Evy Herрманové, Aldouse Huxleyho, Bruna Franka, Ludwiga Marcuse, Feuchtwangerových, což málem připomínalo poměry v Sanary. V únoru 1942 se nastěhovali do elegantního moderního domu postaveného výhradně pro ně nad zatáčkou Sunset Boulevardu (San Remo Drive 1550) v severovýchodní části podlouhlého místního úseku Pacific Palisades. Konrad Katzenellenbogen, který zde žil již od roku 1939 a zkrátil si jméno na Kellen, byl zaměstnán jako tajemník a příležitostný řidič a vypomáhal rodině zvyknout si na toto úžasné místo.²²²

²¹⁹ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 289.

²²⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 145-146.

²²¹ Tamtéž, s. 146.

²²² Tamtéž.

Stavbu domu finančně velkoryse zajistila Agnes Meyerová. Starala se o svého „chráněnce“ i nadále a dopomohla mu k dobře placenému místu literárního poradce Library of Congress ve Washingtonu DC, což ho zavazovalo pouze k jedné přednášce za rok. Z Los Angeles podnikal Thomas Mann přednáškové cesty po celé zemi a vždy zavítal do San Francisca, Chicaga a New Yorku.²²³

Nyní když hovoříme o americkém období jeho života, poukážeme na jeho vnější mezníky – geografické i chronologické. Ze 14 let (1938-1952), které prožil v USA – přesněji z těch 14 let, kdy byly Spojené státy jeho trvalým bydlištěm, neboť od roku 1947 s jedinou výjimkou trávil každé léto v Evropě, připadá na Princeton jen prvních 2,5 roku. Na jaře roku 1941 se Thomas Mann vzdal obtížné profesury v Princetone (když připravoval „lectures“ pro „boys“ o „art of the novel“, „... největší úsilí“, jak sám přiznává, „bylo třeba vynaložit na to, aby nebyli příliš dobré“) a usadil se v Kalifornii, nedaleko Los Angeles, v Pacific Palisades, kde si dal postavit dům a brzy se do něj nastěhoval – poctěný čestným doktorátem 7 amerických univerzit, ale dosud ne americký státní občan. V letech 1941-1944 zastával funkci poradce pro německou literaturu při Knihovně Kongresu – byla to funkce, kterou zřídili zas jen díky vlivným protektorem speciálně pro něj, časově ne velmi náročná a s pravidelným platem. Americké státní občanství dostal až roku 1944, tedy přibližně v polovině období, které prožil v USA.²²⁴

Posledních 10 let života Thomase Manna bylo nejpodivnějších a nejrozporuplnějších, ale byly to rozhodující roky pro završení a pozdější účinek jeho díla a pro ucelenost jeho biografie. Byla to léta plná konfliktů, ublížení, nedorozumění, vyznačovala se nemocemi, utrpením a špatnou náladou, ale i vůlí vydržet: skončila nesmírnými poctami a úspěchy. On sám měl pocit slavnostního rozvolnění své existence. Zároveň se postupně vytrácela striktní pracovní disciplína a při práci na posledních románech a projevech potřeboval pomoc své dcery Eriky. Jako při každé výzvě se v souladu s jeho morálkou musely všechny úkoly „zvládnout“. Nejtěžší úkol spočíval v nalezení nového místa po dlouhém období exilu.²²⁵

Životní pout' Thomase Manna skončila ve Švýcarsku, nikoli v Německu, ani ne v Americe a už vůbec ne ve Francii. Švýcarsko jako by neutralizovalo jeho trápení s Německem. Mezi svatební cestou s Katjou v únoru 1905 a jeho smrtí v srpnu 1955 tvořilo

²²³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 146.

²²⁴ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 290.

²²⁵ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 199.

konstantní záchytný bod. Ve vzpomínce na exil mnoha předchůdců nazval Thomas Švýcarsko „útočištěm a zemí, v níž končil život německých básníků“ (dopis ze dne 7.5.1951).²²⁶

Jako emigrant žil Thomas Mann na půdě německého jazyka, který symbolizoval jeho skutečný domov, a přitom nemusel být účasten běžného švýcarského politického života. S ohledem na politické klima se snažil, aby se příliš neexponoval se svými politickými názory. Ve srovnání s jinými evropskými zeměmi skýtal Švýcarsko, ušetřené války (avšak ne zátěží a hrozeb), obraz continuity, neporušenosti, míru, blahobytu, a to ho činilo přitažlivým pro emigranta, jenž se nyní opět více porozhlížel po německém knižním trhu. Švýcarsko mu doprávalo klid, kromě toho měl v zemi mnoho přátel a pomocníků. Pro tohoto velmi žádaného a namáhaného autora bylo něčím jako věží ze slonoviny, je-li tato metafora namístě.²²⁷

Když Thomas Mann obdržel americké státní občanství a vzdal se československého, domníval se, že dluží tehdejšímu státnímu prezidentu v exilu Edvardu Benešovi podrobný popis na vysvětlenou. V něm mimo jiné psal: „Na návrat do Německa jsem už dávno přestal pomýšlet“. Tato země se mu hluboce zprotivila a odcizila, pokračoval. Svůj způsob němectví si uchovává v kosmopolitickém univerzu Ameriky (29.7.1944).²²⁸

Jestliže jeho přesídlení do Ameriky předcházela řada návštěv, aby si na toto druhé útočiště přivykl, pak nyní jezdil opačným směrem: od roku 1947 navštívil spolu s Katjou Švýcarsko každý rok jednou (s výjimkou roku 1948) a od roku 1952 zde již zůstali natrvalo. Do Německa zavítal jen v roce 1949 a v letech 1953, 1954 a 1955. Jiné cesty ho zavedly do Holandska, Francie, Švédska a Itálie.²²⁹

Od první cesty do USA bylo jméno Thomas Mann v americkém životě pojmem. Jeho angličtina zněla poněkud svérázně, avšak neustále se zlepšovala. Za podpory mnoha přátel, ale především svého nakladatele Alfreda Knopfa a Agnes Meyerové se jeho knihy vydávaly ve vysokých nákladech, jeho přednášky a autorská čtení měly po celé zemi velký ohlas. Thomas se těšil neustálé pozornosti v tehdejších médiích, měl přístup do nejvyšších politických sfér a navštívil i prezidenta Franklina Roosevelta. Mannovi si vybudovali dům v Pacific Palisades, možná nejkrásnější a nejpraktičtější, jaký kdy obývali. Náleželi ke kulturní elitě Los Angeles, stýkali se s hudebníky, autory a filmovými hvězdami. Člověk zbavený občanství nemohl v cizí

²²⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 199.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ Tamtéž, s. 200.

²²⁹ Tamtéž.

kulturní sféře dosáhnout víc, jeho situace byla přímo pohádková, jestliže pomyslíme na často nepřívětivou a ponižující situaci mnoha jiných emigrantů.²³⁰

V letech 1933 až 1945 emigrovalo do USA zhruba 132 000 německy mluvících emigrantů, kteří byli nuceni opustit svou vlast na základě náboženské či rasové perzekuci. Jen málo z nich byli emigranti z čistě politických důvodů, z nichž nakonec zůstalo v USA politicky aktivních pouze 400 až 500 osob. Přitom se jednalo o některé komunisty, kteří se relativně úspěšně pokusili shromážďovat v těchto organizacích (German-American League for Culture, German Anti-Axis League, Victory Committee of German-American Trade Unionists, German American Conference Emigranten a Deutschamerikaner).²³¹

Jeho kolísavé rozpoložení možná souviselo s poněkud nedostačujícím pocitem domova ve Švýcarsku. Často přenocoval v luxusních hotelech. Jako stálá adresa sloužil v roce 1952 jen dům v zadní části Erlenbachu, poněkud příliš daleko od východního břehu Curyšského jezera. Tam se Thomas Mann cítil velmi nedobře. „Nikdy nepřestanu litovat domu v Pacific Palisades a nenávidím tento zde“. (4.7.1953) Dokázal si představit, že se tam vrátí, jestliže se politické poměry v USA změň.²³²

Celé měsíce trvalo znervózňující hledání definitivního přístřeší. Zvažovalo se přesídlení k Curyšskému jezeru, do Montreux nebo Vuvey, kde byli Thomas a Katja Mannovi dvakrát na návštěvě na luxusní usedlosti Charlieho Chaplina a jeho velké rodiny. Také tato filmová hvězda se k Americe se znepokojením obrátila zády. Jako o možném bydlišti se mluvilo rovněž o Luganu, Locarnu, Florencii a Římě, zatímco Erika zastávala názor, že být v blízkosti Curychu by bylo praktičtější. Stavba nového domu na pozemku, který by bylo třeba nejprve koupit, by se prodražila, a tak bylo štěstí, že Katja 6. ledna 1954 objevila reprezentativní dům v Kilchbergu na západní straně Curyšského jezera.²³³

Navíc roku 1954 si Thomas Mann koupil ve Švýcarsku dům v Kilchbergu nedaleko Curychu a když oznamoval známým svoji novou adresu s poznámkou: „Doufám, že už definitivně moje poslední adresa“.²³⁴

²³⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 200.

²³¹ Heike Hungert: *Deutsche Emigranten im Amerikanischen Kalkül – Die Regierung in Washington, Thomas Mann und die Gründung eines Emigrantenkomitees 1943* [online]. ifz-muenchen.de ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1998_2_4_bungert.pdf s.245

²³² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 206.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 314.

Poté, co Erika Mannová tuto volbu schválila, bylo rozhodnuto dům koupit a 2. února byla transakce ověřena notářem (kupní cena byla 255 000 franků). Pro Thomase Manna se tak fáze exilu definitivně uzavřela: „Je to bezpochyby důležité datum v těchto zápiscích od roku 1933. Věřím, že děláme správnou a rozumnou věc.“ (28.1.1954). V přechodné fázi až do nastěhování 1. dubna 1954 přenocovali Mannovi v Grandhotelu Dolder nad Curychem. „Ve svých pozdních letech jsem zažil poněkud mnoho putování“, napsal Thomas Mann Hermannu Hessemu 26. března 1954. To teď skončilo. „Hezký dům a moje definitivně poslední adresa“. (Georgesu Motscanovi, 3.2. 1954). Opravdu se jednalo o jeho poslední adresu.²³⁵

Popis všedního života Thomase Manna. Jeho dny však, ve Švýcarsku i ve Spojených státech, se neustále podobaly jeden druhému: Pravidelně psával ne víc než dvě nebo tři hodiny, každý den hodně četl (kromě novin téměř výlučně velké romanopisce minulosti), vždy měl čas na procházky a na nikterak krátké koncerty z gramofonových desek (poslouchal převážně skladatele 19. století), vyřizovat obrovskou korespondenci; nikdy nechyběly návštěvy (většinou spíše prominentní hosté nebo alespoň takoví, kteří mohli něco udělat pro jeho dílo); zdravotní komplikace, zejména zažívací potíže zaznamenával stejně pedanticky jako své velice časté psychické krize.²³⁶

Thomas Mann zvolil dobře, jelikož Švýcarsko nebyla žádná provincie, nýbrž mezinárodní centrum. Tak byl přítomen v USA, v mnoha zemích Evropy od Itálie až po Švédsko a jako autor (a příležitostně i osobně) v Německu. To vše by se nemohlo stát, kdyby byl nadobro zůstal v Pacific Palisades. Nemohl by bezprostředně navázat na své předchozí postavení v Německu. Musel pokračovat ve své kosmopolitní existenci, a to mohl v oněch letech jen ze Švýcarska.²³⁷

3. Dílo

Tato kapitola je zaměřena na dílo bratří Mannových včetně zajímavostí a věcí, které s tím souvisely. Způsobem práce a v pracovní etice při psaní se Thomas výrazně odlišoval od svého bratra Heinricha ve stylu tvorby, který se vyznačoval afektem. V jednom sdělení literárně historické společnosti v Bonnu z roku 1906 zdůvodnil Thomas jeho pomalý způsob produkce. „Nejedná se ani o úzkostlivost, ani o lenost, nýbrž o mimořádně silný pocit zodpovědnosti,

²³⁵ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 206-207.

²³⁶ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 88.

²³⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 276.

který vyžaduje dokonalou svěžest a s nímž po dvou hodinách práce už raději nenapíšete ani jednu důležitou větu. [...] Tak se stává každé místo „místem“, každé adjektivum rozhodnutím a je jasné, že tímto způsobem se nedá produkovat jako na běžícím páse. K jeho způsobu práce patří „zarputilost, umíněnost, pěstování a vlastní podmanění vůle, o níž si lze stěžít učinit představu a která často, v tom se ani nemýlím, napíná nervy až k prasknutí.“²³⁸

3.1 Thomas Mann

Již během prvních prací si Thomas Mann vytvořil životní rytmus, který byl pro jeho produkci důležitý, zvláště když již měl rodinu. K tomuto stylu života patřil striktní denní plán. Dá se přímo mluvit o separátních rovinách života. Existovala zde oblast přísně odpoutaná od vnějších vlivů, dopolední práce u psacího stolu, která se vyznačovala absolutním hájením. Poté došlo na procházku se psem a promyšlení postupu práce. Následoval oběd, příležitostně s hosty, a poté krátká chvíle odpočinku. Odpoledne bylo vyhrazeno na korespondenci nebo návštěvám. Pokud večer nebyli přítomni hosté k povečeření nebo k četbě z díla, hrálo se nebo se naslouchalo hudbě, pokud se ovšem nešlo do divadla, na koncert nebo na operu.²³⁹

Už v roce 1973 vyšla korespondence Thomase Manna jeho nakladatelem Bermannem Fischerem, která poskytla rozsáhlý vhled do všedního dne profesionálního spisovatele, připravila i znalcům Thomase Manna jisté překvapení. Ještě ve větší míře to platí o dopisech příteli z mládeži Ottovi Grautoffovi a příznicyni Idě Boy-Edové, uveřejněných o dva roky později. Všechna tato svědectví přispěla k tomu, že se všeobecně rozšířená představa o měšťanském knížeti básníků a suverénním reprezentantovi německého národa začala hroutit: Jeho postavě vzala nemálo z její klasičnosti. Nakolik však tradiční obraz ztratil na patosu a slavnosti, nakolik současně získal na pravdivosti a prosté lidskosti.²⁴⁰

Thomas Mann spravoval svoji slávu přímo mistrovsky. Do této činnosti, pro níž nikdy nelitoval času, investoval nekonečně mnoho sil a energie lsti i diplomacie. Jeho četné požitkářsky a skvěle napsané autoportréty a životopisy, vzpomínky a zprávy demonstrují umění rafinované sebe prezentace na nejvyšší úrovni. Také v tomto ohledu byl nanejvýš úspěšný: Neboť obraz, který lidé o Thomasi Mannovi vytvořili, odpovídal ve valné míře jeho přáním.²⁴¹

²³⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 90.

²³⁹ Tamtéž, s. 154.

²⁴⁰ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 22.

²⁴¹ Tamtéž.

Na literárněkritické zobrazení a hodnocení svého díla měl rovněž rozhodující vliv, což vedle esejistických prací dokazují také ony četné dopisy: Protože byl nejlepším znalcem tohoto díla, mohl kdykoli posloužit myšlenkami a formulacemi, které interpreti na celém světě vděčně (a většinou právem) přejímali. A téměř se zdá, jako by dospěl k závěru, že by bylo lehkomyšlné a neoportunní ponechat posmrtný proces revize, jehož ostatně nemůže být ušetřen ani on, jiným, možná nekompetentním, že bude tedy mnohem správnější se této záležitosti zavčas ujmout sám, a tak tomuto procesu předem zajistit patřičné dimenze. Chytrý muž myslí dopředu.²⁴²

Autoportrét neurotika trpící nejistotu, strachem a trvalou nespavostí vyvrací téměř na každé stránce představu, která se vžila již od jeho mládí, představu chladného systematika, jehož nic nemůže odradit od toho, aby každý den dopoledne strávil 3 hodiny u psacího stolu a díky železné energii během těchto hodin vyrobil jednu stránku rukopisu. Tato pracovní kázeň připomínající spíš úředníka než umělce, kterou jeho obdivovatelé často vychvalovali a protivníci ještě častěji zesměšňovali, byla pouhou legendou, kterou Thomas Mann sám vymyslel a také neustále rozšiřoval, legendou ukazující, jak se chtěl jevit.²⁴³

Sebezpozorování Thomase Manna má místy přímo chlípnou, ne-li monomaniakální příchut'. Ať píše ve svém deníku o čemkoli, vždycky se zabývá sebou. Pedanticky tak zaznamenává každé nachlazení, každou nevolnost, každé podráždění močového měchýře. Pociťuje „afrodizující působení moře“, kontroluje, zda a v jaké míře šediví.²⁴⁴

Současně je Thomas Mann posedlý lačností po sebepotvrzení a uznání: Muž, který je dávno pokládán za jednoho z největších spisovatelů svého století, jehož dílo dosáhlo milionových nákladů a jenž je objektem bezpočtu vědeckých pojednání, vděčně zaznamenává veškerá náhodná setkání s různými neznámými osobami, které ho poznávají, vlídně se vyjadřují o jeho knihách nebo ho dokonce žádají o podpis. V deníku jsou svědomitě uváděny také názory členů rodiny, pokud jsou jeho pracemi nadšeni – a zřejmě se mu nikdy nezdálo nápadné, že tak činí neustále.²⁴⁵

Ať se děje cokoliv a ať se on zabývá čímkoliv, i když je to největší nahodilost, spojuje to s jádrem celé své existence, se svým uměleckým nadáním. Četba bývá přirozeně vybírána především s ohledem na právě vznikající vlastní dílo. Edgar Allan Poe se prý hodí lépe „k

²⁴² REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 23.

²⁴³ Tamtéž, s. 27.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Tamtéž.

zamyšlené faustovské novele“ (z níž se pak stal příběh o německém skladateli Adrianu Leverkühnovi), pro Josefa naopak dává přednost Donu Quijotovi. Že ho světově proslulý Cervantesův román „upřímně nudí“, konstatuje, jak se zdá, nikoli bez tichého zadostiučinění.²⁴⁶

V deníkových záznamech následujících měsíců se neprojevují žádné náznaky byť i minimálního zakolísání ve vztahu k nacionálnímu socialismu v odsuzování všech forem pronásledování Židů, které se v Říši praktikovaly.²⁴⁷

Vedle hájeného procesu psaní, které mnohdy vynesl pouze jednu stranu denně, bylo důležité předčítání. Od počátečních až po jeho poslední práce pěstoval zvyk předčítání v malém kruhu a pečlivě přitom registroval reakce hostů. Psaní dopisů zabralo několik hodin. Diktoval tajemníkovi nebo sekretářce, mnohdy i své ženě nebo své dceři Erice. Občas stačily vágní údaje, co má dopis obsahovat. Pouze velmi důležitá psaní vypracoval sám a ručně. Pomocí dopisů řídil přijetí svých knih, chtěl vypustit do světa určité výklady nebo jen vyzkoušet formulace, které se později vlévaly do jeho esejů. „Houština mé korespondence“, jak to nazval, byla nesmírná, zvláště po cestách nebo u příležitosti různých jubileí a poct. Ještě nikdy od dob Goethových žádný básník nevedl tak rozsáhlou korespondenci, zaznamenává si do deníku (26.4.1954). Korespondence byla často utrpením a zátěží, avšak mnohdy také procvičováním a ukázkováním myšlenek.²⁴⁸

Jako na soukromou, téměř zcela oddělenou sféru lze pohlížet na deník, pro který si Thomas Mann ve svém bloku dělal předem poznámky, pravděpodobně v pozdních večerních hodinách. O několik dní později, na počátku ranní práce, byly přenášeny do sešitu s černými voskovanými deskami (viz zápis 9. února 1942). Protokol zážitků je svým způsobem román o činnostech, myšlenkách, pocitech a skutečných úsudcích a hodnoceních, které ve zdvořilých dopisech skrýval nebo jen nepřímou naznačoval. Zápisy navíc umožňují chronologii literárních prací a náhled do vývoje manuskriptu.²⁴⁹

Velké části deníku sice Thomas Mann zničil a kromě let 1918 až 1921 uchoval pouze řadu od března 1933, avšak již dříve byl rozhodnut, že svolí k editaci těchto zápisů, takže je psal s ohledem na budoucí čtenáře. Mezi denními poznámkami a jejich definitivním záznamem leží dny až týdny. Přestávky kvůli nemoci, cestám nebo také nechuti se vyskytují zřídka; po

²⁴⁶ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 28.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 31.

²⁴⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 155.

²⁴⁹ Tamtéž.

skončené cestě často následují přehledy zapsané telegrafickým stylem; ovšem data jsou někdy zpřeházená.²⁵⁰

Deník Thomase Manna je literární dílo zvláštního druhu a doklad postoje autora k sobě samému. Pokud jej čteme jako oddechovou literaturu, rozvíjí zvýšenou veselost, metodu, jak si vytvořit odstup od událostí a zážitků a udržovat je v povznášejících sférách. Pociťujeme zde jemu vlastní humor, jemný, velmi jemný, ale nakažlivý, pozvedající, osvěžující a občas skurilní. Tento zvláštní život, tak přesně nahlížený a vychutnávaný, se pak jeví jako velký pokus na sobě samém, který si duch dopřává se svým lübeckým médiem.²⁵¹

3.1.1 Buddenbrookovi 1901

Krátce před odchodem z Říma na letní byt dostal Thomas Mann list od berlínského vydavatele Samuela Fischera. Autor *Malého pana Friedemanna* a několika dalších novel vzbuzoval v něm velké naděje, proto mu radil, aby se pustil do velkého prozaického díla. U bratrů se zrodila myšlenka napsat společně velký román, který by čerpal látku z dějin jejich vlastní rodiny. Už se i dohodli, jak si rozdělí práci: Heinrich měl napsat první díl (předhistorii). Ale tyto plány se s výjimkou obrázkové knížky neuskutečnili, bratři ani jednou nevystoupili na veřejnost jako spoluautoři. Díky tomu, že bývali spolu a ustavičně se stýkali, neomezila se Heinrichova účast na *Buddenbrookových* jen na rozhovory o spolupráci. Později, když Heinrich psal *Poddaného*, „dohodil“ mu materiál Thomas, který si vzpomenu na některé podrobnosti ze své vojenské služby a popsal mu je v listě. Jistým způsobem tím vracel vinu, neboť za mnoho konkrétních detailů v *Buddenbrookových* vděčil výborné paměti staršího bratra. Svůj přínos k dílu, kterého kostru tak či tak tvořila skutečná a jemu dobře známá historie jejich rodiny, hodnotil Heinricha Mann takto: „Jestli mám právo připsat si tu čest – i já mám účast na té slavné knize; jako syn té stejné rodiny jsem též mohl něčím přispět k materiálu... Mladý autor byl zaposlouchaný do ticha: vyhnutně musel poznat podrobnosti z domácího života. Každá z nich se žádala na papír. Ale to hlavní, jejich úprava, směr, který se ubírali hrdinové, sama idea – to je pouze autorova práce“.²⁵²

²⁵⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 155-156.

²⁵¹ Tamtéž, s. 156.

²⁵² APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 53-54.

Celé léto 1897 uplynulo v přípravě na velké epické dílo. Na stole v přístranném sále penzionu Bernardini, při kterém Thomas Mann trávil ranné hodiny, se zjevily velký napůl přeložený arch, který měl na přední straně podtržený nápis *K románu*. Vnitřek po obou stranách zaplnil rodokmen jistých Buttenbrokových (tak se předběžně volali).²⁵³

3.1.2 Královská výsost 1909

Román Thomase Manna *Královská výsost* lze číst přímo jako symbolickou bratrovraždu Heinricha s lehce oidipovským tonem, neboť mladší z bratrů zde překonává svůj dřívější vzor. Také Heinrich Mann byl schopen literárních přečinů. Mezi roky 1910 a 1912 hrála Vídeňanka Edith Elisabeth Kannová jistou roli v jeho životě jako milenka, a dokonce jako vytoužená, přestože byla vázaná na více místech a obletovaná ze všech stran a jako hostitelka v jednom salónu se pohybovala v centru vídeňského společenského života. Krátká vášeň byla zřejmě pravá, ale představa trvalého svazku byl Heinrichův sebeklam. Ze všeho zbyla rychle sepsaná a brzy po skončení aféry uvedená divadelní hra *Velká láska* se snadno identifikovatelným personálem z okolí Edith Kannové. Po přečtení hry (autor jí hru nedoručil, neptal se jí o dovození) si stěžovala: „Učinil jste mi bezpráví. Ale nic jste přece o mně nevěděl. Jste umělec, pane Manne, a máte jiné pojetí morálky. [...] Neboť já jsem žena, víte, a musím mlčet“.²⁵⁴

Přece je zde však ještě jeden faktor, který k zábavnosti knihy přispívá, ba který ji teprve umožňuje. Počínaje *Kouzelným vrchem* hrají v románech Thomase Manna – ostatně jako v ostatních románech té doby, od Hessova *Stepního vlka* (*Der Steppenwolf*) až po Musilova *Muže bez vlastností* (*Der Mann ohne Eigenschaften*) – stále větší roli esejistické prvky, ba ještě více: jsou bez těchto prvků nemyslitelné. Za vypravěčské romány, které se obejdou bez esejistických vsuvek, lze pokládat pouze *Buddenbrookovy* a *Královskou výsost*. *Vyvoleným* se Thomas Mann vrací k vypravěčskému románu raných let, jestliže ohlédneme od příležitostných komentujících poznámek mnicha Clemense. Tento návrat znamená na jedné straně ztrátu a újmu, na straně druhé však zisk a rovněž obohacení.²⁵⁵

Stížnosti, které rozpoutal román Thomase Manna *Kouzelný vrch*, jsou všeobecně známy. Ředitel kliniky se cítil dotčen a zvažoval žalobu, ale nakonec od ní upustil. Katja

²⁵³ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 54.

²⁵⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 287.

²⁵⁵ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 86.

Mannová, která lékaře zažila, považovala postavu doktora Jessena z románu za velmi apartní. Gerhart Hauptmann reagoval prudce na svoji proměnu v temperamentního Mynheera Peeperkorna. „Já že se mám podobat tomuto praseti?“ napsal na okraj svého exempláře. A tak měl autor proslavený realismem svých her problémy s realismem těch druhých. Peeperkorn je velmi zdařilá postava, pestrá, temperamentní, pronášející svým silně zajímavým způsobem důležité věci. Thomas Mann svoji metodu obhajoval: „Snad si nemyslíte, že jsem za ním slídlil a potměšile se rozhodl věrně ho vypodobit. Takhle se to nedělá“. Podle jeho názoru se nejedná o „hříšnou zradu“, nýbrž spíše o hold formou „portrétu-fantazie“.²⁵⁶

3.1.3 Vztah k Židům

Vztah Thomase Manna k Židům byl od jeho mládí, řekněme poněkud delikátní. Golo Mann vyprávěl Ranickému, že v Lübecku na konci 19. století byly antisemitské proudy zjevné – rozhodně nesrovnatelně silnější byly třeba v Berlíně nebo v Hamburku. Thomase Manna (a zvláště pak jeho bratra Heinricha) tento antisemitismus do značné míry ovlivnil. Časem naprosto překonal, antisemitou samozřejmě nebyl.²⁵⁷

V jeho vztahu k Židům jsou však také v pozdějších letech některé překvapivé projevy. Na jedné straně se o nich při velice různých příležitostech vyjadřoval s největším pochopením, úctou, obdivem a dost často také se zdůrazňovanou vděčností. Ano, z pera Thomase Manna pochází články a rozptýlené poznámky, které lze počítat k tomu nejchytřejšímu, co bylo o Židech v němčině napsáno. Avšak při všem oceňování ho Židé současně dráždili a provokovali, popouzelili ho, šli mu na nervy. V hněvu a při okamžitém selhání sebeovládání se dokázal – v denících a tu i tam také i v dopisech – strhnout k překvapivým výrazům.²⁵⁸

Židé se vyskytují v mnoha jeho románech a povídkách. Jsou líčeni spíše kriticky než laskavě, občas poněkud zlomyslně.²⁵⁹

Je ironií osudu, že sami Mannovi byli předmětem antisemitských nevráživostí: národoveckým propagandistům připadli podezřelí. Kdo byl příliš chytrý, musel v sobě mít něco židovského – tak jednoduché vzorce myšlení používali nevzdělání Němci se sklonem k násilí. A potom zde byla ještě ta jejich brazilská matka. Specialistou na toto „podezírání“ byl literární

²⁵⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 287.

²⁵⁷ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 127.

²⁵⁸ Tamtéž.

²⁵⁹ Tamtéž.

historik Adolf Bartels. Jeho *Dějiny německé literatury* vyšly poprvé v roce 1909 a byly opakovaně vydávány až do roku 1943. O bratřech Mannových (Heinrichu a Thomasi) se tam psalo: Jejich matka byla Portugalka „tedy možná ne zcela bez židovské nebo černošské krve, a oba se s Židovkou také oženili“. Thomas Mann se údajně zastává položidovské krve proti patricijským rodinám a jeho dílo svědčí o „umělecké dekadenci“.²⁶⁰

3.1.4 Kouzelný vrch 1924

Román *V Kouzelném vrchu* je plný anekdot, dialogů, lékařských detailů s odbočkami k psychoanalýze, k hudbě, k okultismu, k filozofii a také k politice, k válce a míru i k sexualitě. Uprostřed toho všeho se ocitá přemýšlení o čase. Čas je zde to pravé téma, totiž skutečná dimenze lidské existence. Text má záměrně stanovenou délku, ale existuje jisté nebezpečí, že se z něj stane encyklopedie, román o všem.²⁶¹

Thomas Mann přispěl svým způsobem ke společenskému a morálnímu přijetí homosexuality. Tím si vydobyl pevné místo v tomto druhu emancipačního úsilí svého století. Literatuře přitom připadla rozhodující role. Ve Francii tak bylo od roku 1922 působením Andrého Gida a Marcela Prousta. V Německu patří do této oblasti vlastně román Otta Julia Bierbauma *Princ Kukačka* z roku 1907. Také dílo Thomase Manna *Smrt v Benátkách* (1913) náleží do této linie, ale definitivně pak jeho intervence v eseji *Manželství v době změn*. Homofilní sklony bystřily jeho smysly, jeho sebezpozorování a jeho smysl pro vyčlenění ze společnosti. U svých dětí „odlišné“ sklony toleroval, akceptoval jejich speciální přátele, ať už Richarda Hallgartena nebo Annemarii Schwarzenbachovou. Ta byla svým důrazným androgynním²⁶² zjevem zcela „jeho typ“.²⁶³

Svémi pozitivními postoji vůči Rusku, častým poukazováním na blížící se socialismus a později svými cestami do NDR byl i sám Thomas Mann pod palbou kritiky a ocitl se v hledáčku FBI a OSS (zkrátka přejmenované na CIA). Několikrát se připomínalo, že nebyl vždy stoupencem demokracie. Zcela jistě pak sklídl sympatie z východní strany, jeho vyjádření

²⁶⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 58.

²⁶¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 153.

²⁶² androgynní typ – člověk mající značné množství projevů chování a prožívání, vlastností a rysů osobnosti mužských (maskulinních) i ženských (femininních)

²⁶³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 176.

byla použita tamní propagandou, čímž se cítil v pozici následníka svého bratra Heinricha. Současně mu ve východním Berlíně a v Rusku projevovali přízeň vydáváním jeho díla, pozvánkami a nejrůznějšími poctami, které však nemohl nebo nechtěl přijmout.²⁶⁴

Thomas Mann mnohé popudil svým zvykem proměňovat osoby ze svého okolí v postavy svých textů. Dělal to od svého prvního románu až po ten zcela poslední. Jeho syn Klaus hovořil v případě povídky *Zmatek a raný žal* (1925) o „Kouzelníkově zločinu spáchaném novelou“. V povídce je syn Michael s láskyplnou ironií nazýván „Kousal“ a je líčen jako cholerik, dcera Elisabeth je zde předvedena v jakémsi zoufalém dětském blouznění, nejstarší syn je vykreslen jako netalentovaný chvastoun, vyskytuje se zde spisovatel i jeho žena, obě nejstarší děti a několik rodinných přátel. Jedná se ostatně o skvělou povídku, která v několika tazích znázorňuje atmosféru inflačních let v poválečném Mnichově.²⁶⁵

Thomas Mann je autor, kterého zaujímá všechno. Každá oblast lidské činnosti. Příznačná je v tomto smysle vzpomínka jeho ženy: „Thomas Mann pracoval osobitým způsobem. Když psal nějakou knihu, neuvěřitelně se zahloubal do momentálního problému a mnoho studoval i během psaní. Obstaral si všechno, co za něco stálo, shromáždil množství materiálu, no a když byla kniha hotová, na všechno brzy zapomněl... Když psal Doktora Fausta, byl kromě jiného velkým hudebním teoretikem, během psaní Josefa velkým egyptologem, orientalistou a církevním vědcem, při Kouzelném vrchu lékařem...“ Samozřejmě, vzpomínaných sfér zájmů bylo daleko více. Díky tomu nabyly jeho velké romány encyklopedický charakter a realizovali ideál, který před ním ztělesnili Leonardo da Vinci a Goethe a který zformuloval Flaubert, že totiž umění a věda se střetnou na vrcholu pyramidy.²⁶⁶

Ve světle řečeného se nám jeví dvojjediný ideovo-umělecký rozvoj spisovatele Thomase Manna jako sinusoida. Začíná se netradičně – vrcholem. Jsou ním *Buddenbrookovi* a některé novely ze začátku století. Útlum po tomto vzepětí představuje v novele *Krev Wälsungů* (1905), román *Královská výsost* (1909), jako i *Úvahy nepolitického člověka* a esej *o Friedrichovi*. Tyto práce – měřené jinými díly autora – nesou znaky tvořivé krize (výjimku tvoří *Smrt v Benátkách*). Druhým vrcholem je román *Kouzelných vrch* (1924). Zde naše sinusoida vlastně končí. Neboť všechno, co Thomas Mann vytvořil po švýcarském románě, má pečeť suverénního mistrovství. Platí to dokonce i o románech, které se obyčejně neřadí k

²⁶⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 203.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 286.

²⁶⁶ BAGIN, Albin. *Traja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 131.

autorovým chef-d'oeuvrem (mistrovské dílo, vrchol tvorby) – o *Lottě ve Výmaru*, *Vyvolený*, *Zpověď hochštaplera Felixe Krulla*. V podstatě nikde tu autor nešel pod dosaženou úroveň. Pod úroveň geniálního spisovatele.²⁶⁷

V životopisné stati *Vznik Doktora Fausta* se Thomas Mann přiznal, že ho vždy přitahovala komika a parodie, imitace; že se nadchl uměním Charlieho Chaplina.²⁶⁸ Jako důsledek operace zaujal Thomas „novou pracovní pozici“, psaní na rohové pohovce (protože sezení u psacího stolu způsobovalo bolesti zad).²⁶⁹

A co má na zřeteli Thomas Mann, když sám načrtává vztahy zástupnosti mezi svými díly? V podstatě to stejné. Sám například napsal: „*Kouzelný vrch* je literárním doplňkem k *Buddenbrookovým*, jejich opakováním na jiném životním stupni, na kterém stojí autor spolu se svým národem“. V daném případě je „opakování“ (jestli totiž o něm možno vzhledem na „jiný životní stupeň“ vůbec hovořit) celkem na místě; naznačuje kompaktnost spisovatelova epického světa, fakt, že v něm všechno se vším souvisí. Jedinečnost je spíš věcí autora než jednotlivého díla. Míra souvislosti mezi díly vynikajících umělců bývá většinou větší než souvislost mezi tvůrci navzájem. Každým novým dílem se autor nejen popírá a vyvíjí, ale zejména potvrzuje. „Opakování s posunem“ značí jednotu navazování a přeměny. Navazováním autor dotváří svůj epický svět, vyplňuje v něm bílá místa, zvýrazňuje jeho mnohost, a tím potvrzuje vlastní jedinečnost. Pojem posunu ve vzpomenuté formulaci vyjadřuje dynamický moment autorského vývinu. Rozvíjení dané osobnosti základně.²⁷⁰

Postavy vytvářel Thomas Mann s oblibou podle živých modelů. Proto jim dávají konečnou podobu vedle autobiografismů i početné biografismy. Tak Adrian Leverkühn vznikl ze životního materiálu, který autorovi poskytli Friedrich Nietzsche, Igor Stravinskij, Hugo Wolf, no jistě i další osobnosti. Z hlediska sociální struktury se spisovatel soustředil především na intelektuálně a umělecké prostředí, které dokonale poznal. Z něho vytěžil i další črtu, tradičně pokládanou za příznačnou pro jeho umění charakteristiky; je ní schopnost postihnout jedinečnost postavy přes její „intelektuální fyziognomii“. Naproti tomu – těžko možno u něho najít lidi z dělnické třídy (výjimku tvoří květinářka Anna v *Buddenbrokových*). Ani venkov a

²⁶⁷ BAGIN, Albin. *Traja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 138.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 180.

²⁶⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 166.

²⁷⁰ BAGIN, Albin. *Traja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 185.

postavy vesničanů nepřitáhli výrazněji jeho pozornost; v tomto případě potvrzuje pravidlo mimořádné čestným způsobem paní Schweigestillová.²⁷¹

Čtenář díla Thomase Manna si jistě všimne, že při všech příbuznostech velkých románových prací tu vlastně jde o odlišné žánrové typy: *Buddenbrookovi* možno nazvat generačním, *Kouzelný vrch* výchovno-vzdělávacím, *Doktora Fausta* dobovým a *Felixa Krulla* životopisno-dobrodružným románem. Tato orientační charakteristika však vyžaduje příslušné korekce a upřesnění. Tak se *Kouzelný vrch* liší od klasického bildungsrománu tím, že se celý odehrává v jednom prostředí. Tu neputuje hrdina za zkušeností, ale spíše zkušenost za hrdinou v podobě jeho střetnutí s množstvím nejrozmanitějších lidí. Osobitost kompozice podtrhl autor tím, že žádal, aby ti, co se rozhodnou román číst, ho čítali dvakrát. Chtěl, aby vnímali přečítané i ve zpětné perspektivě. Za nejdůležitější skladební princip v něm pokládal stupňování. *Doktora Fausta* jsme nazvali románem dobovým. No mohl by to být – v autorových intencích – i román hudebním či román umělce. Stejně oprávněně by se dal zařadit k typu společenského románu. No ukazuje se nám, že všechny tři poslední charakteristiky postihují jen část pravdy. Její celek daleko lépe vyjadřuje určení „dobový román“, anebo román encyklopedický, román epochy.²⁷²

Nedivme se autorovi, pokud sám cítil, že se tu už pohybuje na samé hranici žánru, kterou, pravda, svým dílem opět posunul. „... Vytýčit meze znamená už překročit je...“ Novost kompozice ve faustovském románě spočívala i v tom, že v románě o hudebníkovi se Thomas Mann v maximálně možné míře pokusil uplatnit hudebně kompoziční postupy. K tomuto – jak jsme viděli – nikdy neměl daleko. „Co se mě týče, musím se počítat za hudebníka mezi básníky“. Román mi byl vždy symfonií, dílem kontrapunktu, tkanivem témat, ve které myšlenky hrají úlohu motivů“. Proto román o Adrianovi Leverkühnovi stavebně organizují refrény, ozvěny, paralely, návratné motivy. Jistě, bylo to tak u Manna i předtím, ale nikdy ne v takové míře. No souvislost kompozice s tématem a problematikou díla sahá ještě hlubší. Román má své velké kompoziční linie, klenby, a na druhé straně v něm cítíme známky atomizace či rozkladu, které jsou výrazem Leverkühnové hudby.²⁷³

No uvažme, jakou závažnou úlohu tu hraje odbočení: vyprávění o výletě do podmořských hlubin, rozhovor o vesmíru, rozličné politicko-sociální mezihry, Bresacherův výklad Starého zákona atd.! Mezi tzv. malými motivy *Doktora Fausta* uvedl Thomas Mann

²⁷¹ BAGIN, Albin. *Traja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 186-187.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ Tamtéž.

smích, černé a modré oči, chlad, matku, Nora Krausová připojila předurčení, zřeknutí se, migrénu; my je doplníme o motiv přelomu (v umění). Tímto vším nabyl výsledný tvar úžasné náročnosti, takže po této stránce se dá porovnat hádám jen s Brochovou Vergiliovou smrtí. A to ještě od autora víme, že dcera Erika zkrátila rukopis s jeho souhlasem asi o „40 stránek“. Ani *Zpověď hochštaplera Felixa Krulla* se nevyčerpá označením „životopisno-dobrodružný román“. Bylo by to pro Thomase Manna příliš jednoduché. Proto v uvedeném díle zkombinoval prvky společenského, historického, dobrodružného, pikareskního, cestopisného, memoárového a humoristické-parodického charakteru do celkem nového románového tvaru.²⁷⁴

Informace o ruské literatuře čerpal Thomas Mann v letech 1914–1924 od ruského emigranta – vydavatele Alexandra Eliasberga, který v tom čase žil v Mnichově. Díky jeho podnětům, a především díky osobnímu zájmu o tvorbu ruských klasiků, jako i jejich pozornému čítání si spisovatel osvojil bohaté znalosti o celém slovanském světě. V první polovině 20. století bylo na evropském Západě málo takových pronikavých znalců ruské kultury. Úloha Thomase Manna v kulturním zprostředkování hodnot mezi těmito sférou je mimořádně významná a nezastupitelná. Myslíme přitom i na odezvu z druhé strany (Konstantin Fedin a jiní).²⁷⁵

Ačkoli nejednou úspěšně četl úryvky z *Kouzelného vrchu*, ačkoli redaktor Fischerova nakladatelství básník Loerke, nepochybně zběhlý v konjunkturu knižního trhu, pokládal román za „skvělý“, autor si nemyslel, že se v Německu, které se ještě nezotavilo z inflace, „najde víc jak 2-3 tisíce lidí, co by byli ochotní vydat 16, dokonce 20 marek za takovou divnou zábavu, která nemá nic společného s čtením románu v běžném smyslu slova“.²⁷⁶

V jakémkoliv románě Thomase Manna, dokonce i v jeho novelách je hodně autobiografického materiálu. Ve všeobecnosti je nesmyslné ztotožňovat autora s hrdinou a ztotožňování autora humanistických *Buddenbrookových* s hrdiny, který kvůli tvořivé extázi upsal duši ďáblu se možná ani nenabízí. Ale Thomas Mann obdařil Leverkühna jako i další své hrdiny některými podrobnostmi z vlastního životopisu a v kontextu románu přeberou tyto podrobnosti jeho symboliku a také nabydou symbolický smysl. V *Doktorovi Faustovi*, kniha rozvah, se Thomas Mann dívá nejen na půlstoletí dlouhou cestu Německa, nejen na žalostnou cestu degradace umění, které odmítlo „starat se o potřeby člověka, o to, aby se lidem na světě

²⁷⁴ BAGIN, Albin. *Třaja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 187-188.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 166.

²⁷⁶ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 204.

lépe žilo, aby mezi zavládl pokoj a pořádek“, ale i na svoji vlastní, jako ještě uvidíme protirečivou spisovatelskou cestu. A v tom, že dialog skladatele Leverkühna s ďáblem se oddává v tom stejném městečku a v tom stejné domě, kde tvůrce tohoto dialogu naplánoval a promyslel svůj první román, skrývá se podle našeho názoru narážka na retrospektivní hodnocení půldruhého roku italského pobytu. „V chladném kamenném sále tohoto mezaninu“, hovoří Heinrich Mann, „začátečník, který ještě nepoznal sám sebe, pustil se do práce, kterou zanedlouho už poznali mnozí a která o několik desetiletí patřila celému světu“. ²⁷⁷

K bratrovým slovům můžeme dodat, že o půl století, když „začátečník“ už dávno vstoupil do „období činů“, tento chladný kamenný sál italského mezaninu se mu vynořil před očima jako místo, kde se začalo jeho sebepoznávání a kde záměr napsat svůj první román předurčil jeho budoucnost na dlouhé roky a v konečném důsledku na celý život. ²⁷⁸

Důležitá je poznámka Thomase Manna, že právě při psaní *Buddenbrookových* pochopil, co chce a co nechce, uvědomil si, že potřebuje „sever, etiku, hudbu a humor“. Slovo etika nestojí v tom výpočtu na prvním místě, není zdůrazněná, naopak, jako by ho zastíňovali, pohlcovali sousední slova, které patří do celkem jiné kategorie pojmů. A zatím právě ono vysvětluje, v čem byl význam této italské cesty rozhodující pro celý další tvořivý život Thomase Manna a čím se vlastně liší záměr uskutečněný v *Buddenbrookových* od leverkühnovských záměrů, na charakteristiku kterou si starý, osobními i společensko-historickými zkušenostmi poučený spisovatel zvolil takový symbol, jako je smlouva s ďáblem, který zas jen obsahuje etické hodnocení skutečnosti, že se umění zřeklo služby každodenním lidským potřebám. ²⁷⁹

Tím, že si mladý literát umínil napsat dějiny své vlastní rodiny, tedy i svoje vlastní, dospěl k rozhodnutí, kterého etickou podloženost si ujasnil až mnohem později, když princip autobiografické zpovědi zaujal v jeho tvorbě pevné místo. „Vědomě či podvědomě (lepší když podvědomě),“ pověděl například roku 1922, „je pedagogický prvek vždy přítomný v autobiografickém, vyplývá, vyrůstá z něho... Když se člověk dívá na své obrazy, či pronikavě necítí – jak jen netrpí nevyhlášeným sebeuspokojením – jak velmi by se potřeboval on sám napravit? Cítí, pravdaže cítí. A právě tento pocit nevyhnutelné potřeby napravit, zdokonalit se, toto vnímání vlastního „já“ jako poslání, jako morální, estetické a kulturní povinnosti se objektivizuje v hrdinovi vzdělávacího a výchovného románu, mění se na „ty“, kterému je

²⁷⁷ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 67-68.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 68.

²⁷⁹ Tamtéž.

poetické „já, vůdcem, učitelem, vychovatelem...“ Mechanismus přechodu autobiografického patosu na patos výchovný, sociální, ba i politický objevil Thomas Mann až po první světové vojně, při práci na *Kouzelném vrchu*. V *Buddenbrookových* byl pedagogický prvek přítomný „podvědomě“, zrodil se díky tomuto mechanismu sám od sebe.²⁸⁰

Hrdina našeho vyprávění Thomas Mann přikládal velký význam různým číslům a datům souvisejícím s jeho životem, to už byla jeho slabost... „Takové drobné shody“, vzpomíná na otce Golo Mann, „ho nesmírně těšili. Potvrzovali mu hru, kterou hrál a které se dostalo umělecké apoteózy v sedmé kapitole románu *Lotta ve Výmaru*. Nebyla to náhodou sedmá kapitola, neboť sedmičku pokládal za svoje číslo a důležité věci plánoval tak, aby se shodovali se sedmičkou – například Hans Castorp zůstane v Davose sedm roků, anebo například, on sám věřil, že umře v 77 letech, i to předpovídal v jisté autobiografické črtě.“²⁸¹

Literatura je pro Thomase Manna něčím rozpolceným, neboť vždy zdůrazňoval lživý charakter slovního umění, na jehož účincích si nicméně vybudoval svoji kariéru. Jeho dráha autora probíhala skvěle – a přesto ve svých posledních letech neustále citoval Prosperova slova ze Shakespearovy divadelní hry *Bouře*: „My ending is despair“. Dosažení většího vlivu a uznání (které se projevilo i v nevráživostech) bylo v jeho době nemyslitelné, zvláště pokud se jednalo o německého autora. Byl skvěle přijímán a uctíván například v Londýně, Stockholmu a v Curychu. V Nizozemí ho přijala dokonce samotná královna! Paradoxem je, že přednášel v jazyku bývalých okupantů, zatímco v rodném Německu byl vnímán sporně.²⁸²

V jedné ze svých posledních prací o Čechovovi, pojednává o přehnaných očekáváních od spisovatele a od literatury. V Čechovově povídce *Nudná historie* se spisovatele táže jeho svěřenec: „Co mám dělat?“ A spisovatel mu nedokáže říct nic jiného než: „Já to nevím“. Literatura se nehodí na konkrétní rady, jak jednat. Básník neví o nic víc než čtenář. A tak se musí ptát: „Nebalamutím čtenáře, když nedokážu odpovědět na ty nejdůležitější otázky?“ Není literatura přece jen pouhý „žert a zábava měšťáků“? Thomas Mann umožní Čechovovi, aby se zeptal: „Nepodváděl básník svoje čtenáře, když je zaslepil svým talentem, ale neuměl odpovědět na nejdůležitější otázky?“ A přesto se literatura produkuje a konzumuje. Cožpak není „touhou po lepší realitě, čistším, pravdivějším, krásnějším, vznešenějším životě“?²⁸³

²⁸⁰ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 68-69.

²⁸¹ Tamtéž, s. 230.

²⁸² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 172.

²⁸³ Tamtéž, s. 173.

Psaní je vždy provázeno pochybami, i proto, že literatura podobně jako každé umění musí dostat pouze estetickým měřítkům, nikoli morálním. „Životní pravda, již je spisovatel zavázán především, znehodnocuje ideje a názory. Je ze své povahy ironická.“ O tom byl Thomas Mann přesvědčen. A tak byla citovaná beznaděj (dispair) velkého autora také jen existenciální ironií.²⁸⁴

11. února 1955 slavili Katja a Thomas Mannovi svoji zlatou svatbu. Dárek vnoučat byl nový pudl, který se samozřejmě opět jmenoval Niko.²⁸⁵ V tento den došlo k celkovému kolapsu. Katja u něj zůstala až do konce. Už se jen příležitostně probral, žertoval s lékaři, mluvil s nimi francouzsky a anglicky, požádal o brýle a usnul. Následujícího dne 12. srpna 1955 zavolali lékaři deset minut po osmé do Kilchbergu a sdělili čekajícím dětem, že jejich otec právě ve spánku zemřel. Příbuzným připadalo, že má ve smrti svoji „tvář hudebníka“. Pitva prozradila, že trpěl tromboflebitidou (zanícení žil) v důsledku těžkého zkornatění tepny v noze. Ještě jednou tedy došlo na velkou poctu pro Thomase Manna, ale nyní to bylo rozloučení. Erika měla tentýž závoj jako její matka, jako by ovdověla i ona. Vždy si nárokovala správu dědictví po otci a právo utvářet podobu jeho obrazu. Věnc delegace NDR byl tak velký, že se nevešel do úzkých dveří malého bílého venkovského kostela v Kilchebergu, a musel tedy zůstat během pobožnosti venku, až ho mohla delegace, ke které patřili Johannes R. Becher a Klaus Gysi, odnést k rodinnému hrobu. Cesta ke hřbitovu byla krátká a bezpečná.²⁸⁶

3.2 Heinrich Mann

Heinrich Mann se po celý život neobešel bez iluzí, ať už v politické nebo literární oblasti. Iluzí s nejzávažnějšími následky byl jeho obraz Francie. Zaměření na Francii vytváří jednotu a kontinuitu jeho života od samého počátku až po jeho poslední texty a kresby. V rodinné tradici měla Francie pozitivní image, což možná pocházelo ještě z francouzského období před rokem 1813, které firmě Mannových vyneslo značné zisky. Svědčí o tom němčina v prvních kapitolách románu Thomase Manna *Buddenbrookovi*, v níž se nachází mnoho francouzských výrazů. Julia Mannová mluvila velmi dobře francouzsky a Heinrich se od ní zřejmě mnohemu přiučil. Ve škole měl jen málo hodin francouzštiny – pouze 2 hodiny týdně; k četbě klasiků 17. století se nikdy nedostal. Jeho obraz Francie byl živen knihami a novinami

²⁸⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 173.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 221.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 224.

a vlastními sny. Francouzské autory četl intenzivně zhruba od roku 1891. Po svém onemocnění a několika pobytech v sanatoriích se odvážil opatrného přiblížení k frankofonnímu světu. Od října 1892 až do března 1893 žil v Lausanne, podnikal výlety do Montreux a Ženevy, do velkého světa, „kde se hraje a miluje“.²⁸⁷

Pouze jedno místo ve Francii Heinrich Mann skutečně důvěrně znal a tvořilo v jeho nestálém životě pevný bod: mondénní Nizza (Nice). Město a jeho okolí se stalo součástí Francie teprve v roce 1860 jako cena za francouzskou podporu italského sjednocení. Rozprostíralo se na prahu mezi kulturami Itálie a Francie a bylo považováno za „hlavní město zimy“. Nizza neměla žádný důležitý přístav jako Marseille, žádnou zvláštní politickou, vojenskou nebo ekonomickou funkci, bylo to město svátků a luxusu, cizinců, aristokratů a umělců, dobrodruhů i emigrantů, hlav korunovaných i kriminálních. Vedle obchodu s květinami se stal základem městské ekonomiky turismus a iluze, že pobyt na Côte d'Azur (jméno vymyšlené teprve v roce 1887) je obzvlášť prospěšný pro člověka trpícího plicní chorobou. Pro Němce byla Nizza nejpozději od časů, kdy zde opakovaně pobýval mezi roky 1883 a 1888 Nietzsche, intelektuální destinací.²⁸⁸

K tomu, aby Heinrich Mann překročil hranice Francie, bylo třeba podnětu jeho literárního přítele Wilhelma Herzoga. Oba se na podzim 1908 ubytovali v penzionu Madame Vaury v jedné krátké spojovací ulici nedaleko Opery (3, Rue de l'Opéra). V listopadu 1909 přijeli na návštěvu Thomas a Katja Mannovi a rovněž bydleli u Madame Vaury. Až do roku 1914 jezdil Heinrich Mann každou zimu do Nizy, výjimkou byl rok 1913. V Mnichově byl jen návštěvníkem, pronajal si tam malý pokoj; nábytek a knihy byly uloženy u jedné spediční firmy. V Nizze ho zajímaly opery a dámy, se kterými se v hotelích seznámil. Severoněmecký host však žil nad své poměry a musel prosit svého bratra Thomase o finanční výpomoc.²⁸⁹

Jako člověk a autor se Heinrich Mann pod francouzským vlivem změnil. Nejprve vyměnil literární vzory; od politicky reakčních symbolistů přešel k realistickým romanopiscům, jako byli Anatole France a Émile Zola. Na této cestě objevil Francouzskou republiku jako ideální státní formu, neboť si uvědomil, že literatura a literáti zde hrají jinou roli než

²⁸⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 26.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 28.

²⁸⁹ Tamtéž.

v císařském Německu. Jestliže si svoji literární existenci vyvzdoroval proti otci, pak se nyní dostával do stále větší opozice vůči německé monarchii.²⁹⁰

V květnu 1945 obdržel Heinrich Mann od svého synovce Klause první zprávy o své bývalé ženě a své dceři Leonie. Vztah k oběma byl narušen. Heinrich se ve svých dopisech na Mimi zlobil kvůli jednomu obrazu, který kdysi koupil v Itálii a který si ponechala. Zdálo se, že nechápe, co v Terezíně prožila. Na druhé straně mu jeho dcera zamlčela, že jeho knihovna bez úhony přestála válku. Mimi, která od státu obdržela penzi, zemřela na následky internace 22. dubna 1947.²⁹¹

Dcera Leonie se v roce 1947 provdala za komunistického žurnalistu Ludvíka Aškenazyho. Heinrich se dozvěděl v březnu 1948 o narození svého vnuka Jindřicha; o dva roky později přišel na svět druhý vnuk Ludvík. Klaus Mann navštívil rodinu v Praze a poskytl Ludvíkovi Aškenazymu interview pro rozhlas. Při všech zvažováních návratu do Německa nehrála pro Heinricha možnost navštívit svoji dceru žádnou roli, i když jediný přímý let z USA na východ vedl do Prahy. Hovořil vždy pouze o případné cestě polskou lodí z New Yorku do Gdyně.²⁹²

Po smrti Heinricha došlo k nehezké výměně dopisů mezi Leoníí a Katjou Mannovou. Aškenazyovi byli díky svému vztahu k Heinrichu Mannovi reprezentativními figurami, dokud se s režimem nedostali do křížku a neemigrovali v roce 1968. S pány socialismu holt nebylo radno chodit na led. Ke stejnému poznání museli dospět i mnozí z emigrantů, kteří se z přesvědčení vrátili do východního Německa, například Alfred Kantorowicz, jež se velmi zasadil o uveřejnění děl Heinricha Manna. Nakonec Kantorowicz, ale utekl na Západ, což vedlo k tomu, že vydání, které měl na starosti, šlo do stoupy.²⁹³

Zatímco díla Thomas Manna od roku 1898 až do jeho smrti v roce 1955 vydávalo vesměs jediné nakladatelství S. Fischer, vyšly knihy jeho bratra Heinricha jen za vilémovské éry v pěti nakladatelstvích: Albert Langen, Insel, R. Piper, Paul Cassirer a Kurt Wolf – a vedlejší práce kromě toho u menších firem. Za výmarské republiky k nim přibyly další: Paul Zsolnay, Gustav Kiepenheuer a Propyläen, a opět některé méně známé nakladatelské domy. Za těmito neustálými změnami se neskrývá nic jiného než ona prostá okolnost, která tak často

²⁹⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 28.

²⁹¹ Tamtéž, s. 191.

²⁹² Tamtéž.

²⁹³ Tamtéž.

nakladatelům znemožňuje, aby zachovávali některým autorům věrnost – že totiž jejich knihy nejdou na odbyt. V jednom dopise Heinricha Mann z roku 1947 se lapidárně pravi: „Úspěch“? Náklad 2 až 4 tisíce do roku 1916.²⁹⁴

V říjnu 1949 byla Heinrichu Mannovi udělena Národní cena I. třídy za umění a literaturu. Čestná listina, medaile a peněžní cena 10 000 marek byly k dispozici – což znamenalo, že to vše by dostal jen tehdy, až by přesídlil do NDR. Jakou roli měl Heinrich Mann hrát ve druhém německém státě, usilujícím o svou legitimizaci, to už je věc jiná. Spekulovat o předvídatelných konfliktech je zbytečné. Jeho knihy vycházely v letech po jeho smrti téměř výhradně v NDR, zčásti se zásahy cenzury do textu.²⁹⁵

Heinrich Mann by býval připlul lodí do Gdyně 28. dubna 1950. Místnost pro prezidenta v budově Akademie na náměstí Roberta Kocha 7 byla již zařízená. Ve východním Berlíně byla dne 13. března 1950 vydána zpráva, že Heinrich Mann „uprostřed svých příprav na cestu domů“ po 17 letech exilu zemřel. Dle lékařského posudku (se kterým byla obeznámena i FBI) zemřel Heinrich 11. března 1950 ve 23:28 hodin. Pohřben byl na hřbitově ve Woodlawn, asi 30 m od Nelliny náhrobní desky.²⁹⁶

V roce 1961 byly jeho tělesné pozůstatky vyzvednuty, spáleny a v urně převezeny do východního Berlína. Tentokrát vedla cesta přes Prahu, jelikož byl stále československým občanem. Od Vltavy byla urna v oficiálním konvoji převezena ke Sprévě, kde byla dva dny před spisovatelovými 90. narozeninami 25. března 1961 uložena na hřbitově v berlínské části Dorotheenstadt. Tělesné pozůstatky Nelly byly ponechány v USA v Santa Monice. V Berlíně ho poctili šedou stélou, na níž je umístěna bronzová busta. Prostý černý náhrobní kámen Heinricha v Santa Monice stojí ještě dnes, a tak dva náhrobní kameny připomínají, že se ve skutečnosti nikdy nevrátil, a jsou vhodným symbolem jeho rozpolcenosti mezi reálnými a imaginárními zeměmi, mezi zalíbením a osobním zaujetím, mezi kreativním opojením a socialistickou propagandou.²⁹⁷

²⁹⁴ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 139.

²⁹⁵ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 193.

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ Tamtéž.

3.3 Rivalita mezi bratry

Již v první fázi svého literárního vývoje se Heinrich Mann setkal s fenoménem, který měl zastínit celý jeho život: literární ambice se projevily i u jeho bratra Thomase. O 4 roky mladší bratr se projevil jako nadané zázračné dítě, jako by byl požehnán štěstěnou. Akceptovat „Tomyho“ úspěchy bylo zpočátku pro Heinricha těžké. Jeho povídky *Pád* (Gefallen), otištěnou v roce 1894 v časopise *die Gesselschaft*, označil samotný Heinrich za „blbost“.²⁹⁸

Thomas svého staršího bratra obdivoval a napodoboval do té míry, že se pokoušel zpracovávat jeho literární látky. *Pád* vykazuje jasné náznaky Heinrichovy novely *Nepevný* (Haltlos z roku 1890). V dopise Otto Grautoffovi chválil Thomas Heinrichův „jemný a rezervovaně vznešený jazyk“ a jeho „eminentní psychologii“. Přiblížit se ke svému vzoru, aby díky němu mohl růst a nakonec jej převýšit – tuto metodu později často používal. Richard Dehmel, který ho objevil pro literární svět, mu věstil, že on, jenž miluje Fontana, jej „přeroste“ (deník, 7.2.1951).²⁹⁹

V italském období až zhruba do roku 1900 spolu bratři dobře vycházeli. Právě Thomas tehdy kladl velký důraz na pospolitost. Rok 1897 znamenal ovšem pro oba přelom: V Římě a Palestrině každý z nich pracoval na velkém románu. Na chvíli zvažovali, že společně napíšou svoji dosavadní osobní historii. Byly by se mohli stát německými bratry Goucourtovými – ale jejich cesty se rozešly. Rodinný román z prostředí Lübecku byl nakonec výhradně Thomasovým dílem a založil jeho slávu.³⁰⁰

Sanatorium, v němž žijí nemocní i domněle nemocní pod ochranou démonicky svůdného lékaře, oddávají se v jemné melancholii nebo zdrženlivé vášni velmi speciálním kúrám, a přitom vystupují v malé lidské komedii – toto téma známe z *Kouzelného vrchu*, románu Thomase Manna z roku 1924. Ale přišel s ním Heinrich Mann, který se již od svých 21 let vyznal v sanatoriích, kúrách a vymýšlení různých neurologických problémů. V roce 1898 vyšla jeho novela *Pokušení doktora Biebera*. Zábavný a elegantní text, inspirovaný pobyty v Rivě, nabízí krásnou galerii neurasteniků, jejich lékařů a jejich myšlenkový svět jako

²⁹⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 86.

²⁹⁹ Tamtéž.

³⁰⁰ Tamtéž.

skutečný obraz doby. Dr. Anton Bieber, který se pokouší svůj sugestivní vliv nečestně rozehrávat obzvláště vůči pacientkám, je nakonec odhalen – jako hochštapler a komediant.³⁰¹

Thomas se neustále zabýval tématy nebo figurami, které si vypůjčil z Heinrichových děl. V tomto případě šlo o novelu z prostředí sanatoria nebo později o téma hochštaplera. Dělal to samozřejmě proto, aby tato témata zpracoval lépe. Heinrichovy texty jsou přímo klíčem k bratrovu dílu. Heinrichův přízrak straší v celém Thomasově díle, až nakonec v postavě Felixe Krulla dochází k svého druhu nadosobní syntéze. Heinrich ovšem ztvárnil bratra v literární figuře jako první. Ve své trilogii *Bohyně* uvádí německého básníka jménem Siebelind, který o sobě tvrdí: „Musím si rozumět, to je moje mánie“. Poeta upadl dokonce v podezření z pedofilie.³⁰²

Brzy si museli bratři dát pozor na to, aby se od sebe dostatečně odlišovali. V roce 1901 došlo v Rivě k hádce o to, kdo smí zpracovat jaká témata, používat jaké pojmy nebo názvy. Scéna, která se odehrála coby slovní přestřelka na veslici na Gardském jezeře, nebyla bez následků. Od té doby sbíral Thomas pod názvem „Anti Heinrich“ kritické poznámky k jeho dílu, jako by si připravoval jakousi obžalobu. Všechno, co s bratrem souviselo, se Thomase zvláštním způsobem dotýkalo, zatímco Heinrich se zdál být více nad věcí. Při jednom rozhovoru v rodinném kruhu řekl Thomas: „Případ Heinrich je totiž případ, na kterém můžu přemítat celé hodiny.“ Když vyšlo dílo *V zemi hojnosti*, vyvolalo to u Thomase závist a depresi, ba dokonce si pohrával i s „plány na sebe odstranění“, především pro případ, že by jeho román z prostředí Lübecku neměl mít úspěch. Goethův verš „Žiješ-li, když jiní žijí“ mu byl důvěrně znám.³⁰³

Z několika stran této práce, kde figuruje jméno Heinricha, může si čtenář spravit obraz o tom, jací blízcí si byli bratři v mládí. Nemyslím tím jen na jejich časté společné cesty, na jejich společný pobyt v Palestrině, na obrázkovou knížku, na společné pracovní plány, na spolupráci v stejných publikacích, ale i na důvěrný tón Thomasových listů Heinrichovi, listů, které byli téměř zpovědí. Tento obraz ohleduplného přátelství doplňují i některé shody motivů a témat z ranné tvorby bratrů (postava Heineho, Wagnerova hudba, strach před ohranou všedností).³⁰⁴

³⁰¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 86-87.

³⁰² Tamtéž, s. 87.

³⁰³ Tamtéž.

³⁰⁴ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 140.

V těchto letech bratři často využívali ve své tvorbě stejný materiál, stejné pozorování a porovnání, pravda, někdy je využívali z různých pozic, ne celkem neškodných pro druhou stranu, dokonce občas i speciálně s polemickým záměrem, ale podobná shoda přece jen svědčí především o tom, že jeden bratr nacházel v tvorbě toho druhého podnět k vlastní tvorbě a že si byli duševně velmi blízcí.³⁰⁵

Nelze si nevšimnout zřejmé podobnosti v literární technice obou mladých spisovatelů. Například když Thomas poprosil sestru Juliu, aby mu poslala životopis jejich tetky Elisabeth, šel tím ve šlépějích staršího bratra, který pár let předtím, ve svém prvním románě, mimochodem též „rodinným“, založil příběh své hrdinky na autentickém dokumentu – na matčiných vzpomínkách z dětství.³⁰⁶

Jejich vztahy ve dvacátých letech možná nejlépe charakterizuje latinský termín *modus vivendi*, který použil sám Thomas Mann. *Modus vivendi* můžeme přeložit jako způsob přijatelného, snesitelného spolu soužití. No sám Thomas Mann vzápětí po smíření s bratrem roku 1922 použil tento termín na daleko větší předpověď vzájemných vztahů s bratrem, která se neomezovala jen na nějaké desetiletí.³⁰⁷

Roku 1912 Katja Mannová, které zjistili katar plicních hrotů, strávila několik v horském sanatoriu v Davosu. Když ji tam Thomas Mann v květnu-červnu navštívil, *Smrt v Benátkách* byla již hotová anebo téměř hotová – novelu dokončil v Tölzi, kde trávil léto s dětmi s matkou. Dojmy z Davosu a zejména jeden rozhovor s majitelem sanatoria mu vnukli myšlenku napsat jako doplnění *Smrti v Benátkách* „satyrskou hru“ – novelu, kde se smrt nejeví jako očarující, přitažlivá síla – tak úzce interpretoval zatím své poslední dílo on sám – ale v komickém světle, jako objekt všedních obchodních zájmů. Jelikož nebyl zvyklý na vysokohorský vzduch (nadmořská výška 1600 m), v prvních dnech míval v Davose zvýšenou teplotu a – citujeme neuveřejněný list – „profesor se už usmíval v očekávání zisku a vyhlásil, že zřejmě mám tuberkulózu a potřebuju dlouhé léčení“. Thomas Mann však opustil Davos po necelém měsíci, ale že v „v sanatoriu se z hosta může stát pacient“ – tuto možnost si vzal na mušku jako sujetový základ „satyrské hry“, kterou si hned tam umínil psát.³⁰⁸

³⁰⁵ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 140.

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 147.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 139-140.

Fakta jsou známá: *Buddenbrookovi*, vydání v roce 1901 ve dvou svazcích, byli ve všech ohledech omylem. Úspěch knihy začal až s jednosvazkovým vydáním v roce 1903. Bylo to vítězné tažení, jaké dějiny německé literatury dosud nepoznaly – nanejvýš snad v 18. století, kdy jistý velmi mladý autor dobyl svět svým románovým debutem: příběhem o utrpení mladého Werthera. Ve svém *Popisu života* (*Lebensabriß*) Thomas Mann vzpomíná: „A brzy, zatímco se pochvalné hlasy v tisku množily, dokonce i v zahraničních listech, začalo jedno vydání stíhat druhé. Byla to sláva. Byl jsem vtažen do vírů úspěchů... Má pošta bobtnala, peníze se jen hrnuly, má fotografie se objevovala v ilustrovaných časopisech na výtvoru mé plaché samoty se přižívovaly stovky psavců, svět mě objímal, pěl chválu a blahopřál...“³⁰⁹

Tím už byl konkurenční boj mezi oběma bratry rozhodnut – a to jednou provždy. Právě na pozadí neustále rostoucí slávy *Buddenbrookových* se zřetelně ukazuje, že Heinrich Mann byl přes veškerou námahu až do první světové války neúspěšným autorem. V letech 1903–1913 vydal románovou trilogii *Bohyně* (1903), romány *Honba za láskou* (1905), *Profesor Neřád* (1905), *Mezi rasami* (1907) a *Malé město* (1909), jakož i 8 svazků povídek, 4 jevištní díla a konečně svazek esejů. Zatímco *Buddenbrookových* se jen v roce 1903 prodalo přes 10 000 výtisků (v roce 1911 jich bylo celkem již 60 000), nepodařilo se z knih Heinricha Manna za období do roku 1914 prodat ani 5 000 výtisků.³¹⁰

A tak byla také Heinrichova finanční situace nepoměrně horší než situace autora *Buddenbrookových*, obletovaného ze všech stran, ba zřejmě byl odkázán na jeho podporu. V novém vydání korespondence se nachází několik dopisů z 1910–1914, v nichž Thomas Mann žádá svého bratra Heinricha, aby mu konečně splatil půjčky, které mu poskytl. Komplexem rivality, který někteří interpreti považují za nejdůležitější prvek bratrského sporu, mohl tedy tenkrát trpět jedině Heinrich Mann.³¹¹

Vztah Thomase k bratrovi Heinrichovi tvoří osobitou kapitolu života. Jsou ve vztahu jako dvě silné kulturní osobnosti – bez ohledu na příbuzenské pouto. Váže se jejich složitá dialektika přitažlivosti a odporu, sympatie a antipatie, o mnoho větší v uměleckém než v rodinném kruhu. V tomto procesu si v průběhu života jako by navzájem vyměnili pozice. Zprvu podle vzpomínek Katje Mannové bratři přežili již jako dospělí, nezávislí mladí lidé společný rok v Itálii. V tom čase bylo bádát silnou citovou připoutanost mladšího Thomase ke

³⁰⁹ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 165.

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ Tamtéž, s. 165-166.

staršímu ze sourozenců, věru jeho žena připouští, že Heinrich ho tehdy i tvořivě ovlivnil. „Byl to vztah, který se pohyboval mezi náklonností a odstupem, přičemž odstup z roku na rok rostl.“³¹²

Autorka memoárů připomíná, že bratři vyrostli z celkem odlišných kulturních zdrojů: Heinrich z francouzsko-románských, Thomas z německých, a přitom ze skandinávských a ruských. I když otec pocházel z lübecké patricijské rodiny a matka z linie brazilských vystěhovalců (da Silva Bruhns), přitom Thomas z tohoto „smíšeného“ původu objasňoval mnohé ze svého tvořivého vývinu. Už v této fázi šlo spíš o rozdílnou volbu tradic, rozličně pocíťované „výběrové příbuznosti“- Přitom v díle obou spisovatelů se dají vypátrat pozoruhodné námětové shody; připomeňme jen školské kapitoly v *Buddenbrookových* a obraz školy v Heinrichově *Profesorovi Neřádovi* anebo postavu zkažené ženy v Thomasově díle *Malý pán Fridemann* a hrdinku vzpomínaného Heinrichova románu – „umělkyni“ Föhlichovou. To je možný společný zážitek a příbuzné téma; všechno ostatní je odlišné. Tam, kde Heinrich Mann reagoval na věci analýzou a hněvem, tj. satirou, tam použil bratr Thomas uměleckou zbraň ironii. Otevřená roztržka propukla po vydání *Úvahy nepolitického člověka* a Heinrichově zolovské eseje. Na dynamický názorový vývoj po vojně Thomase, který vyústil v odpor ve fašismus, oba bratry po letech znovu sblížil. Svě udělal i život v emigraci, snášení společného osudu. Jestliže silně sympatizující Thomasova *Zpráva o mém bratrovi*, kde zachytil všední den Heinricha na Kalifornii při příležitosti jeho sedmdesátých narozenin a nazval ho „velkým robotníkem“ slova, který s těžkostmi, „neboť dobro je těžké“, ale zároveň s trénovanou lehkostí snuje své příběhy. Heinrich na sklonku života na bratrovi lpěl a jeho dceři Erice pověděl tato pozoruhodná slova: „Politicky si nyní rozumíme velmi dobře, tvůj otec a já, jen tvůj otec je o něco radikálnější“. Hle, dvě zajímavé dobrodružství v republice ducha. To, co hovoří Thomas o vztahu Goetheho a Schillera, platí mutatis mutandis (po nezbytných úpravách, s příslušnými změnami) i o Heinrichovi a o něm samým. Zajímavost těchto duchovních dobrodružství je i v odlišné velikosti.³¹³

³¹² BAGIN, Albin. *Třaja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 135-136.

³¹³ Tamtéž.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. Význam děl bratří Mannů a jejich využití v ZSV a OV

Bratři Mannové mají nesmírný potencial pro výuku. Každý učitel či učitelka může předložené materiály použít, jak je libo, nikomu nelze nakazovat, co s nimi má přesně dělat.

Například ve školním předmětu německý jazyk lze využít úryvky z německých originálů – překlad, pochopení. Dále lze uskutečnit školní výlet do města Lübeck, Mnichov či české Proseče nebo navštívit muzeum Thomase Manna. V hodinách zeměpisu lze udělat projekt, kde všude cestovali v rámci emigrace. V hudební výchově lze využít dílo Doktor Faustus, kde nalezneme řadu hudebních motivů.

Pochopitelně v hodinách českého jazyka lze zužitkovat pracovní list s ukázkami z děl Thomase či Heinricha Manna a následné otázky na pochopení textu. Do dějepisu lze použít dílo Buddenbrookovi a zasadit ho do historického kontextu. Samotný život bratří Mannů lze přednášet jako exemplární příklad v hodinách dějepisu, jelikož zažili německé císařství, výmarskou republiku, třetí říši, ale i počátky NDR a SRN.

V rámci občanské výchovy lze použít materiál v průřezových tématech Výchova demokratického občana (VDO) – otázku exilu, jakou roli hrálo v emigraci Československo, židovský původ manželky v rámci náboženství, mezinárodní vztahy vzhledem k problémům se získáním státní příslušnosti a pak dále: Výchova demokratického občana (VDO) - úcta k zákonům; úcta k hodnotám jako je svoboda, spravedlnost, solidarita, odpovědnost, tolerance; aktivní postoj v obhajování a dodržování lidských práv a svobod (projev v USA - Madison Square Garden); respekt ke kulturním, etnickým a jiným odlišnostem (vztah k Židům), Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (VMEGS) – emigrace a jejich získané zkušenosti z ciziny (Francie, USA, ČSR, Švýcarsko), Mediální výchova (MV) – obraz bratří Mannů v tisku, televizi a denících.

V rámci ZSV v oblasti práva je zajímavý německý paragraf 175, kde je označen homosexuální akt jako protizákonný. Právě parlament Severoněmeckého spolku zákon schválil a ten vstoupil dne 31. května 1870 v platnost. Paragraf 175 trestající homosexuální styky (pouze mezi muži) v západoněmeckém právním řádu vydržel až do roku 1969. V tomto předmětu lze rozebrat židovské manželky bratří Mannů v tématu náboženství, dále exil, v právu skutečnosti, které vedly ke ztrátě občanství, ekonomii – ekonomická gramotnost (uložení peněz z Nobelovy

ceny), sociologie – gender a lidská sexualita (homosexualita), sociální vrstvy (dělnictvo x měšťané s intelektuálně a uměleckého prostředí) a filozofii (Schopenhauer a Nietzsche).

4.1 Pedagogická aplikace

Závěrečná kapitola bude zaměřena na aplikaci zpracovaného tématu Život a dílo bratří Mannů využití v ZSV (ve školství). Při samotném pedagogickém zpracování v podobě aplikace tématu práce do praxe se budeme koncentrovat především na základní a gymnaziální vzdělávání. Vycházet se bude z platných kurikulárních dokumentů, a to konkrétně z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) z roku 2021 a z Rámcového vzdělávacího programu pro gymnaziální vzdělávání (dále jen RVP GV) z roku 2020. Úsilí bude směřovat k vymezení konkrétní vzdělávací oblasti, vzdělávací obory a průřezová témata (dále jen PT), v nichž by se dalo toto téma využít. Současně vypracujeme návrh pracovního listu, který by bylo možné ve výuce použít.

Dané téma lze dle RVP ZV zařadit například do vzdělávací oblasti Člověk a společnost, která se koncentruje na dějinné, sociální a kulturně historické aspekty života lidí. Do této vzdělávací oblasti patří vzdělávací předměty Dějepis a Občanská výchova (Výchova k občanství). Dané téma lze aplikovat i v průřezových tématech: Výchova demokratického občana (VDO), Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (VMEGS), Mediální výchova (MV).

Zpracované téma lze dle podle RVP GV opět zužitkovat ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Konkrétně ve vzdělávacích oborech Dějepis a Občanský a společenskovědní základ. Vzdělávací oblast Člověk a společnost posílená o nové obsahové prvky totiž využívá společenskovědní poznatky získané v rámci základního vzdělávání a tato vzdělávací oblast u žáků posiluje úctu k základním principům demokracie.

V rámci školního předmětu Dějepis na druhém stupni a také v příslušných ročnících nižšího stupně víceletého gymnázia lze dané téma aplikovat kupříkladu v rámci vzdělávacího obsahu, jehož součástí je učivo: Evropa před první světovou válkou (rozdělení sfér vlivu, vznik koalic, jednotné Německo a Itálie), První světová válka, Totalitní režimy (národní socialismus v Německu – třetí říše), Druhá světová válka (problematika holocaustu), Studená válka (vznik bipolárního světa, Rozdělení Německa (SRN, NDR)).

Na gymnáziích lze uvedené téma vyučovat ve vzdělávacím obsahu Moderní dějiny I (1914-1945) - (první světová válka, svět mezi válkami, první republika, totalitní režimy 20. let, krize 30. let, druhá světová válka, druhá světová válka a české země).

Ve vzdělávacím oboru Výchova k občanství na druhém stupni základních škol a v příslušných ročnících nižšího stupně víceletého gymnázia lze dané téma využít ve vzdělávacím obsahu Člověk ve společnosti.

4.2 Pracovní listy

1. Na internetu vyhledej chybějící informace a vhodně je doplň do textu

Thomas a Heinrich Mann

Heinrich Mann se narodil ve stejném roce 1)....., kdy vzniklo Německé císařství a jeho mladší bratr Thomas Mann se narodil v roce 2)..... v hanzovním městě 3)..... Toto město se nachází ve spolkové zemi 4)..... a je známé jako město sladké pochutiny, která je velmi oblíbená na Vánoce (vyrábí se z mandlí), tato pochutina jmenuje 5)..... Jejich matka Julia da Silva Bruhns pocházela z 6)..... a otec se jmenoval 7).....

Oba bratři se stali později slavnými 8)..... Nejslavnější dílo Thomase Manna se nazývá 9)..... a za něj obdržel Thomas Manna v roce 10)..... Nobelovu cenu. Nejznámější dílo Heinricha Mann se jmenuje 11)..... a je známé díky své filmové verzi z roku 1930 s názvem 12)..... v hlavní roli s Marlene Dietrich. Po nástupu nacismu v roce 13)..... získali oba bratři domovské právo od české obce 14)....., což jim pomohlo k emigraci.

Thomas i Heinrich Mann byli v kontaktu s československým prezidentem 15)..... Heinrich Mann umírá v roce 16)..... a jeho mladší bratr Thomas v roce 17)..... Heinrich Mann je pochován v hlavním městě Německa 18)..... a jeho bratr Thomas ve švýcarském městě 19)..... V roce 2025 uplyne 20)..... let od narození Thomase Manna.

Správně odpovědi:

1. 1871
2. 1875
3. Lübeck
4. Šlesvicko-Holštýnsko
5. marcipán

6. Brazílie
7. Thomas Johann Heinrich
8. Spisovatel/literáty
9. Buddenbrookovi
10. 1929
11. Profesor Neřád
12. Modrý anděl
13. 1933
14. Proseč
15. Edvard Beneš/ T. G. Masaryk
16. 1950
17. 1955
18. Berlín
19. Curych
20. 150

2. Přečti a následně zodpověz dané otázky z úryvku

Následující úryvek z pera Heinricha Manna pojednává o první republice a jejího postavení v rámci dějin evropské demokracie. Tento úryvek zní ještě působivěji, jelikož jej pronesl německý spisovatel, jenž poznal propastný rozdíl mezi politickým systémem ČSR (parlamentní demokracie) a Německa (nacistická totalita). Heinrich Mann získal v roce 1936 československé státní občanství, které mu otevřelo možnost exilu.

"...Má dojatá úcta patří Československé republice. Tady je stát, který, ponechán sám sobě široko daleko v nepřátelském okolí – a také nakonec vydán na pospas -, přesto přese všechno nepozbyl ničeho ze své morální velikosti. V osudných letech, kdy Hitlerovo Německo smělo vzrůstat – za obecného trpného přihlížení -, otevřel nám svou náruč. My, celé pronásledované Německo, Německo intelektuální, svobodné, jsme v této jediné zemi nebyli pouze neúčastně trpěni: Praha nás přijala jako své příbuzné. Jak blízce příbuzné, to měl se vší úděsností potvrdit rok 1938.

Češi obyčejně odmítali, v duchu svého státu, mluvit německy. Se mnou tak mluvili. A když Německo upadlo do neštěstí – do neštěstí své hlouposti a zatvrzelosti -, tehdy vyslali Češi vyšetřovací komise do oné neuvěřitelné země, v níž se našly lidové masy, ochotné jásat, když jim zlovlný mrzák vykřikoval do tváře: "Lidská práva byla zrušena!" Opravdu důvod k radosti pro všechny tyto chudáky, kteří nevlastnili nic jiného než právě jen tu trochu úcty před tím, že se narodili jako lidé!

Pražští zpravodajové rozuměli znamenitě německy, ovládali němčinu Hitlera, jeho lágrů, jeho mučičen, jeho morálně devastovaných objektů, těch, kteří ještě volali "Heil!", a těch druhých – těch bez jazyka, bez očí, bez ledvin. Pokud se svět něco dozvěděl z této "mírové" fáze hitlerovské říše, dozvěděl se to – aniž si to ovšem příliš připouštěl, z Prahy. Češi sami si nepopřáli pokoj, ten, kdo stál v čele jejich státu, jim byl vzorem.

Jestli mi kdo kdy pomohl, byl to Tomáš Garrigue Masaryk. V roce 1933, to už jsem byl ve Francii, prohlásil můj mnichovský byt za československé vlastnictví a dal jej přestěhovat do Prahy. Až do roku 1938 tady našly knihy, obrazy, majetek po předcích azyl... Pro své národní muzeum si prezident vyžádal mé staré rukopisy: spíše pocta než tribut. (Po známém způsobu uchvatitelů moci z roku 1938 pak byly – ne ve skutečnosti, ale symbolicky – spáleny).

V roce 1934 - Německo šťastně přestalo 30. červen svého vůdce – jsem přijel do Prahy. Se svým nemocným přítelem jsem se nemohl setkat, ale jeho kancléř mi vyřídil příslib, že budu přijat za občana. Česká obec poblíž německých hranic mi ochotně poskytla domovské právo, pak mě republika přijala za svého. Nebylo třeba žádné zákonné lhůty a dokonce ani žádného speciálního pobytu v zemi. Ten den roku 1936 patří k mým svátečním. Avšak právě ony vpravdě sváteční chvíle v nás zanechávají vzpomínku na náš skromný životní úděl víc než na přijaté vyznamenání.

Kým jsem byl já, že se mě ujal cizí národ, že mě přijal na svém konzulátě v Marseille a nechal složit slib do rukou svého konzula? Opakoval jsem česká slova, jistě nesprávně, neboť jsem je neznal. Kým jsem byl, že tento národ přijal se ctí muže, vyvrženého svým vlastním národem, a pokládal ho za sobě rovného – až po dny své vlastní opuštěnosti? Když se mě v roce 1940 ve Vichy zastával československý konzul, už sám ohrožený, byl bych mu rád řekl: "Ale krajane! Existuje vůbec taková lidská solidárnost?"...

Pokud jde o český národ, bylo mým úkolem prostě ukázat jej tak, jak často a dlouho žil: pod nespravedlivou mocí, jíž čelí podle svého způsobu vtipem, moudrostí a onou určitou bohabojností. Venkovské záběry práce jej ukazují v jisté – jinak se to nedá říci – v jisté svatozáři -; právě na pozadí oné neblahé zkušenosti Němců. Zákeřnost nemá šanci, je-li nevinnost moudrá. Toť můj hold národu, jemuž jsem ne nadarmo sliboval věrnost...³¹⁴

³¹⁴ VESELÝ, Jiří: *Azyl v Československu 1933-1938*. Praha 1983. s. 234-236.

Otázky k úryvku:

1. Jak se vyjádřil Heinrich Mann o ČSR?
2. Co napsal HM o Čechách a jejich vztahu k němčině?
3. Jak je možné, že pražští žurnalisté uměli dobře německy?
4. Jakou roli hrál Tomáš Garrigue Masaryk v životě HM?
5. Co dělal HM na československém konzulátě v Marseille?
6. Co je to pojem krajan a lidská solidarita?
7. Dovedete si sami sebe představit v podobné situaci jako HM?

3. Překlady děl Heinricha a Thomase Manna (spojovačka)

Zkuste spojit originální německé díla s českým překladem

1. Joseph und seine Brüder. – Tetralogie 1933–1943.
2. Der Untertan. (1. Teil der Kaiserreich-Trilogie) 1918.
3. Die Jugend des Königs Henri Quatre. 1935.
4. Buddenbrooks – Verfall einer Familie. 1901.
5. Königliche Hoheit. 1909.
6. Der Zauberberg. 1924.
7. Professor Unrat oder Das Ende eines Tyrannen. 1905. (auch Der Blaue Engel).

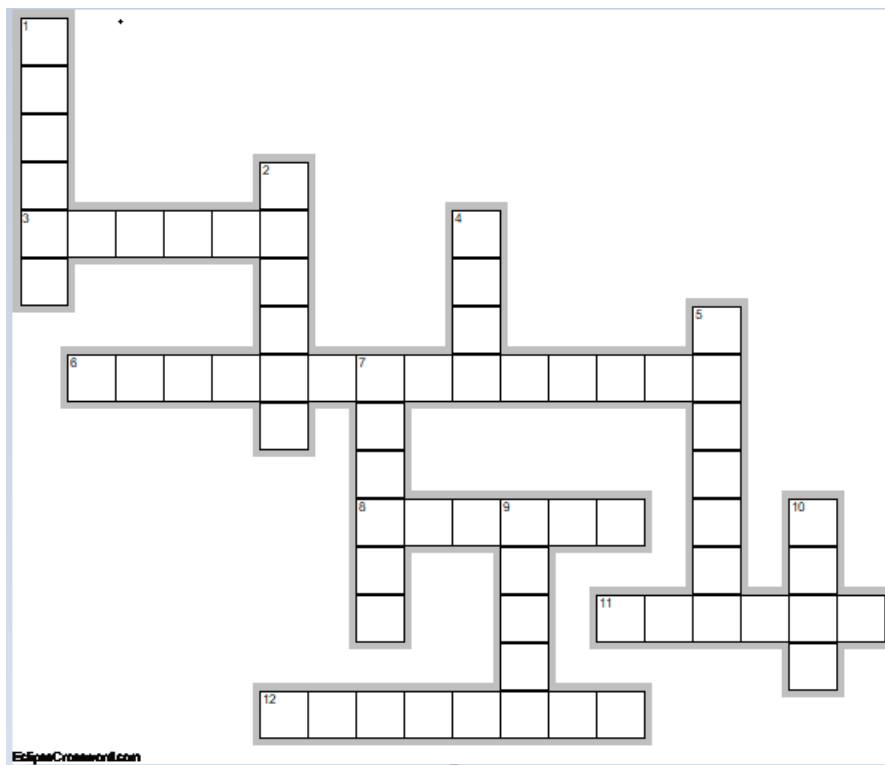
- A. Profesor Neřád
- B. Mládí krále Jindřicha IV.
- C. Poddaný
- D. Kouzelný vrch nebo Čarovná hora
- E. Buddenbrookovi – úpadek jedné rodiny
- F. Královská výsost
- G. Josef a bratři jeho

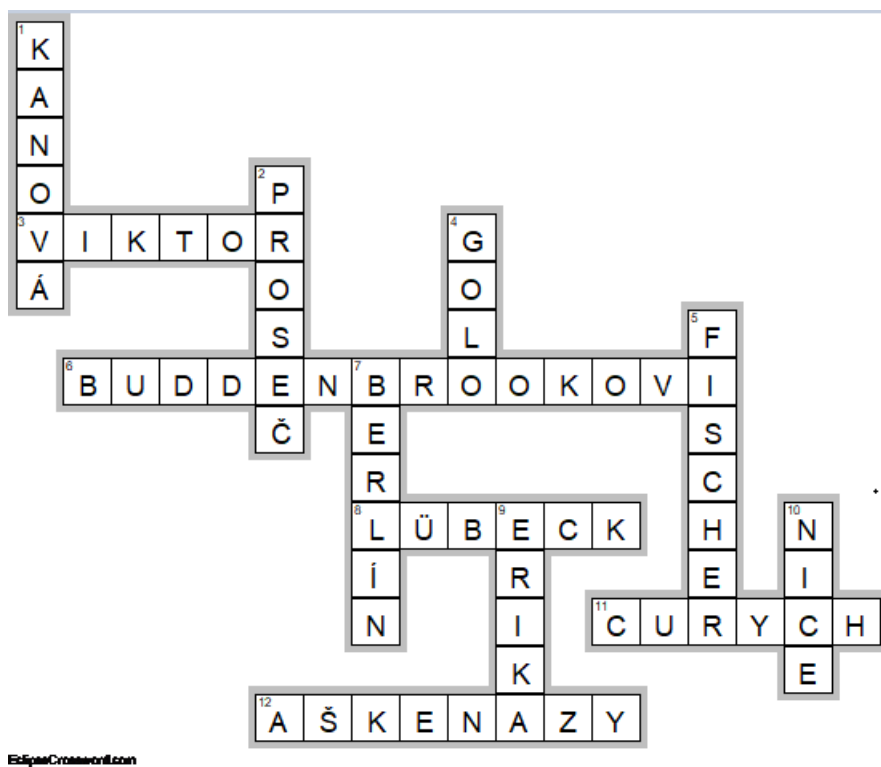
Správné řešení: 1G, 2C, 3B, 4E, 5F, 6D, 7A

4. Křížovka (tajenka NOBELOVA CENA)

1. Jak se nazývá nejslavnější dílo Thomase Manna? **BUDDENBROOKOVI**
2. Jak se nazývá česká obec, od které získali bratři Mannové domovské právo? **PROSEČ**
3. Jaké je jméno hlavního města Německa? **BERLÍN**
4. Jak se jmenoval nakladatel díla Thomase Manna? **FISCHER**
5. Jak se jmenuje německé město, kde se narodili bratři Mannové? **LÜBECK**
6. Jak se říkalo v rodině Mannových synovi Thomase, který byl pokřtěn jako Angelus Gottfried Thomas? **GOLO**
7. Jak se jmenoval bratr Thomase a Heinricha Manna? **VIKTOR**

8. Jaké bylo rodné příjmení první manželky Heinricha Manna? **KANOVÁ**
9. Ve kterém městě zemřel Thomas Mann? **CURYCH**
10. Jak se jmenovala sestra tzv. „dvojče“ Klause Manna? **ERIKA**
11. Jak se jmenuje oblíbené město Heinricha ve Francii? **NICE**
12. Jak se jmenuje komunistický žurnalista, za něhož se provdala dcera Heinricha Leonie?
AŠKENAZY

Napříč

3. **VIKTOR**—Jak se jmenoval bratr Thomase a Heinricha Manna?
6. **BUDDENBROOKOVI**—Jak se nazývá nejslavnější dílo Thomase Manna?
8. **LÜBECK**—Jak se jmenuje německé město, kde se narodili bratři Mannové?
11. **CURYCH**—Ve kterém městě zemřel Thomas Mann?
12. **AŠKENAZY**—Jak se jmenuje komunistický žurnalista, za něhož se provdala dcera Heinricha Leonie?

Dolů

1. **KANOVÁ**—Jaké bylo rodné příjmení první manželky Heinricha Manna?
2. **PROSEČ**—Jak se nazývá česká obec, od které získali bratři Mannové domovské právo?
4. **GOLO**—Jak se říkalo v rodině Mannových synovi Thomase, který byl pokřtěn jako Angelus Gottfried Thomas?
5. **FISCHER**—Jak se jmenoval nakladatel díla Thomase Manna?
7. **BERLÍN**—Jaké je jméno hlavního města Německa?
9. **ERIKA**—Jak se jmenovala sestra tzv. "dvojče" Klause Manna?
10. **NICE**—Jak se jmenuje oblíbené město Heinricha ve Francii?

5. Pracovní list ³¹⁵

Název školy	Gymnázium, Šternberk, Horní nám. 5
Číslo projektu	CZ.1.07/1.5.00/34.0218
Šablona	I/2 Inovace a zkvalitnění výuky směřující k rozvoji čtenářské gramotnosti
Označení materiálu	VY_12_INOVACE_Pos_21
Vypracoval(a), Dne	Mgr. Jitka Pospíšilová, 8.2.2014
Ověřeno (datum)	10.2.2014
Předmět	Český jazyk
Třída	VI. A
Téma hodiny	Světová meziválečná próza
Druh materiálu	Pracovní list
Anotace	Práce s pracovním listem. Písemné odpovědi na otázky.

1. Na základě ukázek a informací udělej zápis o životě a díle Thomase Manna. Při čtení průběžně plň zadané úkoly.

stejný osud s občanstvím jako bratr Heinrich – Nobelova cena (1929) - 6 dětí – autobiografické prvky v díle – podrobný obraz německé společnosti – manželka onemocní tuberkulózou – nepřiznaná homosexualita – narozen v Lübecku

dílo:

A)

Buddenbrookovi: úpadek jedné rodiny (román) – postupný úpadek měšťanské rodiny z Lübecku, osud několika generací, pád rodinné firmy; postavy: Jan B. = vyvážený člověk „zlatého věku měšťanstva“, syn Tomáš = ze tří sourozenců, jediný schopný převzít firmu; jeho

³¹⁵ Mgr. Jitka Pospíšilová - Inovace a zkvalitnění výuky směřující k rozvoji čtenářské gramotnosti [online]. gymst.com ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: http://www.gymst.com/sablony-dum/12-3/VY_12_INOVACE_Pos21.pdf

žena = miluje hudbu, vnáší do rodiny jiný element; jejich syn = žije zcela pro hudbu, nepoužitelný pro praktický život, jeho smrtí končí rod B

a) Jaký autobiografický prvek je v tomto díle?: - _____

B)

_____ (1912, *Der Tod in Venedig* – novela) – 1971 natočen film (Luchino Visconti – režisér) do dnešní doby považován za jeden ze základních snímků světové kinematografie; postavy; v Benátkách vypukne epidemie cholery, chlapcova rodina odcestuje, A umírá

Ukázka: Uhodnout, vyzkoumat, jaké je to jméno, jež přibližně zní „Adžo“, zdálo se vážnému muži přiměřeným úkolem a zaměstnáním, jímž je jeho mysl zcela upoutána. A s pomocí některých polských vzpomínek zjistil, že jistě je míněn „Tadzio“, zkratka jména „Tadeáš“, jež má při zavolání podobu „Tadziu“. Tadzio se koupal. Aschenbach, jenž ho ztratil z očí, objevil jeho hlavu, jeho paži, kterou při plavání rozpráhoval. Daleko venku na moři; neboť moře bylo asi hodně daleko mělké. Ale už se zdálo, že o něho mají starost, už ho od kabin volaly ženské hlasy, vyrážely zas to jméno, jež ovládalo pláž skoro jako heslo a se svými měkkými souhláskami, svým táhlým voláním hlásky u na konci mělo cosi zároveň sladkého a divokého: „Tadziu! Tadziu!“ Vracel se, běžel vlnami, s hlavou zvrácenou nazad, a nohama přitom zvířoval v pěnu vodu, jež se mu vzpírala; a vidět, jak ta živoucí postava, jinošsky líbezná i drsná, a kadeřemi, z nichž crčí voda, a krásná jako bůh, přichází z hlubokosti nebes a moře a stoupá z živlu a uniká mu: ta podívaná vnukala mytické představy, byla jako básnická zvěst o prvopočátečních dobách, o původu formy a zrození bohů. . . Po poledni opustil pláž, vrátil se do hotelu a dal se dovézt nahoru před svůj pokoj. Postál tam delší dobu před zrcadlem a prohlížel si své šedivé vlasy, svou unavenou ostrou tvář. Myslil v tu chvíli na svou slávu a na to, že mnozí lidé na ulici ho znají a uctivě si ho prohlížejí pro jeho bezpečně výstižné a půvabem věčného slovo.³¹⁶

a) Jaký by mohl být český název? - _____

b) Jaký autobiografický prvek se objevuje v díle? - _____

c) Jak se jmenují postavy v ukázce? - _____

d) Jak jsou staré? - _____

e) Jaké jsou národnosti? - _____

f) Jaké povolání by mohly mít? - _____

g) Jaký vztah je mezi postavami? - _____

³¹⁶ MANN, Thomas. *Smrt v Benátkách*. Praha 1973, s. 74-75.

C)

_____ (*Der Zauberberg* - román) - se odehrává na počátku 20. století v luxusním sanatoriu pro nemocné tuberkulózou poblíž švýcarského města Davosu; snové vyprávění plné obav z možné smrti na zhoubnou plicní chorobu; do uzavřené společnosti lidí trpících tuberkulózou přijíždí na návštěvu za svým bratrancem německým důstojníkem Joachimem, mladý inženýr Hans Castorp; nemoc propukne i u něho Castorp začíná jako ostatní žít ve světě čekání; H prožije nešťastnou lásku k Rusce Klaudii i smrt svého bratrance Joachima, který podlehne zákeřné chorobě; po sedmi letech Hans sanatorium opouští a ocitá se přímo na bojišti první světové války

Ukázka: Skutečně, jen vešel do pokoje, vzal s umyvadla ozdobný teploměr, dnes ráno získaný, zrušil kolmými otřesy 37,6, které teď už dohrály svou úlohu, a se skleněným cigárkem v ústech, docela jako starousedlík, se uchýlil na balkón na lehátko. Leč proti všemu dalekosáhlému očekávání se Mercurius neroztáhl víc než zas jen na 37,6, ačkoli ho Hans držel pod jazykem plných osm minut; 37,6 byla ostatně horečka, i když ne vyšší, než měl časně dopoledne. Po obědě vystoupil třpytivý sloupec na 37,7, ale k večeru, když byl pacient vzrušením a denními novinkami značně unaven, setrval na 37,5 a druhý den zrána ukazoval dokonce jen rovných 37 ...³¹⁷

- a) Jaký je český název díla? - _____
b) Jaký autobiografický prvek se objevuje v románu? - _____
c) Co popisuje ukázka? - _____

D)

_____ (*Mario und Zauberer* – novela) – 1994 – zfilmováno (Klaus Maria Brandauer) - zobrazení davové psychózy vyvolané demagogickým kejklířem; varuje před fašismem, poukazuje na to, jak bezohlednost jedince může dohnat obyčejného člověka k nejstrašnějším činům

Ukázka: Ale Silvestra, tvá Silvestra, nu, řekni sám, to je aspoň děvče, co? Pravý poklad! Člověku se zastavuje srdce, když ji vidí jít, dýchat, smát se, tak je rozkošná! A její kulaté paže, když pere prádlo a při tom pohodí hlavou dozadu a střeše vlasy! Anděl z ráje!" Mario před ním stál s hlavou vystrčenou kupředu a upřeně na něho hleděl. Zapomněl, jak se zdá, na obecenstvo i na své postavení. Červené skvrny u jeho očí se rozšířily a vypadaly jako namalovány. Málokdy jsem viděl něco takového. Jeho tlusté rty byly pootevřeny. "A on tě trápí, tenhle andílek," mluvil dále Cipolla, "nebo spíše ty sám se trápíš pro něho ... V tom je rozdíl, můj milý, závažný rozdíl, věř mi! V lásce bývá všelijaké nedorozumění – může se říci, že nikde není nedorozumění tak doma jako tady. Pomyslíš si asi: Copak ví Cipolla o lásce, Cipolla s malou tělesnou vadou?"

³¹⁷ MANN, Thomas: *Kouzelný vrch*. Praha 1975, s. 200.

Chyba lávky, ví o ní velmi mnoho, má o ní zkušenosti obsáhlé i pronikavé, doporučuje se popřát mu sluchu v takových věcech. Ale nechme Cipollu, vypusťme ho docela ze hry a myslíme jenom na Silvestru, na tvou rozkošnou Silvestru! Jakže? Dala by před tebou přednost lecjakému kokrhavému kohoutovi, takže ten se může smát a ty musíš plakat? Přednost před tebou, před takovým citlivým a sympatickým mladíkem? To je málo pravděpodobné, to je nemožné, my to víme lépe, starý Cipolla a ona. Postavím-li se v duchu na její místo, rozumíš, a mám-li volit mezi takovým nadehtovaným hulvátem, takovou nasolenou rybou, takovým mořským bramborem – a mezi takovým Mariem, rytířem řádu ubrouskového, který má co dělat se samými pány, který zručně podává cizincům občerstvení a mě miluje opravdovým vroucím citem – na mou věru, tu mé srdce nemá těžké rozhodování, tu vím dobře, komu je mám dát, komu jsem je už dávno s uzarděním darovala – jenom jemu a nikomu jinému. Je už čas, abys to viděl a pochopil, můj vyvolený. Je čas, abys mě uviděl a poznal, Mario, můj nejmilejší ... Pověz, kdo jsem?" Bylo to ohyzdné, jak se ten podvodník líbezně tvářil, jak koketně nakrucoval šikmá ramena, jak unyle hleděl opuchlými očima a jak ukazoval v nasládlém úsměvu své drobné zuby. Ale ach, co se stalo při těchto omamujících slovech s naším Mariem? Je mi to těžko vypravovat, jako se mi bylo těžko na to dívat, neboť ten ubožák vydal všanc své neskrytější tajemství, vystavil veřejně na odiv zatajovanou vášeň, plnou šílené blaženosti. Sepjal ruce před ústy a oddechoval tak silně, že se mu ramena prudce zdvíhala a klesala. Jistě nevěřil štěstím svým očím a uším, zapomněl však při tom na to jediné, že jim totiž opravdu nesmí věřit "Silvestro!" vydechl z nejhlubšího srdce, docela přemožen. "Polib mě!" řekl hrbáč. "Věř mi, že to smíš! Miluji tě. Polib mě sem," ukázal špičkou ukazováčku, odtáhnul paži, ruku i malíček, na svou tvář, blízko k ústům. A Mario se shýbl, a políbil ho. V sále nastalo veliké ticho. Ten okamžik byl groteskní, obludný a napínavý – okamžik Mariovy blaženosti. V této kruté chvíli, v níž se vnucovaly citu všechny vztahy štěstí a blažené iluze, ozval se po naší levici – ne hned na začátku, ale hned po smutném a tragikomickém spojení Mariovy rtů s hnusným tělem, které se podstrčilo jeho něžnosti – smích Giovanottův, smích, který se osamoceně oddělil z očekávání, smích brutální, škodolibý, a přece byl, byl bych se musil velmi mýlit, ne bez jistého spodního tónu a odstínu soustrasti s takovou potupou, ve snu utrpěnou. V tom smíchu zněla jakási ozvěna zvolání "Poveretto!", o kterém kouzelník prohlásil, že bylo posláno na nepravou adresu, a na které si sám dělal právo. Zároveň však dokud se ten smích ještě rozléhal, švihl hrbáč, kterého Mario políbil, dole u nožky židle jezdeckým bičíkem a Mario procitl, škulil sebou a prudce ucouvl. Stál a rozvíral vytřeštěné oči, prohýbaje se vzad, tiskl ruce na zneužitá rty, hned jednu, hned zas druhou, pak se několikrát udeřil kotníky obou rukou do spánku, udělal čelem vzad a řítit se z jeviště, zatímco celý sál tleskal a Cipolla seděl s rukama v klíně a smál

se, až se mu ramena třásla. Dole se však Mario v plném běhu obrátil, zastavil se s rozkročenýma nohama, vymrštil paži a dva hluché, dunivé výstřely prorazily potlesk a smích. Okamžitě nastalo ticho. Ba i tancující tatrmani se ztišili a pitomě vyvalili oči. Cipolla se skokem vymrštil ze židle. Stál před námi s rukama roztaženýma jako na obranu, jako by chtěl volat: "Stůj! Ticho! Všechno pryč ode mne! Co je to?", ale v příštím okamžiku mu hlava padla na prsa, klesl na židli a ze židle se svezl na podlahu, kde zůstal ležet bez hnutí, zpřeházený uzlíček šatů a křivých kostí.³¹⁸

- a) Český název knihy? - _____
- b) Kdo je Mario? - _____
- c) Kdo je Cipolla, - _____
- d) Kdo je Silvestra? - _____
- e) Co se odehraje v ukázce? - _____
- f) Na základě všech předchozích ukázek se pokus charakterizovat jazyk autora. _____

4.3 Úryvky textů

I. Úryvek textu

Soudce – František Krátký

Kroužení okolo pojmu kultury jsou ta úvodní slova k novému ročníku časopisu, který si před rokem po prvé napsal štít *Mass und Wert* a do podtitulu: dvouměsíčník pro svobodnou německou kulturu. Sondování míry a hodnoty a tím mlčky i váhy a ceny, kvanta a kvality, je ten slovní průvod Thomase Manna, jemuž je kultura v pravdě mimočasové věčné úsilí přiblížit člověka jeho ideí, zlidštit člověka.

Proti ploché a prázdné německé rozpínavosti dovolává se Thomas Mann dvou autorit, jež obě jsou za dnešní situace vepsí. Především biblického: Co by pomohlo člověku, kdyby celý svět získal a na své duši škodu trpěl? A pak Goethova výroku: Der Patriotismus verdirbt die Geschichte, za nímž se tají Goethova životní teorie i prakse, Weltliteratur. Německý totalismus dneška chce dobýt světa. Největší současný německý spisovatel považuje tento boj za prohraný předem: „Duševně zploštělý a zchudlý, mravně zredukovaný národ – a chce podrobit svět. To je absurdní“.

³¹⁸ MANN, Thomas: *Mario a kouzelník*. Praha 1956, s. 74-79.

Je známo, že po připojení Rakouska rozpustil Thomas Mann svou švýcarskou domácnost, když spojení s Prahou bylo zpřetrháno a do Švýcar se ještě s větším náporem valila vlna výbojného nacismu. „Životní prostor svobodné německé kultury se ovšem touto událostí dále zúžil..., ale po svých nových zkušenostech z Ameriky (kde se chce zdržovat vždy větší část roku). Znovu a znovu zván a vítán v čelných a četných městech, muže autor předmluvy a spoluvydavatel časopisu z vlastní názoru bilancovat: ... a tak to téměř vypadá, jako by se měl rozšířit náš kruh činností v témže okamžiku, kdy se zdálo že se zúží. I nejnešťastnější události mají své příznivé stránky: jí je v naší době neustále stoupající zájem Ameriky o demokratickou Evropu. V Americe je nenávisť zla velmi veliká; dobrá věc není dnes už omezena na Evropu, je zajedno s americkou.“

Thomas Mann chce prohlubovat a šířit tuto solidaritu vzklenutím duchovního mostu mezi kontinenty. „Solidarita, jednomyslnost, semknutí – to jsou požadavky chvíle; nadstranická, nadnárodní, nadkontinentální solidarita, v které se rusí různosti a protivy mínění, ba vyznání za tou jedinou vůlí a k tomu jedinému zamíření: střežit a bránit nezcizitelné duševní a morální výboje a vymoženosti lidstva, kulturu, proti infámnosti, proti barbarství.:

Tak končí svůj program Thomas Mann na prahu nového ročníku. To jeho programové plánování ovšem není dnešní, ad hoc. Takhle ho známe, takhle ho zná svět už dávno. Jeho práce v nových poměrech.³¹⁹

Otázky:

1. Jak se nazýval časopis, ve kterém se angažoval Thomas Mann?
2. Ke kterým autoritám se dovolává T. Mann?
3. Kdo byl tehdejší „Největší současný německý spisovatel“?
4. Co si myslíte o výroku: „I nejnešťastnější události mají své příznivé stránky“?
5. Kdy bylo Rakousko připojeno k Německé říši?

II. Úryvek textu

Studená sprcha

V Praze dlel u příležitost oslav Goethových jeden z největších mistrů současné německé prosy, Thomas Mann. Byl přijat nejenom pražskými Němci, ale i českými v PEN-Klubu. O Mannovi jest známo, že se nespokojuje jenom činností ryze uměleckou, nýbrž že se stavěl i v čelo německé demokracii, když byla v posledních dnech tak vážně ohrožována hitlerovstvím

³¹⁹ *Lidové noviny*, 2. 9. 1938 (ročník 46, ranní vydání)

a v tomto smyslu také promluvil, právě po presidentských volbách, v pražském PEN-Klubu. Ukázal, že politika někdy úzce souvisí s kulturou a že národní samostatnost čsl. státu umožnila české kultuře větší pronikání do světa, ale pomáhala vytvářet jistě i spisovatelské individuality. Připil na lepší organizaci lidstva, na společenství kultury a na budoucí Evropu. Tato slova Mannova mohla být jenom obecným dokladem jeho smýšlení, ale Thomas Mann dal i zdravou lekci onomu typu pražských Němců, který neustále si stěžuje, jakoby byl utlačován. Tím cennější jest, že tuto lekci dal Thomas Mann svým krajanům nikoli snad v převážně českém prostředí PEN-Klubu, nýbrž v německé „Uranii“, kdež měl přednášku o Goethovi, jakožto o reprezentantu měšťanské kulturní epochy.

Na oslavné řeči odpověděl Thomas Mann uznáním kulturní činnosti čsl. Němců, ale vzdal chválu i čsl. státu, že právem se nazývá demokratickou republikou, neboť dává možnost kulturního vývoje i národům cizích jazyků. Že Němci i v našem státě musí bojovat, nevyplývá z jejich zvláštního postavení, neboť boj je dnes osudem celého německého národa. Zdá se, že tato studená sprcha přišla v pravý čas a na pravé místo. Vždyť jest ještě v dobré paměti, že rektor zdejší německé university použil právě oslavy Goethovy k netaktnímu politickému extempore. Prohlásil, že kosmopolita Goethe, jenž byl ochoten uznati kulturní hodnoty každého národa a zvláště národů slovanských, jest výstrahou, že žádný národ nemá být potlačován ve svém kulturním rozvoji a ve svém jazyce. Rektor Czysarz učinil tento výpad před českými hosty německé university, kteří přišli na oslavu Goethovu. Není pochybu, že jazykové utlačování bylo.

Ale jeho původci nebyli Češi. Stačila by krátká reminiscence na činnost Němců a zejména německých profesorů a intelektuálů za Rakouska, abychom si vzpomněli, kdo se ve jménu „vyšší kultury“ stavěl v čele odnárodňovací politiky. Snad i některý z předků Jeho Magnificence se stal předmětem tohoto jazykového utlačování, neboť jméno Czysarz třeba bylo psáno, pravopisem sebe grotesknějším, nežní věru pragermánsky.

Právě Goethovy oslavy ukázaly, jak málo je u nás předsudků a nesnášenlivosti, když jde o věc kulturní. Státní nakladatelství vydalo nejenom Goethův Sborník, ale i dva spisy pro mládež, jeden český a druhý německý: české kulturní instituce přímo závodí s německými, aby daly památce výmarského genia, což jejího jest. Dalo by s diskutovati o tom, či oslavy byly pro poznání Goethovy osobnosti plodnější, zda české nebo pražských Němců.

Přednáška Thomase Manna se ovšem dotkla problému velmi živého. Vždyť Goethe jest representantem kulturní epochy, jež přímo předcházela našemu věku strojovému, ale Goethe stanul již na jeho prahu.

Dnes, kdy vzdělanostní ideál výmarský, jenž byl v podstatě vzdělanostním ideálem akademickým – ustupuje vzdělanostnímu ideálu novodobému, jenž jest specialisační a určený pro povolání, jest jistě dobře vzpomenout odkazu Goethova, jenž ukazuje k společenství osudu všech vzdělaných. Tak tomu nerozuměl rektor pražské německé university. Projev Jeho Magnificence nebyl nikterak velkolepý a velkorysý – magnificus.³²⁰

Otázky:

1. Kdy se konají Goethovy oslavy?
2. Co je to PEN-Klub?
3. Souvisí podle Vás kultura s politikou?
4. Na co si stěžovali tzv. pražští Němci?
5. Jaké jsou základní znaky demokratického státu?
6. Jaké politické extempore způsobil pražský rektor Czysarz?
7. Z jakého důvodu byl vydán Goethův sborník česky i německy?
8. Kdo je nazýván v úryvku jako Jeho Magnificence?

III. Ukázka textu

Monika Mannová – příklad do ZSV

Němka, které bylo odebráno občanství a která se stala Češkou, když jí bylo přiděleno občanství české, se v Anglii provdala za Maďara, se kterým se seznámila v Itálii (díky tomu obdržela maďarské doklady), a stala se po jeho smrti Američankou až do doby; než opět přijala německý pas. Po dlouhém životě na jednom italském ostrově byla pohřbena v rodinné hrobce ve Švýcarsku. Takový je zkrácený životopis emigrantky Moniky Mannové, k němuž patří i fáze bez jakékoli státní příslušnosti. „Byli jsme určeni k tomu, abychom byli světoobčany,“ znělo její shrnutí života.³²¹

Otázky:

1. V kolika státech Monika Mannová žila?
2. Podle Vás, kolik jazyků ovládala?
3. Znáte nějakou osobu z historie (české, světové), kterou lze označit za „světoobčana“?

³²⁰ Haná, 20. 3. 1932

³²¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 227-228.

IV. Ukázka textu

Výchova u Mannů

V domě, z nějž Monika Mannová pocházela, panovalo nežití poetů. Smýšlení otce Thomase bylo egocentrické, a přesto propojené se světem. „Tak jsem od počátku žila v rozpolcenosti mondénní samoty“. – „Silná a rozvázná osobnost mého otce a dynamický protipól mé matky tvořily atmosférickou moc a jednotu, proti níž jiný život ztrácel barvu.“ Bytost otce se vyznačovala „jemně fanatickým smyslem pro pravidelnost a schopnost zůstat sám sebou“. Nacházela u něj souběh askeze a pompéznosti a přesně totéž nacházel on u Richarda Wagnera.³²²

Nezmiňuje se o žádném ze svých sourozenců, neprovádí žádné účtování. Uvádí pár zážitků z dětství s Golem (aniž by padlo jeho jméno) – strašidelné příběhy, napoleonské vize. Neustále se vrací k líčení otcova „krásného, téměř nemilosrdného životního rytmu“, k jeho liberalismu, jeho přísnosti bez pevných pravidel; bylo třeba dodržovat pouze „určité základní zákony“. Život „ve světle otce“ byl prokletím a zároveň i požehnáním. „Náš otec byl pasivně dominantní – jeho existence na nás působila víc než jeho činy. Byl jako dirigent, který svoji taktovku vůbec nepotřeboval a ovládal orchestr pouze tím, že před ním stál“. Velké prázdniny u moře, to pak byl ten skutečný život.³²³

Otec dokázal slavit, tančit, oblékat si různé kostýmy a stejná byla i matka. „Máma jako indická princezna a táta oděný v pestře se lesknoucím taláru – s černými lokýnkami až po ramena, obrovským obočím a stříbrnými špičatými pantoflemi, [...] s kouzelnickou hůlkou v ruce poseté třpytivými prsteny“ – a od té doby mu nadšené děti říkaly Kouzelník. V tomto převlečení splývala maska, určitý obraz sebe sama a dětská vize mocného, tajuplného otce v jeden celek.³²⁴

Otázky:

1. Co znamená slovo egocentrismus?
2. Víte, jaký význam nese slovo askeze?
3. Co si představíte pod označením Život „ve světle otce“ byl prokletím a zároveň i požehnáním?
4. Rozumíte označení „Náš otec byl pasivně dominantní – jeho existence na nás působila víc než jeho činy“?
5. Kde děti rády trávily velké prázdniny?

³²² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 235.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Tamtéž.

6. Jak děti nazývaly svého otce Thomase Manna?

V. Ukázka textu

Z historek o spisovatelích

Když se opět jednou vydal známý spisovatel Thomas Mann na jeden ze svých přednáškových zájezdů a měl všechny nepříjemnosti příprav na cestu za sebou, usadil se pohodlně po rozloučení ve svém vlakovém oddílu na jedno z volných míst. Na druhé z nich položili jeho přátelé jediné mistrovo zavazadlo. Ten se právě radoval z předpokladu, že bude na své cestě užívat pohodlí obou sedadel, když do oddílu vtrhl nějaký bodrý muž a ihned se chápal vedle ležícího vaku, chtěje se na jeho místo usaditi.

Mann vida prchati tak záhy naději na trochu sobeckou vyhlídku pohodlné další jízdy, chtěl se uchýliti ke lsti, aby naději zachránil. Obrátil se proto na vetřelce, který zatím už umísťoval zavazadlo do sítě, řka: Toto místo je obsazeno mým známým, který si odběhl něco ještě před odjezdem obstarati a bude jistě po svém návratu žádati, abyste místo uvolnil. Mezitím se dal vlak do pohybu. Muž držel dosud vak v rukou obrátil se k oknu a vyhodil jej na nástupiště. Pak se spokojeně usadil na sedadlo a povídá ustrnulému básníku: Váš přítel nám bude jistě vděčen, že jsme zanechali jeho zavazadlo na nástupišti, až uvidí, že zmeškal vlak.³²⁵

Otázky:

1. Jak na vás působí tato ukázka z života Thomase Manna?
2. Stala se Vám někdy při cestě vlakem obdobná příhoda?
3. Co si myslíte o českém jazyce, ve kterém je ukázka napsána?

V. Ukázka textu

1937, 5. srpna, Praha³²⁶ – Dopis prezidenta Beneše. T. Mannovi ve věci audience F. Burschella, sekretáře společnosti německých spisovatelů v emigraci.

Sehr geehrter Herr Mann,

Ihr Schreiben vom 15. Oktober 1936, in welchem Sie um eine Audienz für Herrn Friedrich Burschell ersuchen, ist mir erst jetzt vorgelegt worden.³²⁷ Es ist dies darauf

³²⁵ *Venkov*, 27. 4. 1934 (ročník 29)

³²⁶ Adresováno: Herr Dr. Thomas Mann Küsnacht-Zürich. Scheidhaldenstr. 33. Vypraveno: 6. srpna 1937

³²⁷ Thomas Mann napsal Edvardu Benešovi dopis ve věci audience Friedricha Burácela až 25.10.1936. Blíže viz AKPR, sign. A. 1950/36

zurückzuführen, dass meine Kanzlei ein Gutachten des zuständigen Ministeriums über das Komitee „Notgemeinschaft Deutscher emigrierter Schriftsteller“ abverlangt hat, wodurch in der Angelegenheit eine beträchtliche Verzögerung eingetreten ist. Ich bedauere, dass ich Ihnen darum bis heute die Antwort schuldig geblieben bin.

Herrn Sekretär Friedrich Burschell könnte ich leider erst im Herbst empfangen. Ich bin gerne bereit, ist es zu tun, falls Sie mir mitteilen, dass Sie an der Audienz noch immer ein Interesse haben.³²⁸

Ihr ergebener

Dr. Eduard Beneš v.r.

Prag, am. 5, August 1937.³²⁹

AKPR, inv. č. 1820, k. 342. Opis, strojopis.

Český překlad dopisu

Vážený pane Manne,

Váš dopis ze dne 15. října 1936, v němž žádáte o audienci pro pana Friedricha Burschella, jsem obdržel až nyní. Důvodem je skutečnost, že si můj úřad vyžádal odborné stanovisko příslušného ministerstva ve výboru "Nouzová společnost německých emigrujících spisovatelů", což způsobilo značné zdržení v této věci. Lituji, že jsem vám zatím nemohl odpovědět. Sekretáře Friedricha Burschella bych bohužel mohl přijmout až na podzim. Jsem ochotný tak učinit, pokud mi sdělíte, že máte stále zájem o audienci.

Váš oddaný

Dr. Eduard Beneš v.r.

Praha, 5. srpna 1937.

Otázky:

1. V jakém stylu je daný dopis napsán?
2. Dokázaly byste odhadnout, o čem pojednává?

³²⁸ Na Benešův dopis odpověděl Thomas Mann 11. 8. 1937 a potvrdil zájem Friedricha Burschella setkat se s prezidentem. Audience se nakonec uskutečnila 10.11. 1937 ve 12 hodin – viz AKPR, sign. A 1376/37. Burschell informoval Beneše především o organizaci a cílech fondu Thomase Mann. Blíže viz AKPR, inv. č. 1736 (Thomas Mann)

³²⁹ BENEŠ, Edvard, Dagmar HÁJKOVÁ, Pavel HORÁK, et al: *Edvard Beneš, Němci a Německo: edice dokumentů*. Praha 2014, svazek 3, část 1, s. 293.

3. V které roce byl tento dopis napsán?
4. Kdo je Friedrich Burschell?

VI. Ukázka textu

Život a smrt v díle Thomase Manna

Francouzský kritik a esejista Jean Fougère vydal knižně velkou studii o Thomasu Mannovi, označenou příznačným podtitulem *Pokušení smrti*. Fougère sleduje v této studii – o které sám Thomas Mann prohlásil, že je nejlepší studií o jeho díle – Mannův vývoj a nejzávažnější vlivy, jimiž Thomas Mann prošel jako myslitel. K nejzajímavějším partiím patří zde nesporně kapitoly, sledující a vykládající příčiny, jež vedly Thomase Manna k odklonu od Wagnera a chorobného romantismu Schopenhauerova a k úzkému přimknutí ke Goethovi. *Pokušení smrti* shledává Fougère nejvýrazněji v slavném Mannově *Kouzelném vrchu*, který zařazuje na vrchol Mannova údobí wagneriánského. Srovnává pozdější slavné Mannovy knihy s *Kouzelným vrchem*, dovozuje Fougère, že pokušení smrti je u Thomase Manna velmi silné, ale že nepůsobí pohrdání životem. Dovolává se Mannova výroku, že jeho dílo je vázáno se smrtí, ale že přesto, či právě proto, chce zušlechtovat život. Hrůzné rozpětí života a smrti, které zachvacuje čtenáře vrcholných Mannových děl, je podle Jeana Fougéra cele upjato k vidění lepšího světa. Světa „trvalého štěstí ve vesmíru neznehodnocovaném hmotářstvím“.³³⁰

Otázky:

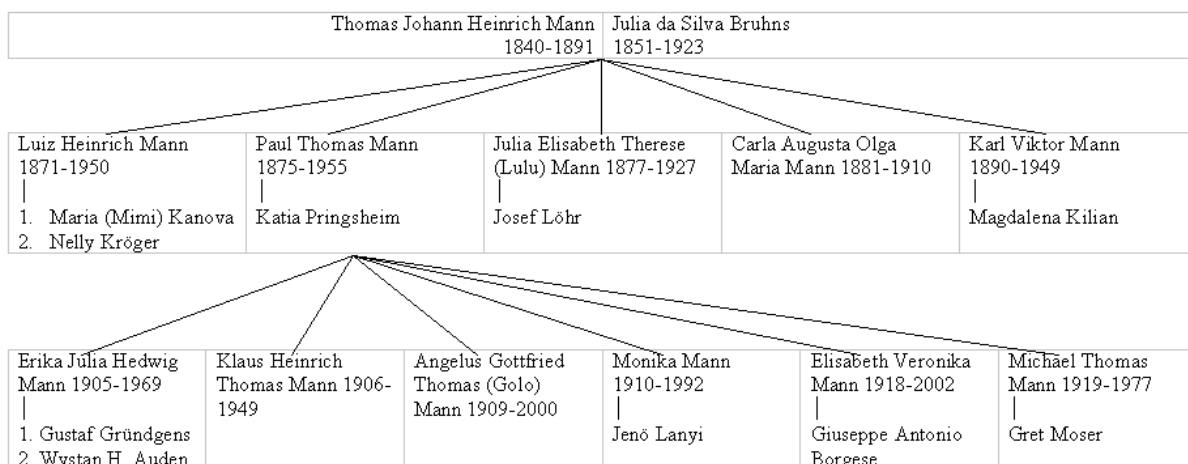
1. Kdo vydal studii s názvem *Pokušení smrti*?
2. Odkud tento kritik a esejista pocházel?
3. V kterém díle Thomase Manna najdeme nejvíce *Pokušení smrti*?

4.4 Rodokmen rodů Mannů

V předmětu občanská výchova se v 6. ročníku probírá v tématu rodina a rodinné vztahy rodokmen. Právě zde lze prezentovat jako exemplární příklad rodokmen bratří Mannů, aby si udělaly představu o této rodině. Následně si mohou žáci sestavit za domácí úkol rodokmen vlastní rodiny a porovnat jej s rodinou Mannů. První rodokmen ilustruje kompletně rodinu bratří Mannů a druhý pouze rodinu Thomase Manna.

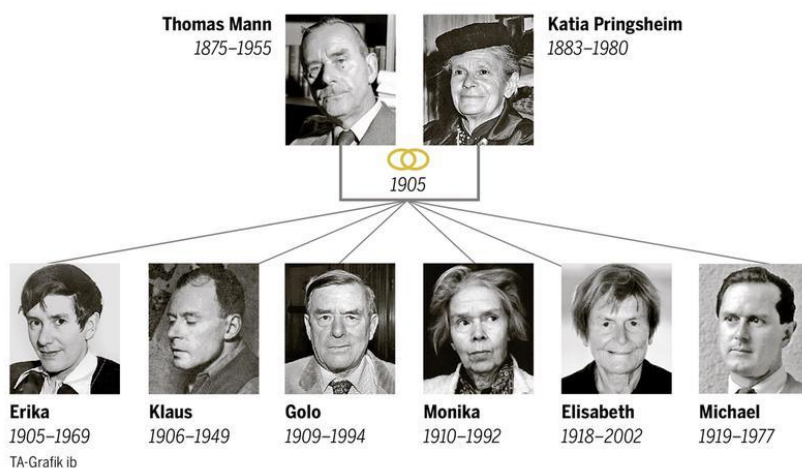
³³⁰ *Svobodné noviny*, 27. 7. 1947 (ročník 3)

1. Rodokmen rodiny Mannu³³¹

2. Rodokmen rodiny Thomase Manna³³²

Stammbaum der Familie Mann

³³¹ Stammbaum Manns [online]. web.toerring-gym.dk ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://web.toerring-gym.dk/tysk/belletristik/Mann_Buddenbkrook/Stammbaum_Manns.htm

³³² Eine verrückte Familie [online]. derbund.ch ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.derbund.ch/kultur/buecher/eine-verrueckte-familie/story/12396616>

Závěr

Thomas Mann neboli celým jménem Paul Thomas Mann se narodil 6. června 1875 v Lübecku a 11. června byl pokřtěn v protestantském kostele Marienkirche. Jeho rodiče byli dobří lidé: Thomas Johann Heinrich Mann narozen roku 1840 v Lübecku a matka Julia Mann (narozená jako da Silva-Bruhns), přišla na svět roku 1851 v Brazílii. Otec Thomase Manna byl vlastník obchodu na obilí a dále holandský konzul a později senátor daní města Lübeck, které bylo roku 1871 přičleněno k nově vzniklému německému císařství. Matka Julia Mannová pocházela ze zámožné německo-brazílské obchodní rodiny. Starší bratr Heinrich celým jménem Luiz Heinrich Mann byl narozen o 4 roky dříve dne 27. března 1871, pohrobek sestry Julia 1877, Carla 1881 a nejmladší bratr Viktor 1890.

Jak bylo v jeho kruzích zvykem, navštěvoval Thomas Mann od Velikonoc 1882 namísto základní školy nebo obecné školy veřejnou školu, Progymnasium Dr. Bussenia. O Velikonocích 1889 přešel na gymnázium, proslulé Katharium v lübecké Königsstraße. Protože byl předurčen stát se obchodníkem, nenavštěvoval humanitní obor, ale reálné gymnázium. Po nižší tercii (dvakrát), vyšší tercii a nižším gymnáziu (dvakrát) opustil školu v březnu 1894, téměř devatenáctiletý, s tzv. jednoročním vysvědčením (nárok na roční dobrovolnou vojenskou službu), ale bez maturity.

Když jeho otec 13. října 1891 ve věku pouhých 51 let zemřel, oslavil obchod s obilím právě sté jubileum svého založení (v květnu 1890). Rozhodl o zrušení společnosti na základě testamentu. Matka po několika měsících opustila Lübeck a přestěhovala se s mladšími dětmi Julií, Carlou a Viktorem do Mnichova. Heinrich, který také opustil školu ještě před maturitou, tehdy pracoval jako praktikant v mladém nakladatelství S. Fischer v Berlíně. Thomas byl prozatím ubytován u různých učitelů, dokud koncem března 1894 nenásledoval svou matku do Mnichova.

Dne 1. srpna 1914 byla rodina na letním sídle v Bad Tölz. Thomas Mann se připojil k všeobecnému nadšení pro válku. Propuštěn chápajícími lékaři, chtěl alespoň vykonávat duševní službu. Za tímto účelem psal horlivě, hned v srpnu a září 1914 *Myšlenky ve válce*, v září nebo říjnu pak *Dobrý polní příspěvek*, od září do prosince do novin a velké koalice, od dubna do května 1915 dopis do stockholmských novin Svenska Dagbladet, na jaře 1918 monumentální *Úvahy nepolitického člověka*.

Mezitím se práce na díle *Kouzelný vrch* zastavily. Jeho válečné texty mu vynesly četné nepřátelství, zejména ze strany Heinricha Manna, který se ve svém eseji o Émile Zolovi (vydaném v listopadu 1915) postavil proti tehdejší Německé říši a svému bratrovi. Jednání s učencem Ernstem Bertraumem mělo Thomasi Mannovi poskytnout náhradu za ztracené partnery.

Obvyklý život, práce u stolu, divadlo, koncerty, čtenářské zájezdy, ozdravné pobyty v Bad Tölzu, pokračuje i během války, omezován častými nemocemi a v posledním roce také nedostatkem potravin. V roce 1917 je letní sídlo Tölz prodáno a výtěžek investován do válečných dluhopisů, které se stanou bezcennými dříve, než jsou splaceny. V březnu 1918 začala práce na idyle *Pán a pes* (dokončena v polovině října). Konec války a revoluce v listopadu 1918 se v deníku intenzivně odrážejí. Končí jedna epocha.

Poté, co Německo prošlo mnoha krizemi, konflikty a nedorozuměními, zvyklo si nakonec na historickou roli Mannových a dokázalo se z díla a činů rodiny všestranně poučit. Způsob, jakým s touto produktivní a provokující rodinou zacházelo Německo od téměř současného vydání prvních románů bratří Mannových v roce 1901 až k odvysílání televizního seriálu Mannovi v roce 2001, vypovídalo vždy o stavu, ve kterém se země právě nacházela. Napětí ve vztahu již dávno povolilo; dědictví je zajištěno a připraveno pro nové 21. století.³³³

Thomas Mann přispěl svým způsobem ke společenskému a morálnímu přijetí homosexuality. Zvláštnost Mannových nespočívala v jejich v původu nebo jménu, nýbrž v jejich zkušenosti z exilu.

Literární bratři Heinrich a Thomas Mannové společně zažili všechny významné milníky v historii německého státu od vzniku německého císařství roku 1871 přes vypuknutí první světové války v roce 1914 a následné vyhlášení výmarské republiky roku 1918 včetně etablování třetí říše v roce 1933 a propuknutí druhé světové války 1939 až po rozdělení Německa roku 1949 na dva státy (SRN a NDR).

Oba bratři měli blízký vztah k československému prostředí. Heinrichova manželka Marie Kanová pocházela z ČSR, a proto několikrát zavítal do hlavního města Prahy. Když nacistický režim zbavil německé státní příslušnosti sourozence Thomase a Heinricha Manna, nabídla jim domovské právo obec Proseč na Chrudimsku, což jim umožnilo získat následně československé občanství. Oba bratři byli v kontaktu s československými prezidenty Tomášem

³³³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 294.

Garrigueem Masarykem a Edvardem Benešem. Samotný Heinrich Mann zůstal občanem ČSR až do své smrti, kdežto jeho mladší bratr Thomas Mann se ho v roce 1944 vzdal, jelikož přijal občanství USA.³³⁴

Roku 1929 obdržel Thomas Mann Nobelovu cenu. Mimochodem, cenu mu neudělili za *Kouzelný vrch*, ani za *Smrt v Benátkách*, ani za souborné literární dílo, ale – jak stálo v diplomu, převzatým z rukou švédského krále v jednom z těch prosincových dní, které tak jako kdysi pařížské dny přežil náš hrdina ve znamení zvýšené spotřeby naškrobených košil v Berlíně, v Stockholmu a Kodani – „zejména za román *Buddenbrookovi* (poprvé vyšel roku 1901), který v posledních letech získal uznání jako jedno z klasických děl současné literatury“.³³⁵

V roce 1933 Thomas Mann se svojí chotí Katjou opustil rodné Německu a zamířil do Paříže, posléze se jeho exilovým útočištěm stalo Švýcarsko, kde žila rodina Mannů v Küssnachtu poblíž Curychu. Sérií cest do Ameriky se Thomas a Katja Mannovi připravovali na změnu kontinentu. V letech 1934, 1935 a 1937 absolvovali po celý Státech amerických úspěšná přednášková turné a totéž se pak opakovalo na jaře 1938. Koncem září 1938 opustili dům v Küssnachtu a přesídlili nadobro do USA, ale i nadále udržovali úzký kontakt s Curychem. Roku 1938 odchod Thomase Manna z Evropy po dvouměsíčních přípravách na stěhování padl přesně na den, když do Hitlerovo sídla v Berchtesgadenu zavítal britský ministerský předseda Chamberlain, a do New Yorku přicestoval Thomas Mann právě den před podepsáním Mnichovské dohody.³³⁶

Důležité bylo americké období v Thomasově životě, poukážeme na jeho vnější mezníky – geografické i chronologické. Ze 14 let (1938-1952), které prožil v USA – přesněji z těch 14 let, kdy byly Spojené státy jeho trvalým bydlištěm, neboť od roku 1947 s jedinou výjimkou trávil každé léto v Evropě, připadá na Princeton jen prvních 2,5 roku.³³⁷

Zostřená mezinárodní situace učinila z Thomase Manna ještě angažovanějšího spisovatele; samotný Thomas se nazýval „putujícím kazatelem demokracie“. V následujících letech napsal více než 300 článků a politických projevů, a kromě toho poskytl řadu rozhovorů. Dále je k tomu potřeba přičíst téměř každodoměsíční projevy, které byly prostřednictvím BBC

³³⁴ Archiválie měsíce 2021 [online]. prazskyhradarchiv.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/archivalie_mesice/2021/2103.pdf

³³⁵ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 219-220.

³³⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 145.

APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 289.

³³⁷ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 290.

mezi podzimem 1940 a podzimem 1945 vysílány „Německým posluchačům“. Něco takového bratr Heinrich ve francouzském exilu nedokázal. Dříve tuto činnost kritizoval Thomas jako aktivismus, ovšem nyní mohl díky své striktní pracovní morálce a disciplíně nerušeně pokračovat. Vrcholem jeho politické přítomnosti bylo v lednu 1941 pozvání pro celou rodinu do Bílého domu k prezidentu Rooseveltovi a prezidentově ženě Eleanor.³³⁸

Jestliže jeho přesídlení do Ameriky předcházela řada návštěv, aby si na toto druhé útočiště přivykl, pak nyní jezdil opačným směrem: od roku 1947 navštívil spolu s Katjou Švýcarsko každý rok jednou (s výjimkou roku 1948) a od roku 1952 zde již zůstali natrvalo. Do Německa zavítal jen v roce 1949 a v letech 1953, 1954 a 1955. Jiné cesty ho zavedly do Holandska, Francie, Švédska a Itálie.³³⁹

Život a dílo Thomase Manna nemá žádné tajemství. Není třeba nic odhalovat nebo dešifrovat: Neustále o sobě mluvil a psal, o svém původu, o svých dílech, o svém způsobu práce a také o svém soukromém životě. Nelze ani tvrdit, že teprve s uveřejněním jeho deníků více než 20 let po jeho smrti byly odhaleny jeho homofilní sklony. Také ony byly v jeho dílech a popisech sebe samého zřetelně rozpoznatelné, ovšem v elegantně nepřímé formě... „Můj život a vše, co obnášel, zde otevřeně leží před vámi“, napsal Thomas Mann v předposledním roce svého života. A přesto máme pocit, že to byl kouzelník velký iluzionista, jehož tajemství tušíme, ale nedokážeme jej prohlédnout.³⁴⁰

Toto tajemství spočívá v jazyku, zvuku, tónu, v melodii myšlenek, která zní z jeho charakteristických vět, v lehkém napětí vznikajícím pokaždé, když začíná vyprávět. Toto tajemství spočívá ve stylu, který rozpoznáváme jako ozvěnu něčeho, co jsme slyšeli, ale již zapomněli. Právě toto tajemství spočívá v přístupu vypravěče, který tušíme za vším, za všudypřítomnými náznaky, dvojsmysly, dvojvrstevností, která ulehčuje i ty nejtragičtější věci a vytváří vyšší zjasnění. Ludwig Marcuse měl zcela pravdu, když jazyk Thomase Manna označil za jeho vlastní německý dialekt. Tajemství spočívá i ve vznešených vzdělávacích obsazích, které tento absolvent bez titulu vnáší do svých románů, poněkud v protikladu ke svému nároku být považován za humoristu.³⁴¹

³³⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 146.

³³⁹ Tamtéž, s. 200.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 42.

³⁴¹ Tamtéž.

Cesta, po níž kráčel Thomas Mann, vedla od sebedisciplíny přes maskovanou sebereprezentaci k sebemytologizaci. V druhé polovině jeho života ustoupilo realistické vyprávění téměř do pozadí – ve prospěch legendě mytických a pohádkových forem. Jeho velkými díly byly v nejširším smyslu rodinné romány, které zpětně působily na obraz, jaký o sobě Mannovi vytvářeli.³⁴²

Heinrich Mann odcestoval koncem února 1932 na svoji každoroční zimní dovolenou do Nizy (Nice). O rok později přišel do města znovu, ale tentokrát jako uprchlík. Asi 10 let předtím jeho platonická láska k Francii proměnila v reálnou zkušenost; nyní se bývalá vysněná země stala jeho útočištěm. Pobyt zde měl trvat 7 let, než za dramatických okolností uprchl do svého druhého exilu, do USA, v doprovodu své nové družky, která ho na Francouzskou riviéru (Côte d'Azur) následovala. Žádný z nich už se neměl do Německa vrátit.³⁴³

Není vyloučeno, že léta prožitá ve francouzské emigraci byla v životě Heinricha Manna těmi nejšťastnějšími. Do politického boje, jehož se účastnil čím dál intenzivněji, si přinesl mnohé přednosti: Ať už v minulosti napsal cokoli, vždy byl statečným a nekompromisním odpůrcem nacionálního socialismu, měl autoritu, levice ve Francii si ho vážila, a navíc nebyl spojován s žádnou politickou stranou. Není tedy divu, že všechny organizace a instituce exilu se chtěly zdobit jeho jménem a všechny noviny i časopisy se snažily publikovat jeho příspěvky.³⁴⁴

Autorka memoárů Katja Mannová připomíná, že bratři Mannové vyrostli z celkem odlišných kulturních zdrojů: Heinrich z francouzsko-románských, Thomas z německých, a přitom ze skandinávských a ruských. I když otec pocházel z lübecké patricijské rodiny a matka z linie brazilských vystěhovalců (da Silva Bruhns), přitom Thomas z tohoto „smíšeného“ původu objasňoval mnohé ze svého tvořivého vývinu. Už v této fázi šlo spíš o rozdílnou volbu tradic, rozličně pocíťované „výběrové příbuznosti“ - Přitom v díle obou spisovatelů se dají vypátrat pozoruhodné námětové shody; připomeňme jen školské kapitoly v *Buddenbrookových* a obraz školy v Heinrichově *Profesorovi Neřádovi* anebo postavu zkažené ženy v Thomasově díle *Malý pán Fridemann* a hrdinku vzpomínaného Heinrichova románu – „umělkyni“ Föhlichovou. To je možný společný zážitek a příbuzné téma; všechno ostatní je odlišné. Tam, kde Heinrich Mann reagoval na věci analýzou a hněvem, tj. satirou, tam použil bratr Thomas

³⁴² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 43.

³⁴³ Tamtéž, s. 127.

³⁴⁴ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 158.

uměleckou zbraň ironii. Otevřená roztržka propukla po vydání díla *Úvahy nepolitického člověka* a Heinrichově zolovské eseje. Na dynamický názorový vývoj po vojně Thomase, který vyústil v odpor ve fašismus, oba bratry po letech znovu sblížil. Svě udělal i život v emigraci, snášení společného osudu. Jestliže silně sympatizující Thomasova *Zpráva o mém bratrovi*, kde zachytil všední den Heinricha na Kalifornii při příležitosti jeho sedmdesátých narozenin a nazval ho „velkým robotníkem“ slova, který s těžkostmi, „neboť dobro je těžké“, ale zároveň s trénovanou lehkostí snuje své příběhy. Heinrich na sklonku života na bratrovi lpěl a jeho dceři Erice pověděl tato pozoruhodná slova: „Politicky si nyní rozumíme velmi dobře, tvůj otec a já, jen tvůj otec je o něco radikálnější“. Hle, dvě zajímavé dobrodružství v republice ducha. To, co hovoří Thomas o vztahu Goetheho a Schillera, platí mutatis mutandis (po nezbytných úpravách, s příslušnými změnami) i o Heinrichovi a o něm samém. Zajímavost těchto duchovních dobrodružství je i v odlišné velikosti.³⁴⁵

Vztah Thomase Manna k Židům byl od jeho mládí, řekněme poněkud delikátní. Golo Mann vyprávěl Ranickému, že v Lübecku na konci 19. století byly antisemitské proudy zjevné – rozhodně nesrovnatelně silnější byly třeba v Berlíně nebo v Hamburku. Thomase Manna (a zvláště pak jeho bratra Heinricha) tento antisemitismus do značné míry ovlivnil. Časem naprosto překonal, antisemitou samozřejmě nebyl.³⁴⁶

V jeho vztahu k Židům jsou však také v pozdějších letech některé překvapivé projevy. Na jedné straně se o nich při velice různých příležitostech vyjadřoval s největším pochopením, úctou, obdivem a dost často také se zdůrazňovanou vděčností. Ano, z pera Thomase Manna pochází články a rozptýlené poznámky, které lze počítat k tomu nejchytřejšímu, co bylo o Židech v němčině napsáno. Avšak při všem oceňování ho Židé současně dráždili a provokovali, popouzeli ho, šli mu na nervy. V hněvu a při okamžitém selhání sebeovládání se dokázal – v denících a tu i tam také i v dopisech – strhnout k překvapivým výrazům. Židé se vyskytují v mnoha jeho románech a povídkách. Jsou líčeni spíše kriticky než laskavě, občas poněkud zlomyslně.³⁴⁷

Tím, že si mladý literát umínil napsat dějiny své vlastní rodiny, tedy i svoje vlastní, dospěl k rozhodnutí, kterého etickou podloženost si ujasnil až mnohem později, když princip autobiografické zповědi zaujal v jeho tvorbě pevné místo. „Vědomě či podvědomě (lepší když

³⁴⁵ BAGIN, Albin. *Třaja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 135-136.

³⁴⁶ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 127.

³⁴⁷ Tamtéž.

podvědomě),“ pověděl například roku 1922, „je pedagogický prvek vždy přítomný v autobiografickém, vyplývá, vyrůstá z něho... Když se člověk dívá na své obrazy, či pronikavě necítí – jak jen netrpí nevyhlášeným sebeuspokojením – jak velmi by se potřeboval on sám napravit? Cítí, pravdaže cítí. A právě tento pocit nevyhnutelné potřeby napravit, zdokonalit se, toto vnímání vlastního „já“ jako poslání, jako morální, estetické a kulturní povinnosti se objektivizuje v hrdinovi vzdělávacího a výchovného románu, mění se na „ty“, kterému je poetické „já, vůdcem, učitelem, vychovatelem...“ Mechanismus přechodu autobiografického patosu na patos výchovný, sociální, ba i politický objevil Thomas Mann až po první světové vojně, při práci na *Kouzelném vrchu*. V *Buddenbrookových* byl pedagogický prvek přítomný „podvědomě“, zrodil se díky tomuto mechanismu sám od sebe.³⁴⁸

Současně lze pozorovat vývoj, který překvapuje právě tak příznivce jako odpůrce Thomase Manna: proces demonumentalizace, který uvedl do chodu v jistém smyslu on sám – totiž tím, že se rozhodl zveřejnit své deníky. To, co tradovaný obraz tohoto autora ztratil na nádheře a patosu, získal na pravdivosti, na ryzí lidskosti. V neposlední řadě jsou homoerotické sklony Thomase Manna, které vyšly zřetelně najevo až v těchto denících a jež zájem o jeho dílo znovu podnítily – a to neplatí pouze pro oněch několik pracovních skupin, působících na několika německých univerzitách a zabývajících se vztahy mezi homosexualitou a literaturou, ale i pro část veřejnosti. *Tonio Kröger* a *Smrt v Benátkách*, *Kouzelný vrch*, *Doktor Faustus* i tetralogie o *Josefovi Egypťském*, to se dnes čte jinak než dříve.³⁴⁹

S tím také může souviset skutečnost, že jakmile je na programu Thomas Mann, posluchárny a seminární místnosti jsou přeplněné, což je skutečnost, která je o pozoruhodnější, že počet studentů, kteří se zabývají Robertem Musilem, Alfredem Döblinem, nebo Heinrichem Mannem a jichž stejně nikdy nebylo mnoho, v poslední době zdatně klesá. Dokonce génus v německé lyrice Bertolt Brecht již nedokáže posluchače fascinovat v tak vysoké míře jako ještě před několika lety. Existuje-li německy píšící autor, který má na dnešních univerzitách podobně silný ohlas jako Thomas Mann, pak je to jedině pražský německý literát Franz Kafka. Proto se otázka kvality děl Thomase Manna stává naléhavou – právě tak jako otázka obrazu jeho osobnosti, který se v našich představách postupně mění.³⁵⁰

³⁴⁸ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 68-69.

³⁴⁹ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 260-261.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 261.

Cestovní pas je zajímavým dokladem o poněkud neznámém vztahu spisovatele Heinricha Manna k ČSR. Heinrich se oženil roku 1914 s českou rodačkou Marií Kahnovou, se kterou měl dceru Leonii. Toto manželství bylo ukončeno rozvodem v roce 1930 a Marie se společně se dcerou vrátily do Prahy. Roku 1933 po nástupu Adolfa Hitlera a nacismu utekl literát Heinrich Mann do Francie, kde následně požádal o udělení československého pasu, jelikož ho potřeboval k získání víza pro americký exil. Po válce se dcera Leonie provdala za prominentního spisovatele Ludvíka Aškenazyho, měli společně dvě děti a s nimi po sovětské invazi roku 1968 emigrovala do SRN. Část literární pozůstalosti získal Literární archiv Památník národního písemnictví (PNP) s četným množstvím archiválií. Jedná se zejména o archiválie z období před emigrací do USA, kde žil jako československý občan až do své smrti roku 1950.

Thomas Mann je autor, kterého zaujímá všechno. Každá oblast lidské činnosti. Příznačná je v tomto smysle vzpomínka jeho ženy: „Thomas Mann pracoval osobitým způsobem. Když psal nějakou knihu, neuvěřitelně se zahloubal do momentálního problému a mnoho studoval i během psaní. Obstaral si všechno, co za něco stálo, shromáždil množství materiálu, no a když byla kniha hotová, na všechno brzy zapomněl... Když psal Doktora Fausta, byl kromě jiného velkým hudebním teoretikem, během psaní Josefa velkým egyptologem, orientalistou a církevním vědcem, při Kouzelném vrchu lékařem...“ Samozřejmě, vzpomínaných sfér zájmů bylo daleko více. Díky tomu nabyly jeho velké romány encyklopedický charakter a realizovali ideál, který před ním ztělesnili Leonardo da Vinci a Goethe a který zformuloval Flaubert, že totiž umění a věda se střetnou na vrcholu pyramidy.³⁵¹

V životě bratří Mannových hrála celá řada osob důležitou roli. Zejména se jednalo o manželku Katju Mannovou, nakladatele Samuela Fischera, sourozence Viktora a Carlu. I děti Thomase Manna – měli vliv na jeho život a zejména dílo, celkově měli s chotí Katjou 6 dětí během 14 let, rodičích se vždy „v párech“: Erika, Klaus; Golo, Monika; Elisabeth, Michael; k tomu navíc k tomu 2 nešťastné potraty. Thomas Mann se oženil do vyšší roviny, vylepšil sňatkem se svojí ženou svůj status (tím se lišil od bratra Heinricha Manna s jeho ženami). S Erikou a Klausem započalo v rodinné historii nové období, a to tím spíše že rozšířili internacionální rádius rodiny již dlouho před exilem. Nesmíme zapomenout ani roli města

³⁵¹ BAGIN, Albin. *Traja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 131.

Proseč a prezidentů ČSR (T. G. Masaryka a Edvarda Beneše), díky kterým získali bratři československé státní občanství.

Na velmi speciální souvislost umění a života si v rodině Pringsheimových/Mannových budeme muset zvyknout. Katja nezasobovala svého chotě Thomase Manna jen anekdotami a líčením osob, jak to kdysi dělala její matka pro svoji matku. Dodáváním literárního materiálu, čtením a korekturami se z ní stala literární spolupracovnice, na jejíž úsudek a kritiku romanopisec občas dal. Občas souhlasil i s jejími návrhy na vyškrtnutí některých míst v textu, například když jí jedna pasáž v *Dětském zpěvu*, otcovské hymně na oblíbenou dceru Elisabeth, připadala příliš intimní.³⁵²

Pracovala jako sekretářka, která převzala většinu nesmírně rozsáhlé korespondence, ať již diktované, nebo volně koncipované (podle heslovitého návodu manžela). Často byla jeho manažerkou, když šlo o termíny rozhovorů nebo o honoráře za přednášky. Když byly děti větší, musela navíc tu a tam zasahovat, utěšovat, radit. Všichni věděli, že je na ni spoleh. Žádné z dětí Thomase a Katji Mannových bohužel však nenapodobilo životní model svých rodičů.³⁵³

V domě, z něž pocházela sestra Monika Mannová, panovalo nežití poetů. Smýšlení otce Thomase bylo egocentrické, a přesto propojené se světem. „Tak jsem od počátku žila v rozpolcenosti mondénní samoty“. – „Silná a rozvázná osobnost mého otce a dynamický protipól mé matky tvořily atmosférickou moc a jednotu, proti níž jiný život ztrácel barvu.“ Bytost otce se vyznačovala „jemně fanatickým smyslem pro pravidelnost a schopnost zůstat sám sebou“. Nacházela u něj souběh askeze a pompéznosti a přesně totéž nacházel on u Richarda Wagnera.³⁵⁴

Právě díky dětem Thomase a Katji Mannové vznikl zcela zvláštní rodinný žargon s vlastními slovními kreacemi, zbytky jazyka malých dětí; „üsis“ znamenalo nešikovný, dojemný, roztomilý, sympatický; „wuffig“ bylo slovo pro chladný, blazovaný, agresivní, náročný. Občas o sobě mluvili jako o úžasné rodině tzv. „amazing family“. Například Michaelovi Mannovi se říkalo Bibi a sestře Elisabeth Mannové Medi. Viktor nazýval bratra Thomase Ommo a Heinricha Heini.³⁵⁵

³⁵² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 75.

³⁵³ Tamtéž, s. 75.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 235.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 106. a s. 241.

Teprve v důsledku veřejných aktivit Eriky se „Mannovi“ stali společenskou a politickou veličinou, onou „podivuhodnou rodinou“, která byla obdivována v cizině, a všichni pohromadě se měli stát předmětem knih, což Klaus již brzy začal uskutečňovat (deník, 3.7. 1936).³⁵⁶

Thomas Mann napsal své dceři Erice k 20. narozeninám, že přišla na svět v důsledku bezbřehé lehkomyšlnosti, ale něco takového že už se nebude opakovat. A Erika začínala dopisy pro něj slovy: „Prosím tě, řekni své ženě, že...“ Svoji matku oslovovala: „Milá paní Pokladová“ nebo „Má pokladko“. Mannovi si utahovali ze známých a návštěvníků, napodobovali jejich máníe a manýry, vysmívali se málo ceněným autorům, otcovým kolegům. Mnohé fráze hostů přešly do rodinného žargonu. Děti sousední rodiny Hallgartenovy říkaly svým rodičům Mulo a Pilo. Podle tohoto vzoru se u Mannových zavedla žertovná jména Mielein i Pielein. S oběma syny Hallgarteových navštěvovali Erika a Klaus nejdříve soukromou školu u Maxvorstadtu. Se školou si však starosti nedělali, byli považováni za „nebezpečí pro vzdělávací ústav“. Reformní pedagogikou v Hochwaldhausen se brzy cítili nedostatečně motivováni. Erika složila maturitu v Mnichově v roce 1924, její mizerné vysvědčení viselo později zarámované v jejím pokoji jako známka triumfu nad nepřátelskými mocnostmi. Klaus navštěvoval ještě jeden rok Odenwaldschule, kde mimo jiné prožil milostné vzplanutí k jiným chlapcům.³⁵⁷

Eriku spasila otcova nabídka, aby se stala jeho spolupracovnicí (on tomu říkal dcera-adjutantka). Než začneme o tomto rozhodnutí pochybovat, musíme si uvědomit pozitivní úmysl otce, který jí ostatně platil honorář. Činnost ve prospěch jeho díla ji zachránila před pádem, ale současně posílila její závislost. Tuto perspektivu Klaus neměl. Od roku 1948 byla Erika výkonnou ředitelkou firmy Mann.³⁵⁸

Podle dcery Moniky Mannové dokázal otec Thomas Mann slavit, tančit, oblékat si různé kostýmy a stejná byla i matka. „Máma jako indická princezna a táta oděný v pestře se lesknoucím taláru – s černými lokýnkami až po ramena, obrovským obočím a stříbrnými špičatými pantoflemi, [...] s kouzelnickou hůlkou v ruce poseté třpytivými prstny“ – a od té doby mu nadšené děti říkaly Kouzelník. V tomto převlečení splývala maska, určitý obraz sebe sama a dětská vize mocného, tajuplného otce v jeden celek.³⁵⁹

³⁵⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 104.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 106.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 122.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 235.

Michaelovi se do paměti vrylo jiné trauma. Když mu bylo 6 let, parkovalo nové rodinné auto před domem. Chlapec si hrál, povolil ruční brzdu a auto se rozjelo pozpátku proti zdi. Otec Thomas Mann, který jinak k podobným trestům nesahal, považoval za vhodné zbit ho špacírkou.³⁶⁰

Dětem v domě Mannových nebylo co závidět: „Museli jsme se chovat téměř stále tiše; dopoledne, protože otec pracoval, odpoledne, protože četl a potom spal, večer, protože se opět zabýval něčím důležitým. A jak strašně láteřil, pokud jsme ho vyrušili... Také u jídla jsme většinou mlčeli“. Do otcovy pracovny směly děti vstoupit jedině tehdy, když jim chtěl předčítat, což se ovšem stávalo jen „zřídka, velice zřídka“. Bývaly to „vážné, ba slavnostní chvíle“.³⁶¹

Monika Mannová se nezmiňuje o žádném ze svých sourozenců, neprovádí žádné účtování. Uvádí pár zážitků z dětství s bratrem Golem (aniž by padlo jeho jméno) – strašidelné příběhy, napoleonské vize. Neustále se vrací k líčení otcova „krásného, téměř nemilosrdného životního rytmu“, k jeho liberalismu, jeho přísnosti bez pevných pravidel; bylo třeba dodržovat pouze „určité základní zákony“. Život „ve světle otce“ byl prokletím a zároveň i požehnáním. „Náš otec byl pasivně dominantní – jeho existence na nás působila víc než jeho činy. Byl jako dirigent, který svoji taktovku vůbec nepotřeboval a ovládal orchestr pouze tím, že před ním stál“. Velké prázdniny u moře, to pak byl ten skutečný život.³⁶²

Ve světle řečeného se nám jeví dvojjediný ideovo-umělecký rozvoj spisovatele Thomase Manna jako sinusoida. Začíná se netradičně – vrcholem. Jsou ním *Buddenbrookovi* a některé novely ze začátku století. Útlum po tomto vzepětí představuje v novele *Krev Wälsungů* (1905), román *Královská výsost* (1909), jako i *Úvahy nepolitického člověka* a esej *o Friedrichovi*. Tyto práce – měřené jinými díly autora – nesou znaky tvořivé krize (výjimku tvoří *Smrt v Benátkách*). Druhým vrcholem je román *Kouzelných vrch* (1924). Zde naše sinusoida vlastně končí. Neboť všechno, co Thomas Mann vytvořil po švýcarském románě, má pečeť suverénního mistrovství. Platí to dokonce i o románech, které se obyčejně neřadí k autorovým chef-d'oeuvrem (mistrovské dílo, vrchol tvorby) – o *Lottě ve Výmaru*, *Vyvolený*, *Zpověď hochštaplera Felixe Krulla*. V podstatě nikde tu autor nešel pod dosaženou úroveň. Pod úroveň geniálního spisovatele.³⁶³

³⁶⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 240.

³⁶¹ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 214.

³⁶² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 235.

³⁶³ BAGIN, Albin. *Traja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 138.

V jakémkoliv románě Thomase Manna, dokonce i v jeho novelách je hodně autobiografického materiálu. Ve všeobecnosti je nesmyslné ztotožňovat autora s hrdinou a ztotožňování autora humanistických *Buddenbrookových* s hrdiny, který kvůli tvořivé extázi upsal duši d'áblu se možná ani nenabízí. Ale Thomas Mann obdařil Leverkühna jako i dalších svých hrdinů některými podrobnostmi z vlastního životopisu a v kontextu románu přeberou tyto podrobnosti jeho symboliku a též symbolický smysl. V *Doktorovi Faustovi*, kniha rozvah, se Thomas Mann dívá nejen na půlstoletí dlouhou cestu Německa, nejen na žalostnou cestu degradace umění, které odmítlo „starat se o potřeby člověka, o to, aby se lidem na světě lépe žilo, aby mezi zavládl pokoj a pořádek“, ale i na svoji vlastní, jako ještě uvidíme protirečivou spisovatelskou cestu. A v tom, že dialog skladatele Leverkühna s d'áblem se oddává v tom stejném městečku a v tom stejné domě, kde tvůrce tohoto dialogu naplánoval a promyslel svůj první román, skrývá se podle našeho názoru narážka na retrospektivní hodnocení půldruhého roku italského pobytu. „V chladném kamenném sále tohoto mezaninu“, hovoří Heinrich Mann, „začátečník, který ještě nepoznal sám sebe, pustil se do práce, kterou zanedlouho už poznali mnozí a která i několik desetiletí patřila celému světu“.³⁶⁴

Zatímco díla Thomas Manna od roku 1898 až do jeho smrti v roce 1955 vydávalo vesměs jediné nakladatelství S. Fischer, vyšly knihy jeho bratra Heinricha jen za vilémovské éry v pěti nakladatelstvích: Albert Langen, Insel, R. Piper, Paul Cassirer a Kurt Wolf – a vedlejší práce kromě toho u menších firem. Za výmarské republiky k nim přibýly další: Paul Zsolnay, Gustav Kiepenheuer a Propyläen, a opět některé méně známé nakladatelské domy. Za těmito neustálými změnami se neskryvá nic jiného než ona prostá okolnost, která tak často nakladatelům znemožňuje, aby zachovávali některým autorům věrnost – že totiž jejich knihy nejdou na odbyt. V jednom dopise Heinricha Mann z roku 1947 se lapidárně praví: „Úspěch“? Náklad 2 až 4 tisíce do roku 1916.³⁶⁵

Samotná Truda Hesterbergová později dokonce tvrdila, že myšlenka zfilmovat román *Profesor Neřád* pochází od ní; její naděje na hlavní roli, Heinrichem statečně podporovaná, však zůstala nevyslyšena. Hlavní roli v tomto trháku dostala světoznámá herečka a zpěvačka Marlene Dietrich. Hudební fraška *Bibi*, kterou pro Trudu Heinrich Mann napsal, propadla a zanechala u jeho známých spíše pocity trapnosti. Světově proslulý film *Modrý anděl* podle jeho románu *Profesor Neřád*, jehož premiéra se konala v březnu 1930, prospěl slávě Heinricha

³⁶⁴ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 67-68.

³⁶⁵ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 139.

Manna jen nepřímo, zato však jeho kontu značně. Nicméně na scénář a obsazení neměl Heinrich žádný vliv.³⁶⁶

Právě na pozadí neustále rostoucí slávy *Buddenbrookových* se zřetelně ukazuje, že Heinrich Mann byl přes veškerou námahu až do první světové války neúspěšným autorem. V letech 1903–1913 vydal románovou trilogii *Bohyně* (1903), romány *Honba za láskou* (1905), *Profesor Neřád* (1905), *Mezi rasami* (1907) a *Malé město* (1909), jakož i 8 svazků povídek, 4 jevištní díla a konečně svazek esejů. Zatímco *Buddenbrookových* se jen v roce 1903 prodalo přes 10 000 výtisků (v roce 1911 jich bylo celkem již 60 000), nepodařilo se z knih Heinricha Manna za období do roku 1914 prodat ani 5 000 výtisků.³⁶⁷

Ve východním Berlíně byla dne 13. března 1950 vydána zpráva, že Heinrich Mann „uprostřed svých příprav na cestu domů“ po 17 letech exilu zemřel. Dle lékařského posudku (se kterým byla obeznámena i FBI) zemřel Heinrich 11. března 1950 ve 23:28 hodin. Pohřben byl na hřbitově ve Woodlawn, asi 30 m od Nelliny náhrobní desky.³⁶⁸

V květnu 1955, pět roků po Heinrichově smrti a tři měsíce před smrtí Thomase Manna, přišel Thomas Mann do Výmaru na Schillerovy oslavy, a když viděl své knihy vystavené vedle bratrových, souhlasně pokýval hlavou a pověděl: „Výborně, tak to má být. Konečně každý vidí, že patříme k sobě“.³⁶⁹

Katja a Thomas Mannovi slavili 11. února 1955 svoji zlatou svatbu. Dárek vnoučat byl nový pudl, který se samozřejmě opět jmenoval Niko.³⁷⁰ 11. srpna 1955 došlo k celkovému kolapsu. Katja u Thomase Manna zůstala až do konce. Už se jen příležitostně probral, žertoval s lékaři, mluvil s nimi francouzsky a anglicky, požádal o brýle a usnul. Následujícího dne 12. srpna 1955 zavolali lékaři deset minut po osmé do Kilchbergu a sdělili čekajícím dětem, že jejich otec právě ve spánku zemřel. Příbuzným připadalo, že má ve smrti svoji „tvář hudebníka“. Pitva prozradila, že trpěl tromboflebitidou (zanícení žil) v důsledku těžkého zkornatění tepny v noze. Ještě jednou tedy došlo na velkou poctu pro Thomase Manna, ale nyní to bylo rozloučení. Erika měla tentýž závoj jako její matka, jako by ovdověla i ona. Vždy si nárokovala správu dědictví po otci a právo utvářet podobu jeho obrazu. Větec delegace NDR byl tak velký, že se nevešel do úzkých dveří malého bílého venkovského kostela v Kilchebergu,

³⁶⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 33-34.

³⁶⁷ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 165.

³⁶⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 193.

³⁶⁹ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 148.

³⁷⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 221.

a musel tedy zůstat během pobožnosti venku, až ho mohla delegace, ke které patřili Johannes R. Becher a Klaus Gysi, odnést k rodinnému hrobu. Cesta ke hřbitovu byla krátká a bezpečná.³⁷¹

V roce 1961 byly tělesné pozůstatky Heinricha Manna vyzvednuty, spáleny a v urně převezeny do východního Berlína. Tentokrát vedla cesta přes Prahu, jelikož byl stále československým občanem. Od Vltavy byla urna v oficiálním konvoji převezena ke Sprévě, kde byla dva dny před spisovatelovými 90. narozeninami 25. března 1961 uložena na hřbitově v berlínské části Dorotheenstadt. Tělesné pozůstatky Nelly byly ponechány v USA v Santa Monice. V Berlíně ho poctili šedou stélou, na níž je umístěna bronzová busta. Prostý černý náhrobní kámen Heinricha v Santa Monice stojí ještě dnes, a tak dva náhrobní kameny připomínají, že se ve skutečnosti nikdy nevrátil, a jsou vhodným symbolem jeho rozpolcenosti mezi reálnými a imaginárními zeměmi, mezi zalíbením a osobním zaujetím, mezi kreativním opojením a socialistickou propagandou.³⁷²

Od smrti Thomase Manna neuplynulo ještě ani 70 let, a již existuje znepokojující „pohoří zběhlého oceňování a probírání“ věnované jemu. Neuplyne jediný měsíc, aby o něm nevyšla nová práce: Celosvětový, mezinárodní mannovský průmysl vzkvétá a daří se mu. Jeho rozsah je obrovský, a tak zatímco my zde přemýšlíme o jeho díle, právě se někde na zeměkouli tiskne nějaké nové pojednání, možná o úloze psa v epickém univerzu Thomase Manna nebo o doutníku jako falickém symbolu v jeho románech.³⁷³

Rozrostla se nejen literatura o něm, rozrostlo se také jeho dílo. S tím jsme v roce 1955, když světem otřásla zpráva o jeho úmrtí, nepočítali – lze říci: s tímto bohatstvím deníků, dopisů a poznámek. Všechny tyto dokumenty nás poučují o tom, co jsme již znali a na čem přece jen záleží především, že je totiž třeba číst jeho romány a povídky jinak než dříve...³⁷⁴

Když bylo v roce 1975 u příležitosti 100. narozenin Thomase Manna uspořádáno několik anket, ukázalo se, jak velká byla právě mezi spisovateli potřeba Thomase Manna odmítat a svrhnout ho pokud možno z piedestalu. To, co se tehdy odehrávalo, se podobalo generální ofenzivě. Ta mohla sice lecčím přispět k vyjasnění, avšak jeho slávu poškodit nedokázala, vše naopak svědčí o tom, že tato sláva mezitím ještě vzrostla. Literatura o Thomasi Mannovi je čím dál rozsáhlejší: Každoročně o něm vycházejí – a to nejen v němčině – nové

³⁷¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 224.

³⁷² Tamtéž, s. 193.

³⁷³ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 104.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 104.

monografie a nová pojednání. Svědčí to o zájmu především literárních historiků, vědců i kritiků. Také jeho úspěch u veřejnosti je stále velmi silný: Prodej vázaného vydání děl Thomase Manna v posledních letech neklesal, prodej kapesních vydání stoupá neustále a nikoli nepodstatně.³⁷⁵

Bratři Mannové mají nesmírný potenciál pro pedagogickou aplikaci. Pro tuto práci byly vytvořeny pracovní listy (doplnění textu, Heinrich Mann o ČSR, překlady děl bratří Mannů – spojovačka z němčiny, křížovka). V pracovních listech jsou úryvky z děl Thomase Manna (*Buddenbrookovi*, *Kouzelný vrch*, *Mario a kouzelník*). Dále se v práci vyskytují úryvky textů (Soudce – František Krátký, Studená Sprcha, Monika Mannová, Výchova u Mannů, Z historek o spisovatelích, Dopis prezidenta Edvarda Beneše T. Mannovi, Život a smrt v díle Thomase Manna). V neposlední řadě rodokmen rodiny Mannů a pak pouze rodiny Thomase Manna. Každý učitel či učitelka může předložené materiály použít, jak je libo, nikomu nelze nakazovat, co s nimi má přesně dělat.

Například ve školním předmětu německý jazyk lze využít úryvky z německých originálů – překlad, pochopení. Dále lze uskutečnit školní výlet do města Lübeck, Mnichov či české Proseče nebo navštívit muzeum Thomase Manna. V hodinách zeměpisu lze udělat projekt, kde všude cestovali v rámci emigrace. V hudební výchově lze využít dílo Doktor Faustus, kde nalezneme řadu hudebních motivů.

Pochopitelně v hodinách českého jazyka lze zužitkovat pracovní list s ukázkami z děl Thomase či Heinricha Manna a následné otázky na pochopení textu. Do dějepisu lze použít dílo *Buddenbrookovi* a zasadit ho do historického kontextu. Samotný život bratří Mannů lze přednášet jako exemplární příklad v hodinách dějepisu, jelikož zažili německé císařství, výmarskou republiku, třetí říši, ale i počátky NDR a SRN.

V rámci občanské výchovy lze použít materiál v průřezových tématech *Výchova demokratického občana (VDO)* – otázku exilu, jakou roli hrálo v emigraci Československo, židovský původ manželky v rámci náboženství, mezinárodní vztahy vzhledem k problémům se získáním státní příslušnosti a pak dále: *Výchova demokratického občana (VDO)* - úcta k zákonům; úcta k hodnotám jako je svoboda, spravedlnost, solidarita, odpovědnost, tolerance; aktivní postoj v obhajování a dodržování lidských práv a svobod (projev v USA - Madison Square Garden); respekt ke kulturním, etnickým a jiným odlišnostem (vztah k Židům), *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (VMEGS)* – emigrace a jejich

³⁷⁵ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 260.

získané zkušenosti z ciziny (Francie, USA, ČSR, Švýcarsko), Mediální výchova (MV) – obraz bratří Mannů v tisku, televizi a denících.

V rámci ZSV v oblasti práva je zajímavý německý paragraf 175, kde je označen homosexuální akt jako protizákonný. Právě parlament Severoněmeckého spolku zákon schválil a ten vstoupil dne 31. května 1870 v platnost. Paragraf 175 trestající homosexuální styky (pouze mezi muži) v západoněmeckém právním řádu vydržel až do roku 1969. V tomto předmětu lze rozebrat židovské manželky bratří Mannů v tématu náboženství, dále exil, v právu skutečnosti, které vedly ke ztrátě občanství, ekonomii – ekonomická gramotnost (uložení peněz z Nobelovy ceny), sociologie – gender a lidská sexualita (homosexualita), sociální vrstvy (dělnictvo x měšťané s intelektuálně a uměleckého prostředí) a filozofii (Schopenhauer a Nietzsche).

Seznam pramenů a literatury

I. Prameny

Haná, 20. 3. 1932

Lidové Noviny, 2. 9. 1938 (ročník 46, ranní vydání)

Venkov, 27. 4. 1934 (ročník 29)

Svobodné noviny, 27. 7. 1947 (ročník 3)

Obzor, 28. 2. 1933 (ročník 26)

II. Literatura

APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984.

BAGIN, Albín. *Třaja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982.

BENEŠ, Edvard, Dagmar HÁJKOVÁ, Pavel HORÁK, et al: *Edvard Beneš, Němci a Německo: edice dokumentů*. Praha 2014. ISBN 978-80-87782-30-9.

BLÖDORN, Andreas, MARX, Friedhelm: *Thomas Mann-Handbuch : Leben – Werk – Wirkung*. Stuttgart 2015. ISBN 978-3-476-02456-5.

FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017. ISBN 978-80-7325-435-3.

FÖRSTER, Josef: *Přehled dějin reflexe psychologie osobnosti v našich zemích*. Praha 2008. ISBN 978-80-200-1543-3.

CHARLE, Christophe: *Intelektuálové v Evropě 19. století: historickosrovnávací esej s novým původním doslovem autora*. Brno 2004. ISBN 80-7325-039-X.

KALAŠNIKOVA, Elena: *Übersetzer sind die Wechselferde der Aufklärung": Im Gespräch: Russische Übersetzerinnen und Übersetzer deutscher Literatur*. Berlin 2014. ISBN 978-3-7329-0097-8.

LÜHE, Irmela von der: *Erika Mann: eine Lebensgeschichte*. Reinbek bei Hamburg 2009. ISBN 978-3-499-62535-0.

MANN, Thomas: *Smrt v Benátkách*. Praha 1973.

MANN, Thomas: *Buddenbrookovi: úpadek jedné rodiny*. Praha 1971.

MANN, Thomas: *Kouzelný vrch*. Praha 1975.

MANN, Thomas: *Mario a kouzelník*. Praha 1956.

REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010. ISBN 978-80-7319-097-2.

SKŘIVAN, Aleš: *Kapitoly z dějin 19. století: úvod do výuky moderních dějin I*. Plzeň 2013. ISBN 978-80-261-0208-3.

STROHMEYR, Armin: *Dichterkinder: Liebe, Verrat und Drama - der Kreis um Klaus und Erika Mann: mit 18 Schwarz-Weiß-Abbildungen*. München 2020. ISBN 978-3-492-31534-0.

Světová literatura: revue zahraničních literatur. Praha 1986/Ročník 31/Číslo 1. ISSN 0039-7075.

ŠULEŘ, Oldřich: *Třináctá komnata: povídání o literatuře a tvůrčím psaní*. Praha 2007. ISBN 978-80-204-1663-6.

TOŠOVSKÝ, Václav a Marie Rút KRÍŽKOVÁ: *Moje Proseč a Thomas Mann*. Svitavy 2002. ISBN 80-86036-73-1.

VESELÝ, Jiří: *Azyl v Československu 1933-1938*. Praha 1983.

III. Elektronické zdroje

Archiválie měsíce 2021 [online]. prazskyhradarchiv.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021].
Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/archivalie_mesice/2021/2103.pdf

Die besten Literaten aus Deutschland zum Deutsch Lernen [online]. superproof.de ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.superprof.de/blog/deutschsprachige-autoren-poeten-die-man-kennen-sollte/#Kapitel_thomas-mann-fuer-die-deutsche-philosophie

Eine verrückte Familie [online]. derbund.ch ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.derbund.ch/kultur/buecher/eine-verrueckte-familie/story/12396616>

Gymnázium Thomase Manna [online]. hodnoceni-skol.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021].
Dostupné z: <https://hodnoceni-skol.cz/gymnazium-thomase-manna/>

Heike Hungert: Deutsche Emigranten im Amerikanischen Kalkül – Die Regierung in Washington, Thomas Mann und die Gründung eines Emigrantenkomitees 1943 [online]. ifz-muenchen.de ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1998_2_4_bungert.pdf s.245

Lübeck je spojen se třemi nobelisty. Říká vám něco jméno Herbert Frahm? [online]. radiozurnal.rozhlas.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/lubeck-je-spojen-se-tremi-nobelisty-rika-vam-neco-jmeno-herbert-frahm-8238279>

Martin Holub: Historie vývoje sociálního a zdravotního pojištění na našem území. [online]. vupsv.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/03/Holub-Martin-Historie-vyvoje-socialniho-a-zdravotniho-pojisteni-na-nasem-uzemi.pdf>

Mgr. Jitka Pospíšilová - Inovace a zkvalitnění výuky směřující k rozvoji čtenářské gramotnosti [online]. gymst.com ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: http://www.gymst.com/sablony-dum/12-3/VY_12_INOVACE_Pos21.pdf

Němci zachránili před demolicí americký dům Thomase Manna [online]. ct24.ceskatelevize.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1961586-nemci-zachranili-pred-demolici-americky-dum-thomase-manna> a https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/nemecko-koupilo-dum-ceskoslovenskeho-spisovatele_406230.html

Stammbaum Manns [online]. web.toerring-gym.dk ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://web.toerring-gym.dk/tysk/belletristik/Mann_Buddenbkrook/Stammbaum_Manns.htm

Thomas-Mann-Preis [online]. de.wikipedia.org ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://de.wikipedia.org/wiki/Thomas-Mann-Preis>

Ve stínu slavnějšího bratra bojoval proti válce a nacistům. Heinrich Mann se narodil před 150 lety [online]. ct24.ceskatelevize.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/3287134-ve-stinu-slavnejsiho-bratra-bojoval-proti-valce-a-nacistum-heinrich-mann-se-narodil>

Anotace

Jméno a příjmení:	Alois Lexa
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Karel KONEČNÝ, CSc.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Život a dílo bratří Mannů: využití v ZSV (základy společenských věd)
Název v angličtině:	The life and work of the Mann brothers: use in ZSV (foundations of social sciences)
Anotace práce:	Diplomová práce se soustředí na životní osudy bratřích Mannových (Heinrich *1871 – †1950 & Thomas *1875 – †1955) s jejich peripetiemi (získání ČSR pasu, emigrace, exil), s dílem a rodinnými příslušníky včetně pedagogické aplikace. Cílem této práce je sofistikované seznámení těchto dvou velikánů nejen německé, ale i světové literatury 20. století, kteří zažili všechny rozporuplné momenty německých dějin (vznik německého císařství, první světovou válku, následně výmarskou republiku, třetí říši, druhou světovou válku a rozdělení Německa na SRN a NDR) a měli vztah k Československu. Tato práce neopomíná i významné osoby v jejich životě a roli severoněmeckého původu (Lübeck). V práci se objevují i primární prameny v podobě úryvků z jejich děl a dobový tisk. Účelem závěrečné práce je i mimo jiné představit různé pedagogické materiály, které mohou být libovolně aplikovány ve vyučování na ZŠ či gymnáziích.
Klíčová slova:	Heinrich Mann, Thomas Mann, Lübeck, Katja Mann, 20. století, literatura, Německo, nacismus, světová literatura, exil, Československo, Francie, Švýcarsko, USA, pedagogika, homosexualita, Nobelova cena 1929,
Anotace v angličtině:	The diploma thesis focuses on the life of the Mann brothers (Heinrich *1871 - †1950 & Thomas *1875 - †1955) with their peripeties (obtaining a Czechoslovak passport, emigration, exile), with works and family members including pedagogical application. The aim is to introduce these two giants not only of the German, but also of the world 20th century, who experienced all the great moments of German history (the establishment of the German Empire, the First World War, then the Weimar Republic, the Third Reich and the division of Germany into the FRG and the GDR) and had a relationship with Czechoslovakia. This work does not forget the important persons in their lives and the role of origin. The work also

	includes primary sources in the form of excerpts from their works and contemporary press. The purpose of the thesis is, among other things, to present various pedagogical materials that can be freely applied in the teaching of primary and secondary schools.
Klíčová slova v angličtině:	Heinrich Mann, Thomas Mann, Lübeck, Katja Mann, 20th century, literature, Germany, Nazism, world literature, exile, Czechoslovakia, France, Switzerland, USA, pedagogy, homosexuality, Nobel Prize 1929
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	132 stran
Jazyk práce:	čeština